

EGYETEMES REGÉNYTÁR

Szomaházy István

Két cigaretta közt

Elbeszélések

SINGER ÉS WOLFNER KIADÁSA
BUDAPEST

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest : Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2016
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár E-könyvtári Szolgáltatások Osztálya
ISBN 978-615-5472-10-7 (online)
MEK-15461

TARTALOM

TATJÁNA
HAVAS ROM
AZ ÖRDÖGMALOM
PATEK, A PORTÁS
EGY POHÁR TEJ
A LÉGVONAT
LÁTOGATÁS A XVII. SZÁZADBAN
AZ INZURGENS
GÓGÁNFAY
ÖREGSÉG
A NAJÁDOK TÁNCA
SZEGÉNYSÉG
A BERLINI GRÓFNÉ
ESKÜVŐ UTÁN
AZ ÉJJELI VENDÉG
M^{SS}. SLIP HOZOMÁNYA
A BETEG ALÉZIA
GYERMEKKORI BARÁTNŐK
A KALANDOR
A KIALUDT LÁMPA

TATJÁNA

A temérdek koszoru közt, amely a köztisztelőben álló matróna koporsóját elborította, a rokonság a temetés előtt egy fölírás nélkül való krizantémum-koszorut talált, amelynek nem akadt gazdája. A habos selyemszalagon ezek a misztikus szavak állottak: A hét fehér nap emlékére! A megtört férj, aki az apácaikkal együtt egész délelőtt ott imádkozott az urasszony ravatalánál, értelmetlenül nézte a különös fölírást, de Róza kisasszony, az elhunyt matróna nevelt leánya, akinek délfelé valami dolga akadt a városka egyetlen virágkereskedésében, kérdezősködésére azt a választ kapta, hogy a koszorut egy ismeretlen öreg ur rendelte. Többet a virágosboltban se tudtak, s így a fehér napok igazi jelentősége mindörökké titok maradt a gyászszoborult család előtt...

Galamb, az öreg táblai elnök, már kora délelőtt végzett a törvényszék inspeciójával, s mivel a vonat csak késő este indult vissza a kerületi központ felé, egész délután ott sétálgatott a kisváros utcáin. Így történt, hogy a könyvkereskedés előtt is megállott egy darabig, közömbösen szemlélgetve az irodalmi újdonságokat, amelyek ide, az Isten háta mögé is eljutottak. A könyvek közt később egy gyászkeretes fotográfia tűnt a szemébe, egy fehérhajú, szelid tekintetű matróna képe ezzel a fölírással: † Idősb Jobbágy Miklósné. Az öreg ur megdöbbenve nézte a képet, majd hosszabb tünődés után a boltba is bement.

- Most halt meg az az urnő, akinek arcképe a kirakatban van? - kérdezte kissé izgatottan a könyvkereskedőtől.

- Igenis, ma reggel. Korányi tanár ur is itt járt a múlt héten, de az se tudott már segíteni rajta.

- És ki volt az az idősebb Jobbágy Miklósné?

- Hát nem méltóztatott hallani róla? Ő a helybeli nőegyesület elnöknője volt, Jobbágy Miklósnak, a megyei tiszti ügyésznek a felesége. Aranyszivű öreg dáma, akiért a környék minden szegénye könnyet ejt. A maga korában talán hetedhét vármegyében a legszebb asszony...

A táblai elnök megköszönte a fölvilágosítást, aztán gondolkodva végigbotorkázott a piacon. Szent Sebestyén szobránál fölkanarodott a vár felé, ahol csak egy-két öreg, szótalan kanonok sétálgatott a téli délután csöndjében. A bástyáról lenézett a havas völgybe; a kis folyó körül gubbaszkodó házakra, melyek szinte félve lapultak meg a mély szakadékban, a ködbe vesző hegyormok lába alatt. A fehér viskók közül idáig csillogott a befagyott folyó, a bástyaormon pedig büszke fenségben trónolt a kivilágított püspöki palota. A vén ember álmodozva nézett szét a hideg, fehér világon, aztán halkán így szólott magában:

- Kicsi Tatjana... édes ismeretlen... ég veled!...

Micsoda drága emlék jutott eszébe a kihűlt szivű öreg embernek? Mit jelentett az orosz leánynév, melyet könnyezve, mély megindulással susogott, mint valami szerelmes siheder? Életének mely poétikus epizódjára gondolt itt az ismeretlen vidéki városban?

Harminc év ezer csalódásán, kalandjain, keserűségén kellett áthatolnia, hogy a kis Tatjana hófehér emlékét most ily váratlanul felujtsa...

Zimankós januári este volt, Galamb épp vacsorához készült a tamáshalmi kastély ebédlőjében. Akkoriban közelebb állt a harminchoz, mint a negyvenhez, de ő már megcsontosodott

agglegénynek hitte magát, aki itt fog megöregedni a tamáshalmi rozsföldek között. A kasznár, aki vacsorára állandóan a kastélyba járt, épp a boros üvegeket bontogatta, mikor Galamb legénye a szobába lépett.

- Tekintetes ur, - mondta a legény, - odakünn egy vasuti konduktor várakozik, aki mindenáron beszélni akar a tekintetes urral.

- Ha beszélni akar velem, hát bocsásd be.

Pár perc múlva egy alázatos ember sompolygott az ebédlőbe, aki mély hajlongások közt elmondta, hogy a személyvonat megakadt a tamáshalmi őrháznál s mivel a hóesés még mindig egyre fokozódik, nincs is igen remény arra, hogy három napnál előbb kikászálódhatik a nagyvilágba. A parasztokat elszállásolták valahogy az őrházban, de az utasok közt egy előkelő uriasszony is van, aki nem tudna meglenni a dohányfüstös lebujsban. Mély tisztelettel azt bátor kodik hát instanciázni, hogy a tekintetes ur egy kicsike szobát engedjen át neki a gyönyörű kastélyban.

- Persze valami öreg satrapáról van szó, ugy-e? - kérdezte a házigazda mosolyogva.

- Öreg satrapáról? Oh, dehogy. Édes, fiatal teremtés az, akinek még a szellő is megárt...

Mikor az ismeretlen vendég félóra múlva az ebédlőbe lépett, Galamb kissé megdöbbenve nézett rá: bájosabb teremtest még csakugyan nem igen látott. Husz-huszonkét évesnek látszó fiatal asszony volt, kék szemében bámulat és zavar tükröződött, szőke haja kissé ziláltan csillogott ki strucc tollas utikalapja alól. Pár percreg zavartan néztek egymásra, de a házigazdában csakhamar urrá lett a gáncs nélkül való gavallér és uri ember.

- Asszonyom, - mondta udvariasan - az a hely, az asztalfőn, az öné. És öné minden, amit maga körül lát: a kastély, a birtok, a cselédség. Boldogok leszünk, ha megengedi, hogy önnel együtt vacsorázzunk; de ha esetleg jobb szereti a magányt...

A fiatal asszony kedvesen meghajolt, s miközben keztyűjét bájos zavarral lehuzta, nevetve így szólt az urakhoz:

- Foglaljanak csak helyet itt az asztal mellett. És legyenek jókedvűek és mulatságosak, hogy egy elhagyott feleség szomorúságát elűzzék...

- Kicsi Tatjana... édes ismeretlen... ég veled! susogta az öreg ur álmadozva, amíg a várhegy köszikláin lefelé haladt. És amíg a gyengülő szeme a havas világ fehérségébe elkalandozott, csak ott volt megint a tamáshalmi kastély ebédlőjében, mely bizalmas, meleg fészekként huzódott meg a jégsivatag közepén...

Mint történt, hogy a bájos teremtés a keblére omlott? Mint bukik el egy tisztességes asszony, aki sohase gondolt még arra, hogy szenny is van a világon? A vén embernek most egyszerre eszébe jutott a harminc év előtti romantikus találkozás: a hajnalig tartó együttlétek, a teaasztal feledhetetlen téte a téte-je, a pironkodó vallomás, hogy a férjét sohase szerette, az utolsó este melankolikus csöndje, míg odakünn itélet napi szélvihar dühöngött a jól elzárt kastély körül... Mintha még fülében csengett volna a fehér gyermekasszony sirása, mikor bűnének tudatára ébredt... És megint hallotta a feledhetetlen szavakat odakünn, az üveges verandán, míg az esti homály lassankint az egész világot elborította csillagos fátyolával:

- Ki vagyok, mi vagyok, sohase kérdezze... Egy álom vagyok a maga egyhangu életében, mint maga is egy édes álom az enyémben... Tatjana vagyok, a maga kicsiny Tatjánája, akiről Puskin dalolt az Anyegin történetében... Én a maga emlékében mindörökre az illatos poézis leszek, amelynek nincs neve, nincs ideje, nincs bűnbánata... Szárnyaim vannak, mesebeli szárnyaim, melyek huss, elröpitenek magától...

Szólt és eltűnt, mint a májusi verőfény. Ki volt, hogy hívták, hová szállt? Harminc éven át szomjuhozó vágygyal gondolt rá, de a tamáshalmi kastély kicsike tündérének sohase birt többé a nyomára találni... Pedig a savanyu öreg ember szívében ez a hét fehér nap képviselte az ifjúságot és a poézist...

- Kicsiny Tatjana... édes ismeretlen... ég veled! - susogta még egyszer a vén ember, mikor a matróna gyászkeretes arcképét utoljára megnézte a könyvesbolt kirakatában... És míg a virágkereskedésben összevihogtak a tanuló lányok, ő csöndesen megcsókolta a krizantémumkoszorút, szívének, fiatalságának, egész életének hideg halotti koszoruját...

HAVAS ROM

A firenzei angol hotel lépcsőin egy husz-huszonkétévesnek látszó fiatal ember jött lefelé, szürke uti ruhában, a kezében vörös Baedekerrel. A portás páholyában fölakasztotta a szobája kulcsát, s míg az arany sapkás szállodai apród kocsit után járt, olvasgatni kezdte a vendégek névsorát a nagy irodai lajstromban. Egy névnél láthatólag elsápadt, s félhangosan ezt dadogta:

- Istenem!

Oly feltűnően megváltozott, hogy a portás részvétellel közelített hozzá, s francia nyelven megkérdezte tőle:

- Rosszul van?

A fiatal ember nagyot lélekzett, aztán bágyadtan nem-et intve, a könyv egyik sorára mutatott, ahol ez a név volt olvasható:

»Edmondo Talján colla famiglia.«

- Ez a Talján - mondta dideregve pedig odakünn langyos őszi verőfény csillogott a firenzei házakon - azonos a világhírű magyar művészzel?

A portás igenlőleg bólintott:

- Igen, uram, a maestro rendes vendég a házunkban. Tallien ur minden évben itt szokta tölteni az őszi hónapokat, többnyire a feleségével és leányaival...

- És most is... itt van... a szállodában?

- Persze. Tegnap este érkeztek Sziciliából, ahol az augusztust töltötték. A maestro mindig a nyarat keresi: a napsugarat, a déli eget, a forróságot... Még a fűtött kandalló mellett is örökké fázik.

A vendég remegve szorította össze a két kezét, a portás pedig barátságosan folytatta:

- Különben a dejeuner-nél okvetetlen találkozik vele... Ott ül a feleségével és leányaival... Ha akarja talán, hogy valami üzenetet átadjak...

A fiatal ember borzongva rázta meg a fejét, aztán magánkívül kirohant a szabadba. Nem tudta: hová megy, mi elől szalad, csak azt érezte, hogy késedelem nélkül menekülnie kellene. A dóm előtt mégis megállt és fejét dacosan hátra szegte. És félig magában, félig úgy, hogy a járókelők is meghallhatták, erős elhatározással így szólott:

- Történjék most már, aminek történnie kell... Ha a sors akarja, nézzünk hát szembe egymással!...

*

E szavak mögött sokkal mélyebb tragédia rejtőzött, mint akárki gondolhatta volna. A fiatal embert, aki még alig nőtt ki a gyereksorból, Pethő Imrének hívták, s apja ugyanaz a Pethő volt, akit valamikor mint a Deák Ferenc egyik legbizalmasabb barátját ismertek széles ez országban. Az öreg Pethő egyszerre csak eltűnt a politikai küzdőtérrel, s barátai mindössze annyit tudtak felőle, hogy vidéki birtokán gazdálkodik. De bizalmasabb ismerősei tisztában voltak azzal, hogy a kitűnő embert megváltozott családi viszonyai kedvetlenítették el a nyilvános élettől. Mióta a feleségét, - a tizenkilenczéves gyermeket - a hatvanas évek derekán eltemette, Pethő nem igen érintkezett többé senkivel; naphosszat a latifundiumán kóborolt,

piszkos ruhában, széles kalappal, mint akármelyik elparasztosodott kurtanemes. Szórakozást csak kis gyermeke nevelésében talált: az egyéves babát asszonyos gyöngédséggel becézgette, s cselédei gyakran meglesték, mikor a kemény férfi keserves könnyek közt csókolgatta a kis fiu arcocskáját. Ami kényelem az elzúllott kastélyban megmaradt, mind a kicsike gyermeket illette; Imre már két éves korában pony-fogatot kapott, később pedig, mikor negyedik életévét is betöltötte, valóságos fejedelmi udvartartás gondoskodott arról, hogy az életét megédesítse.

A gyermek, aki édesanyját még polyáskorában elveszítette, utóbb már egészen megszokta apja szomorúságát és hallgatását. A Pethő kastély ura talán sohasem nevetett; csak fia csínytevéseire és a pajkosságára volt néha valami melankólikus mosolya. Ha anyja nagyritkán szoba került, s a gyermek álmadozva nézett az ebédlő falán a gyermekasszony ibolyakék szemébe, Pethő csöndesen így szólt:

- Imádkozzál a mamáért, kis fiam!...

A fiatal Pethő csak sokára, tizenkilencedik évében, mikor érettségi után a budapesti egyetemre került, tudta meg édesanyja történetét. Oly váratlanul tudta meg, hogy az izgatottság csaknem az életébe került.

Egy őszi délután történt, a fiatal egyetemi hallgató az akadémiai könyvtár olvasó-termében lapozgatott valami régi ujság levelei között. Adatokat keresett ahhoz a pályázathoz, melyet a bölcsészeti kar tűzött ki a szonett történetére és meghatározására. A megsárgult ujság lapozgatása közben a szeme egy vastagbetűs címen akadt meg: ezen a címen: Egy fiatal asszony öngyilkossága. Mikor az első sorokat felületesen végigolvasta, a betűk összefolytak a pillantása előtt; váratlanul, minden bevezetés nélkül tudta meg, hogy édesanyja a saját fehér kezével vetett véget szomorú életének...

Az ujság részletesen megírta az egész, borzasztó történetet; a szegény Pethőnének lánykorában könnyelműen elcsavarta a fejét egy léha földije: Talján Ödön. Édesapja azonban, az öreg Kapossy Ambrus, akit a szabadságharc után in effigie fölakasztottak, s aki hét évet a jozefstadti börtönben ült, semmitse akart hallani a kóbor zongorásról, akit afféle komédiásnak nézett. Az energiátlan vidéki lány, aki még álmában se mert volna arra gondolni, hogy az édesapja akarátának ellentmondjon, másfél év múlva férjhez ment Pethő Imréhez, miután előbb hosszú ideig az járt a fejében, hogy kolostorba lép. Csöndesen és sápadtan lépett az oltár elé, miközben gyerekes és romantikus tervekre gondolt, amikkel az élettől megszabadulhatna. Házassága - bár Pethő maga volt a figyelem és a szeretet - a martiriumnak egy folytonos láncolata volt, mely tetőpontját akkor érte el, amidőn Talján Olaszországban megházasodott. A fiatal asszony, szerencsétlenségére, e napokban egyedül volt otthon vidéki kastélyukban. Pethő Budapesten tanácskozott a haza nagyjaival, kis fia pedig az öreg Kapossyék falusi kuriájában töltötte a karácsonyt megelőző heteket. Pethőné tanácstalanul járt föl s alá a kastély hideg termeiben, könnyes szeme a havas rónaságon veszett el, amely fölött fekete varjak károgtak. Oly sivár, kietlen, borzadalmas volt ez a falusi magányosság! Ha férje vagy kis fia itthon van, Pethőné alkalmasint megnyugvást talál a kötelességekben, amelyekkel családjának tartozott; de az egyedüllét ráfeküdt a lelkére, s két napot, két éjet álmatlanul töltött, anélkül, hogy egy magafajtájabeli emberrel szót válthatott volna. A szegény teremtest ekkor beteges hallucináció fogta el, s harmadnap reggel, mikor a komorna a theával a hálószobába lépett, urnőjét hófehér mozdulatlanságban találta a parkra nyíló ablak mellett...

Több mint tizennyolc hosszú év mult el a nádashalmi tragédia óta és a fiu mégis ökölbe szoritotta a kezét, mikor borzasztó kábultságából magához tért. Az ő édes, szép, kékszemű anyja, mint egy könnyelmű kalandor áldozata! Imre jól ismerte a Talján széditő karrierjét, sikereit a cári udvarban és a többi európai fejedelmeknél, zajos diadalutjainak, fényes kitüntetéseinek történetét s nem egyszer olvasta a magyar ujságok rapszodikus cikkei, melyekkel világhírű honfitársukat ünnepelték. Talján igazi világnagysággá lett, a sajtó mint kora legna-

gyobb zongoraművészt emlegette, s megjelenése az összes európai nagy városok műértő közönségét lázba hozta. De a fiut most egyszerre vad gyűlölet fogta el, szeme könnyekkel telt meg, s lihegve szólt, miközben torkát a sirás fojtogatta:

- Bosszut fogok állani az édesanyáért!

Másfél év mult el a rettentő nap óta, s most, hogy a Talján nevét a firenzei hotel vendégkönyvében megpillantotta, a gyerek káprázó szemmel nézett ki a napsugárban uszó utcára. A füle zugott, a karjai remegni kezdtek, s miközben céltalanul, öntudat nélkül rohant végig a hullámozó néptömeg között, rekedten, félhangosan dadogta:

- Tehát eljött végre a leszámolás órája!...

*

- Mi fog történni, vajjon mi fog történni, ha találkozunk? - gondolta magában a remegő fiu, mikor helyét a table d'hôte asztalánál elfoglalta.

Mindenki együtt volt már a templomias diszteremben, szőke angol asszonyok, kivágott estélyruhájukban, tisztek, frakkos urak, egy borotvált francia tábornok, finom modoru nemzetközi szédelgők, akik a kontinens összes főpincéreit ismerik, néhány gyanusan tisztességes feleség, aki itt tulajdonképp csak maitresse-voltát titkolta, egy német gyáros, aki ide is szürke uti-ruhában jött, az egész internacionális turista had, melynek Svájcban, a Monte Maggiore alján, vagy akár a norvég fjordok mellett ugyanaz a banális képe van: mintha mindenütt ugyanazok az asszonyok suttognának ebéd fölött az udvarlóiakkal, ugyanazok az angolok hámoznák a narancsot és a sziciliai almát, ugyanez a fölületes lepkehad tárgyalna a fehérynakkendős garçonokkal... Csupán az asztalfőn, az angol püspök szomszédságában, maradt üresen néhány préseltbőr karosszék, tárgyat adva a későnjövők kérdezősködésének, az elégedetlen mormogásoknak, melyeket a főpincér e szavakkal vágott ketté:

- Itt Talján ur és a családja ebédel... Talján, a világhírű mester, aki házuknak tizenöt év óta rendes vendége...

Az angol lányok kipirulva nézték az üres székeket, néhány fiatal asszony a mester családja felől tudakozódott, a francia tábornok pedig, miközben a szalvétáját felkötötte, hangosan dicsekedett a szomszédjának:

- Mr. Tallient hallottam egyszer játszani az orosz udvarnál... Még katonai attasé koromban, mint ezredes, tizenöt évvel ezelőtt...

A teremben hirtelen csönd támadt, a pincérek hajlongva álltak sorfalat a szárnyas ajtón belül: két vörösruhás, fiatal lány viharzott be lármásan a foyér pálmái közül, majd egy feltűnően öltözött, energikus arcú, öreg dáma, akit egy bicegő, hófehérhaju bácsi követett, mosolyogva, de szertartásos pózzal hajlongva ide-oda az ismerősök felé... Afféle szenvedő, megfagyott mosolygás volt, a nagy emberek kialudt fényű mosolya, mely oly sokszor részvétet és megdöbbenést kelt... Talján, mert ő volt a hófehér öreg, méltósággal foglalt helyet az angol püspök mellett, míg a vörösruhás lányok hangos vihogással törték kétfelé a zsemlyéjüket...

- Mi fog történni, vajjon mi fog történni? - gondolta dideregve a szegény gyermek, mialatt minden tagját égető láz hevítette...

Az ebéd szerencsésen véget ért, a hölgyek kipirulva itták ki poharukból a Krisztus könnyét, a pincérek elegáns seprőcskékkal tisztogatták le az asztalról a morzsákat, rózsás ebédutáni hangulat himbálózott a világos levegőben. A püspök, kenetteljes meghajlás után, mosolyogva távozott a teremből, a boldog és egészséges ember mosolyával, aki most egészen a kényelemnek és lustálkodásnak fog élni... Egy asszonyka, aki a vendégkönyvbe mint hites feleség volt bejegyezve, de aki voltaképp csak hat hónapra szóló házasságokat szokott kötni, kissé

becsipve dudolgatni kezdte a kis rákokról szóló kuplét, a tábornok megtapogatta a cigarettás tárcáját... Egy édesarcu angol leány, csudálatosan szép teinttel és a bortól kissé csillogó szemmel, félénken odasugta az ismerős familiáknak:

- Meg kellene kérni a mestert, hogy játszsziék valamit... Egy icurka-picurka számot, csak épp hogy mesélhessünk róla odahaza... Valami Chopint vagy Paderevszkyt, vagy akármit...

Mármoros tetszés fogadta a különös indítványt, az asszonyok bátortalanul sugdolództak, majd sunyi pillantásokat vetettek a Mester felé, aki még mindig szomorúan mosolygott... Oly egyedül, oly elhagyatva ült itt, a negyven lármás, csevegő ember között!... A vörösruhás lányok hangosan fecsegték, az öreg dáma vérszomjas kegyetlenséggel hasította ketté a pirosbélű narancsokat... Mind a hárman csak önmagukkal voltak elfoglalva és a vén ember úgy ült közöttük, mint egy idegen, akit valami vak véletlenül hozott ide... Csak mosolygott szomorúan, bánatosan, hideg, érzés nélkül való, megdöbbenően banális mosolylyal, melyet a diadal-évei jóformán megrögzítettek rajta. A tábornok, aki később odacsatlakozott az angol társasághoz, udvariasan bókkolt a fiatal ladynek, aki a mester művészetére kíváncsi volt:

- Kérje meg maga, hogy játszsziék valamit... Ha maga kéri meg, nincs eset, hogy megtagadja...

Mindannyian helyeselték a tábornok szavait, a szép leány kigyult arccal nézett az édes anyjára, majd bátran odalépett a mester elé... És a maga angolos, bájosan ügyetlen olaszságával, izgatottan, mint aki valami hallatlan büntetetre szánja el magát, kapkodva a szavak után, rebegte:

- Drága Mester, ha nem veszi rossz néven... Mindnyájan égünk a vágytól, hogy önt halljuk... Sohase fogjuk elfeledni, soha, soha... Csak egy icurka számot, egy apróságot, egy akármit... A kezét könyörögve összekulcsolta, miközben a mester ijedten ránézett... Aztán zavartan, mint aki valamely mély álomból ébredt föl, a kihűlő agynak tehetetlen megdöbbenésével ismételte:

- Azt akarja, hogy játszsziék valamit... Istenem, hisz azt se tudom, hogy lehet-e?... Nem képzelik, mennyire ki vagyok fáradva... És mindig fázom, fázom, hogy szinte didergek bele...

Kérdőleg nézett a feleségére, a cifra, férfias-arcu olasz asszonyra, aki helyeslőleg bólogatott. A mester végigsimította a halántékát, aztán újra megjelent arcán az együgyű, érzéketlen mosolygás, a paralitikusok szánameles mosolya, mely a gondolatok haldoklását elfödi...

- Ha akarják, nem bánom, Isten neki... De hiszen itt zongora sincs, amelyiken játszhatnám...

A pincérek lázasan gyújtották föl a zongoraterem csillárait, a társaság pedig helyet foglalt a plüss-kanapékon... A mester fölbicegett az emelvényre, miközben hallani lehetett, amint a vörösruhás lányok félhangosan így szólnak hozzá:

- Apa vigyázz, hogy el ne bóbiskolj megint játék közben...

A fehérhaju művész ráütött a billentyűkre: hangtalan, ünnepies csönd lett urrá a zajongó társaságban. Mindenki izgatottan dőlt hátra, az édes tudatban, hogy a század legnagyobb mesterét fogja hallani, az egyetlent, az utolérhetetlent, a szerencse kiváltságosát és kedvencét... Az asszonyok mármorosan húzódtak egymás mellé, a férfiak még a lélekzetüket is visszafojtották, az ajtó függönyei között meghatott pincérek leselkedtek... A mester beleütött a billentyűkbe, szilajon, tüzzel mint régente, mikor a selyemszékeken koronás fejedelmek hallgatták... De mintha ereje mindjárt hirtelen elhagyta volna, keze tétovázva futott végig a rossz hotelbeli zongorán, homlokáról nehéz verejtékcseppek fakadtak, banális mosolyát valami kifejezhetetlen ijedség váltotta föl, s miközben az asszonyok megdöbbenve egymásra néztek, a férfiak zavartan köhécseltek, a pincérek tágra nyílt szemmel bámultak a ragyogóan kivilágított terembe, a mester, a tehetetlen, vén, kiszáradt agyu rom, hirtelen lebocsátotta a szempilláit... Karja, mint egy ólomdarab, lehanyatlott, tiszteletreméltó szép feje - melyről valamikor annyi

bájos asszony álmodott - a mellére esett: a nagy művész elaludt a zongora mellett... Az olasz nő haragosan vállat vont, a vörösruhás leányok pedig boszankodva ugrottak föl a pódiumra, s szégyenkezve megrázták az öreg embert.

- Papa... papa... hát ébredj föl...

- Hopp... hó... mi az? - motyogta a mester bárgyuan, miközben a szemét nagy fáradtsággal felnyitotta...

Ijedten nézett körül a teremben, mint a gyermek, aki idegen társaságba került. Egy pillanatig úgy tett, mintha föl akarna kelni a helyéből, de a következő percben kimerülve, halálos fáradtsággal esett össze a zongora lábánál...

*

- Vízet! - kiáltotta a tábornok, aki eddig az ablakhoz támaszkodott.

Az angol leányok halványan ugrottak föl a helyükből, a férfiak a mesterhez rohantak, az olasz nő arcán düh és ijedtség vegyült össze, a vörösruhás leányok az édes apjuk kezét szorongatták, a pincér, ahány volt, annyifelé szaladt, - csak egy sápadt, csupaszarcu fiu nem vesztette el a fejét az általános riadalomban... Egy sápadt, csupaszarcu fiu, akinek anyját a vén ember vitte a sirba, aki másfél éven át vacogó foggal gondolt a bosszura és a megtorlásra, s aki most itt állt szemtől-szembe az ellenséggel... Bosszu, megtorlás, ellenség? A gyermek borzongó pillantást vetett a földön fekvő férfira, a szegény, magával tehetetlen, szálnalmas, kialudt lelkű öregre, aztán dobogó szívvel kirohant, hogy vizet hozzon... És míg a többiek eszüket vesztve kiáltoztak, a fiu gyorsan letérdelt a zongora elé, s egy pohár jéghideg friss vízzel locsolta meg az aggastyán halántékát...

AZ ÖRDÖGMALOM

Tapasztalták-e önök már azt, amit én: hogy egy-egy betegség láza alatt, az éj csöndjében - a butorok ilyenkor kísértetiesen megnőnek és a levegő oly különösen zug - egyszerre száz meg száz régi emlék rajzik körülöttünk a lámpa félhomályában, megfakult, kedves színek kelnek csodamódon életre, sirba tért gyerekarok mosolyognak ránk, egy erdei zug, egy havas farakás újra előttünk áll, mint harminc évvel ezelőtt. Fáradtan, elzsibbadva fekszünk a vánkos mélyedésében, miközben az agyvelőnk szorgalmasan dolgozik. Talán mese is, hogy szakállas vénékké lettünk, hogy a szerelemre is immár cinikus gunynyal gondolunk, hogy az élet oly hideg oly borzasztóan hideg... Most úgy rémlik, hogy még mindig palatáblával bandukolunk az iskolába, hogy a lejtős utcán libasorban csuszunk végig, hogy a cserépkályhán pőfögő sült alma vár ránk, mikor téli délutánokon az iskolából hazajövünk... Egy influenzás láz ime az én öreg fejemben is felzavarta a bemohosult emlékeket, éjjel, míg a háznép csöndesen aludt körülöm, félig sirva gondoltam vissza a vidéki ház hosszukás udvarára, a favágóra, aki a fészerben bükkfatuskókat aprított, a szomszédainkra, akikhez egy sötét vakszobán keresztül jártam be, az ördögmalomra, melyen selyemruhás bohócok kergetőztek és mindennél élénkebben egy lenhaju kis leányra, a kinek ez a különös neve volt: Lenka. Oh kis Lenka, bolondos leány, emlékszel-e, hogy kunyoráltam tőled az ördögmalmot, s mint csiptem kékre gyöngye kis karodat, amiért a játékos egy tolltartóért nekem nem adtad? Hogy emlékeznél, mikor harminc év óta egy hangot se szóltál, s a kereszted is rég elkorhadt a vidéki temetőben, ahova egykor énekszóval elkísértek...

Gazdagok vagy szegények voltak-e a Lenka szülei, nem tudom, csak arra emlékszem, hogy velünk öröktől fogva egy házban laktak, hogy a konyhából egy falilépcsős sötét szobán mentünk át hozzájuk a nappaliba, s hogy a falépcsőn példás rendben álltak a befőttek, aszalt gyümölcsök, szárított teák, zsíros vindolyók s ugorkás üvegek. A nappaliban egy pupos, öreg kisasszony kötött, akit Lenka és a testvérei Zsófi néninek hívtak, s aki reggeltől estig állandóan haragudott. Csöndben, suttogva beszélgettünk az egyik sarokban, többnyire az ördögmalomról, melyet Lenka egy süket öreg asszonyságtól kapott, aki - ha jól emlékszem - a nagyanja volt. Az ördögmalmon selyemruhás bohócok, tollas delnök lovagoltak, felül nemzetiszínű lobogó diszlett; a legszebb játékszer volt, amit életemben láttam.

- Add nekem az ördögmalmot és feleségül veszek, - mondtam néha Lenkának komolyan, de ő mindig konokul vállat vont.

- Ha feleségül akarsz venni, azt nem bánom, de az ördögmalmot akkor se adom neked...

Olykor, ha a pupos kisasszony kitípett a konyhába, nagyot csiptem a Lenka gyöngye karocskáján, mire a kis leány keserves sirásra fakadt.

- Mi bajod? - kérdezte Zsófi kisasszony, aki egy kávé-ibrikkel a kezében sietve a szobába lépett.

- Megcsipett, mert nem adtam neki az ördögmalmot, - szólott zokogva a szőkehajú Lenka.

Ilyenkor engem kikergettek a szobából és én órák hosszáig leselkedtem az ablak alatt, melyen belül a vézna kis lány gyöngéden simogatta a selyemruhás emberkéket. Kalandos, de határozott terveket gondoltam ki: ha egyszer a feleségem lesz, be fogom zárni a fáskamrába és akárhogy dörömböl, elszaladok az ördögmalommal...

A téli hónapokban sokáig nem láttam a kis leányt, csak az édesanyámtól halottam felőle valamit, mikor egy este imádságomat elmondtam.

- Könyörögj, fiacskám, a kicsi barátnődért is, - mondta az édesanyám megindulva.

- De hiszen eddig sohase szoktam imádkozni érte...

Anyám könnyes szemmel hajolt az ágyam fölé.

- A kis Lenka nagyon beteg és a jó Istenke magához akarja venni angyalnak... Könyörögj kis fiam, hogy mielőbb gyógyuljon meg...

Másnap reggel különös dolgok történtek: a Lenka édesapja kisírt szemmel sétált az udvaron, idegen férfiak jártak ki és be a Lenkéék lakásán és - amit legjobban csodáltam - Zsófi kisasszony az egész estét nálunk töltötte, kevés beszéd, de annál több sírás és sóhajlás között. Harmadnap délután pedig ezüstszegekkel kivert fekete kocsi állt a ház elé, fehéringes papok énekeltek, s mikor egy barna ládát kihoztak a szobából, a Lenka anyja ájultan összeesett...

- A kis barátnődet sohase fogod látni többé, - mondta az édesanyám szomoruan.

- Miért? - kérdeztem csodálkozva.

- Mert a jó Istenke magához vette angyalnak.

- És most hol van?

- Az égben, kis fiam.

- Az ördögmalmot is magával vitte? - kiáltottam fel élénken.

- Nem, drágaságom, az égben nincs szüksége a játékokra... Odafenn a többi angyallal kergetőzik az aranyos felhők között...

Jó sok idő telt el azután, hogy a szőke Lenka ily hűtelenül itt hagyott bennünket. (Vajjon visszajön-e akkorra, amikor feleségül akarom venni?) Kitavasodott, a könyvkötőműhely elé is kitétték a kopasz oleander-bokrokat, mikor egy nap furcsa dolog történt velem: a pupos Zsófi kisasszony megszólított az udvaron. Előbb barátságosan megsimogatta a fejemet, aztán szomoruan ezt mondta:

- Nem akarsz hozzánk bejönni, kis fiam?

- Talán Lenka visszajött az égből? - kérdeztem kíváncsian.

- Nem jött vissza, mert aki az égben van, az örökre ott marad. De jöjj be és játszszał egy kicsit a Lenka játékaival...

Kézenfogva bevezetett a szobába, ahol az ablakmélyedésben még mind együtt voltak az elköltözött kis leány játéakai: egy tapsifüles, két-három francia baba, egy skatulya konyhaedény s közvetlenül a nyul mellett a gyönyörű ördögmalom, melyért annyiszor könyörögtem neki...

- Tudod, hogy miért hívtalak be? - kérdezte halk hangon a pupos kisasszony.

Nem szóltam, de a szememet lázas izgalommal szögeztem a selyemruhás bohócokra.

- Azért, mert a kis Lenka levelet írt az égből. Azt írta, hogy adjuk neked az egyik játékát, még pedig azt, amit saját magad kiválasztasz...

A lélekzetem elállt, az arcom kipirult, Zsófi kisasszony pedig nyájasan folytatta:

- Hát nézz körül és mondd meg, hogy melyiket akard...

- Az ördögmalmot is választhatom? - kérdeztem remegve.

- Azt is.

- És mindjárt átvihetem mihozzánk?

- Mindjárt átviheted...

A kezemet kinyújtottam a játék után és a következő pillanatban már odakünn voltam vele az udvaron. Hogy dobogott a szívem! Azt hiszem, hogy sohasem voltam még olyan boldog, - és most, hogy az élet javarésze már a hátam mögött van, bizonyosan tudom, hogy ezután is aligha leszek... A vacsorát érintetlenül hagytam, s mikor a boldogságtól magamon kívül végre az ágyacskámba fektettek, a selyemruhás emberkék ott aludtak velem a vánkosomon... És a kezem egész éjjel a nemzetiszínű bádoggáslót szorongatta.

Reggel felé azonban ijesztő álmom volt. A szőke Lenka odaállt az ágyam elé, lenszínű hajába ezüstös csillagok voltak szórva, az arca pedig megdöbbenően sápadt volt. Egy darabig szó-talanul nézett rám, s a kék szemei megteltek könnyekkel.

- Te elvitted az ördögmalmomat? - kérdezte aztán, de oly különös vékony hangon, hogy az első percben úgy tetszett, mintha valami idegen beszélne.

- Az ördögmalmot Zsófi kisasszony ajándékozta nekem, - susogtam félénken.

- Hát nem mondtam, hogy semmi kincsért se engedem oda? Még akkor se, ha a feleséged leszek, pedig megígértem ugy-e, hogy feleségül megyek hozzád?

- És most azért jöttél vissza, hogy a feleségem légy? - szóltam megindulva.

- Azért. De ha az ördögmalmomat elvitted, hát keress magadnak más asszonyt...

Az édesanyám ekkor felrázott az álmomból (már világos nappal volt) és a szőke Lenka eltűnt az ágyam mellől. Aggódva fordultam a másik oldalra: a játékszer ott volt a vánkosomon. Egyszerre boldogan lélekzettem föl: Istennek hála, a beszélgetés csak álom volt. Amíg öltöz-tettek, mindegyre az ördögmalmot szorongattam, később pedig ügyesen becsempésztem a könyvestáskámba, hogy az iskolába is magammal vigyem. A gyerekek irigykedve nézték a játékot és Partich Laci kétszázhusz gombot, egy pávatollat, egy gyöngyházastollt és egy csigával kirakott skatulyát ajánlott föl az ördögmalomért cserébe...

Aznap éppen hetivásár volt a kis vidéki város piacán; mikor az iskolából kijöttünk, az egész vásártér zsufolásig tele volt emberekkel. Egy darabig föl s alá ögylegtünk a falusi kofák között, bámeszkodva néztük a panorámás bódét, mely előtt egy koromsötét szerencsen kiabált, s hancurozva élvezték a májusi napfényt, mely aranyos sugaraival belopózott a szívünkbe... A Balogh-tó felől, a nagy mezőségről édes illatok áradtak felénk, mintha az egész mindenség ibolyával és gyöngyvirággal lett volna tele... Az ég sötétkéken ragyogott fölöttünk, csak egy kicsike báránypelhő uszott valahol a temető tájékán... Egy kicsike báránypelhő, mely - Isten tudja, miképp - egyszerre csak egy szomorú kis lány alakját öltötte föl, egy csitri, lenhaju kis lányét, aki szemrehányólag nézett rám a menyboltozat véghetetlen magasságából... És mintha világosan hallottam volna, amint ezt mondja:

- Rossz fiú, volt szíved hozzá, hogy a legkedvesebb játékszeremet elvigyed?

Sápadtan fogóztam a Partich Laci karjába, de a figyelmünket most hirtelen egy zajos jelenet vonta magára: a csizmadiasátorok közt élénk csoportosulás támadt, többen hangosan kiabál-tak, s Boór János, a városi rendőrbiztos is feltűnt a vitatkozó tömegben. Kíváncsian odafura-kodtunk a nép közé, mely hangos lármával fogott körül egy olaszos külsejű öreg embert, aki egy zsinegen vagy ötven hatvan léggömböcskét tartott... Csakhamar megtudtuk a csetepaté okát: Csepely szürszabóné egy léggömböt vásárolt a kis fiának (bár az első asszonytól maradt, de úgy szerette, mint a magáét) s állítólag forintot adott a mozgóboltos kezébe, aki konokul azt állította, hogy csak tíz krajcárt kapott. A szürszabóné rákvörösen magyarázott valamit Boór Jánosnak, míg az olasz érthetetlen szavak kíséretében emelte karjait az ég felé... Száz és száz ember hallgatta a rendkívüli esetet, a vásáros nép mind odagyülekezett a sátrakból, a

lacikonyhákban is abbahagyták a cigánymuzsikát, s már attól lehetett tartani; hogy egyszeribe kiüt a forradalom, ha egy váratlan esemény hirtelen egész másfelé nem tereli az általános érdeklődést.

Az olasz oly hevesen gesztikulált, hogy a zsineg kiszabadult a kezéből... A következő pillanatban mindenki az ég felé tekintett: a léggömbök felszöktek a levegőbe. Általános vihogás támadt, az asszonyok hangosan kacagtak, Boór János megfélemedezett a hivatalos tekintélyről (ilyesmit nem lát az ember mindennap), csak két szempár fordult a sok ezer nép között sirásra; az olaszé és - az enyém...

Csöpp hija volt ugyanis, hogy izgatottságomban össze nem rogytam: a léggömböket tartó zsineg beleakadt az ördögmalom bádogzászlójába, s a játékszert magával vitte a levegőbe... A selyemruhás emberkéek méltóságosan emelkedtek fölfelé, mind magasabbra, magasabbra, míg csak akkoráknak nem látszottak, mint egy-egy mákszem. De lassankint még ez a mákszem is elveszett a levegő végtelenségében, s úgy tetszett, hogy a gyönyörűséges ördögmalom mindjobban olvad, elmosódik, a temető fölött uszó bárányszerű párái között...

Mi volt ez?

A fejem kábult, a szívem félelmesen vert: e pillanatban biztos voltam abban, hogy a megholt kis leány vette tőlem vissza a játékát... Az ostoba kis lenhaju, aki idelelni két hosszú évig védelmezte meg előlem vitézül az ördögmalmot...

Harminc hosszú éve ennek és én még most is azt hiszem, hogy ő vette vissza... A mult éjjel, hogy a láz forróságában ismét megjelent előttem a hosszukás udvar, a sötét vakszoba, a zsákba varrt herbateákkal és a pupos Zsófiával, úgy rémlett, hogy a régi barátnőm is szembemosolyog velem a sötétben... És megfélemedezve arról, hogy a hajam őszsége lett, s hogy a lejtőn immár megroskadva lefelé haladok, álmodozva, behunytt szemmel kérdeztem: Megvan-e még az ördögmalmod a selyemruhás emberkéekkel, Lenka, te bolondos, te szalmahaju?...

PATEK, A PORTÁS

(Az igazgató - egy komor, pápaszemes ur - valami új opera partitúrájában lapozgat, melylyel a sovány évad végén akarja fölvillogozni a közönséget. A folytonos háborgatástól annyira ideges, hogy már szinte reflex mozdulattal néz percenként az ajtó felé. Utóbb teljesen elmerül a partitúra olvasásába és csöndesen dudolgatja magában azt a duettet, amit a herceg a halász-leánnyal énekel. A szőnyegajtó most lassan fölnyílik és az igazgató inasa félénken bedugja a fejét. Többször köhécsel, míg a mester végre észreveszi.)

IGAZGATÓ. (*Bosszusán.*) Ki az megint?

INAS. Bocsánat, nagyságos ur... Patek odakinn várakozik az előszobában... alázattal könyörög, hogy a nagyságos ur szenteljen neki két percet...

IGAZGATÓ. Patek, a portás?

INAS. Szolgálatjára.

IGAZGATÓ. Mit akar?

INAS. Azt nem tudom. Csak annyit láttam rajta, hogy nagyon megindult és szomorú.

IGAZGATÓ. (*Leteszi a partitúrát a zongorára.*) Teringettét, ha valami tízezer forintos tenorista lenne, hát egyszerűen azt üzenném neki, hogy máskor jöjjön... De Patek... a derék Patek, aki kerek harminc év óta van a színháznál s még sohase járt itt, hogy valamit kérjen tőlem... (*Nyájasan.*) Mondja neki, hogy jöjjön be... várom...

INAS. Igenis. (*El.*)

IGAZGATÓ. (*Egyedül.*) Mit akarhat? Nagy dolog lehet, ha Patek már arra szánta magát, hogy hozzám jöjjön...

A PORTÁS. (*Félénken besompolyog.*) Alázatos szolgája a nagyságos igazgató urnak.

IGAZGATÓ. Jó napot, Patek. Micsoda szél hozza magát ide? Beszéljen bátran, hallgatom.

PORTÁS. (*A prémes sapkáját zavartan forgatja kezében.*) Egy kéréssel bátorkodtam... egy nagy, igen nagy kéréssel... Tudom, hogy a nagyságos ur mindig emberségesen bánt velem... ez bátorít arra, hogy elmondjam, ami a szívemet nyomja.

IGAZGATÓ. Csak ki vele!

PORTÁS. Kegyeskedik tudni, hogy harminc év óta vagyok a színháznál... harminc év óta télben, fagyban mindig ott álltam a posztomon... Még a betegség se gátolt meg, hogy a kapu előtt legyek... Egy időben harmadnapos hidegleléssel nyitogattam az uraságok batárjait... Csak egyszer maradtam el, akkor is mindössze három napig... mikor a megboldogult feleségem meghalt...

IGAZGATÓ. Tudom, Patek... ismerem a hűségét és a szorgalmát... Jól tudom, hogy talán legszorgalmasabb tagja az egész intézetnek. Mondja hát csak ki cifrázgatás nélkül, hogy mit kíván... ha tőlem függ, annyi mintha már teljesítve is lenne az óhajtása...

PORTÁS. Harminc éve odakünn állok a kapu előtt... legfeljebb - de akkor is csak a legzordobb téli estén - ha a szellős előcsarnokba benézek... Mindenkitől úgy hallom, hogy a színház belseje tündéri szép... én azonban még sohasem láttam belülről...

IGAZGATÓ. (*Mosolyogva.*) Biz' ez meglehetősen különös.

PORTÁS. Néha kihallatszik a tapsolás lármája... olyankor tudom, hogy valami gyönyörű dolog történik odabenn... De hogy mi, arról harminc év óta sejtelmem sincs... Őszintén szólva, nem is jutott volna eszembe, hogy a nézőtérre kíváncsozzam... de most...

IGAZGATÓ. Meg akar nézni egy előadást?

PORTÁS. Igenis, nagyságos igazgató ur, e miatt jöttem. Ha olyan kegyes lenne, hogy fölmentene egy estére... ámbár jól tudom, hogy ez majdcsaknem lehetetlen...

IGAZGATÓ. És miért kívánczik a nézőtérre?

PORTÁS. (*Lecsüggeszti a fejét.*) Nagy oka van ennek, igen nagy oka, nagyságos igazgató ur... Nem a kíváncsiság ösztökél... a miatt nem háborgatnám a nagyságos urat... Oh, egészen másról van szó...

IGAZGATÓ. Ugyan miről?

PORTÁS. (*Ragyogó szemmel.*) Meg szeretném nézni Diadém kisasszonyt...

IGAZGATÓ. (*Bámulva.*) Diadém kisasszonyt, a táncosnót?

PORTÁS. Igenis.

IGAZGATÓ. És miért szeretné megnézni?

PORTÁS. Mert... mert... nem tudom, hogy ki merjem-e mondani?

IGAZGATÓ. Csak ki vele!

PORTÁS. (*Nagyon izgatottan. A hangja remeg.*) Mert Diadém kisasszony - a leányom, nagyságos igazgató ur...

IGAZGATÓ. (*Fölugrik a helyéről.*) Mit beszél? Diadém kisasszony a maga leánya?

PORTÁS. Ugy van, nagyságos igazgató ur. A tulajdon, édes leányom, akit tízéves koráig magam neveltem, magam tanítottam...

IGAZGATÓ. És aztán... később?

PORTÁS. Aztán nehéz dologra szántuk el magunkat: megváltunk a kicsikétől, aki addig szemünk fénye volt. Talán kegyeskedik tudni, hogy a szegény feleségem Poroszból került ide; az atyafisága most is a Spree partján lakik...

IGAZGATÓ. Tehát a kis leány?!

PORTÁS. Addig, amíg idehaza volt, Borcsának hívták; s olyan könnyű meg ruganyos volt, mint a gummilapda... A szépségének pedig nem akadt párja: hiszen még most is a legszebb leány a színháznál... Elhatároztuk hát az anyjukommal, hogy táncosnót nevelünk belőle; annyiszor láttuk, hogy a kisasszonyok bársonybéléses hintóban ülnek, s a művészetükkel gyémántokat és drágaköveket szereznek... A kicsikének nagy kedve volt a táncoláshoz, s mikor egy téli reggel vasutra ültettük, hogy Berlinbe utazzék, a szemében a boldogság könnyei csillogtak... Akkor, midőn a feleségem testvérhugához került, még mindössze alig volt több tizenhárom évesnél...

IGAZGATÓ. És miért nem tanították idehaza?

PORTÁS. (*Zavartan.*) Annak megvolt az oka, nagyságos igazgató ur!

IGAZGATÓ. Micsoda oka lehetett?

PORTÁS. A feleségem azt remélte, hogy nagy művésznő lesz belőle... Hogy egykor még az idevalókat is megbolondítja... Hogy grófok és hercegek fogják megtölteni a színházat, ha ő táncol...

IGAZGATÓ. Mi köze mindennek Berlinhez?

PORTÁS. Azt hittük, megárt neki; hogy a portás leánya... Mit remélhet itt, ha a származását ismerik? Ellenben akkor, ha idegenből jön...

IGAZGATÓ. *(Megindulva.)* Szegény jó Patekem, hát maga kevésnek tartotta magát a leendő csillaghoz...

PORTÁS. *(Sóhajtván.)* Berlinben két éven át tanult, de tizenöt éves korában megszökött a nagynénje házából... Szegény feleségem ezt már szerencsére nem érte meg...

IGAZGATÓ. A rossz utra tért!

PORTÁS. A jó Isten tudja, hogy mi költözött bele... Fényes lakást tartott, fogata meg inasa volt, a ruháit pedig Párisból hozatta... A fizetésem felét mindaddig neki küldtem el; de mikor a levelei egyszer végképpen elmaradtak, én is beláttam, hogy többé nincs reám szüksége... Egyszer aztán meghallottam, hogy levetette az apja nevét; s azt a furcsa nevet vette föl, hogy: Diadém kisasszony... És azóta nem irt többé haza egyetlen sort; még a szegény anyja halála se érdekelte...

IGAZGATÓ. Szegény Patek!

PORTÁS. Tavaly, mint a nagyságos igazgató ur jól tudja, haza került; oly szép volt, hogy majd megszakadt a szívem bele... Akkor láttam, mikor a legelső próbára eljött; csak lopva, titkon a portási páholy sötétjéből... Az urak lázasan ünnepelték; itt is fogaton járt és inast tartott... Valaha az egész istván-uti berendezésünk nem ért annyit, amennyibe most a hétköznapi muffja került...

IGAZGATÓ. És nem beszélt vele?

PORTÁS. Két hónapig nem akart megismerni és nem beszélt velem... Egyszer - zuhogott az eső és az utcán egy lélek se járt - épp a hátsó kapunál álltam, mikor a kocsijába beült... Egy pillanatig megdöbbenve rám nézett, aztán fojtott hangon - nehogy az előkelő inas meghallja - ezt sugta a fülembe: »Jöjj el hozzám holnap délelőtt 11 órakor.«

IGAZGATÓ. És elment?

PORTÁS. Nem mentem, nagyságos igazgató ur... Azt feleltem neki: »Nincs annyi időm, hogy a kisasszonyoknak otthon is szolgálatukra lehessenek...« Mogorván mondtam ezt? de egy pillanatig azt hittem, hogy megreped a szívem...

IGAZGATÓ. És azóta?

PORTÁS. Többé nem beszéltem vele, nagyságos igazgató ur... Eleintén igen ügyelt arra, hogy ne találkozzék velem s ha látott, félrefordította a fejét... Később azonban már nem sokat törődött e dologgal; s a szememláltára kocsiba ült egy-egy gavallérral... A batár ajtaját ilyenkor én csuktam be... Karácsonykor tiz üveg drága ó-bort s egy skatulya finom szivart küldött; de azt üzentem neki, hogy nem iszom és nem szivarozom... Koszorut azonban még nem küldött az édesanyja sirjára...

IGAZGATÓ. Hát miért akarja most mégis megnézni odabenn?

PORTÁS. *(Lehajtja a fejét.)* Nem tudom, nagyságos igazgató ur... Csak azt tudom, hogy három hét óta nem alszom... Ha elbóbiskolok, őt látom, amint rövid szoknyájában végiglebeg a szinpadon... És eszembe jut, mikor tizéves siheder-lány volt; mikor boglyas, szőke haját délutánonkint az ölembe hajtotta... Szegény anyjukommal ez a kislány volt az egyetlen örömünk... Azt gondolom, valami különös betegség bánt, majd nem elepedek az után, hogy a szinpadon lássam... Csak hátulról, a karzatról, ahol egy oszlop mögé elbújhatok...

IGAZGATÓ. (*Megírja az utalványt.*) Holnapra fölmentem a szolgálat alól - és itt van a jegy is, amelylyel az előadást megnézheti... (*Részvéttel.*) Azt hiszem nem sok öröme lesz, szegény Patekem...

PORTÁS. (*Gondosan elteszi az utalványt.*) Köszönöm, nagyságos igazgató ur... Harminc év óta ez lesz az első este, hogy a színházat belülről megnézhetem...

EGY POHÁR TEJ

Könnyű kocsi haladt keresztül a folyóparti rónaságon, melyet egy-egy puskalövésnyire gondozott nyaralók s üde parkok szakítottak meg. Alkonyat felé hajló nyári délután volt, a forróság már tetemesen alábbszállt s a folyó fölött szinte illatosan tiszta, édes esti levegő lebegett.

A kocsiban, mely igénytelensége ellenére is nem közönséges alkotmánynak látszott, négyen ültek: két nő a hátulsó ülésen, két férfi a bakon. A nők közül az egyik koros dáma volt, bánatos és szelidszemű öreg asszony, a másik egy fiatalabb, kissé rövidlátó hölgy, aki szerényen huzódott meg az idősebb nő baloldalán. A férfiak egyike a lovakat hajtotta, a másik chamois-szinű livrét viselt, s szinte szoborszerű mozdulatlansággal szemlélte a bájos alpesi vidéket.

A korosabb nő kíváncsian nézett a folyó partja felé, melynek fái közül karcsu villatornyok kacérkodtak a vándorló báránnyel. Mikor a kocsi egy utszéli malom mellett elhaladt, az öreg dáma titokzatosan elmosolyodott.

- Adél, sejtí, hogy merre járunk? - kérdezte a rövidlátó asszonytól.

A fiatalabb most maga is a folyó környékét kémlelte.

- Őszintén megvallva, tudom ugyan, hogy Bücken körül járunk, de hogy hol, azt igazán nem tudom...

- A malmot se ismeri?

- Nem, felség...

Ugy szólitotta az öreg asszonyt, hogy: »felség«.

- Adél, maga megbukna a tereptanból... Ez a nádfödeles viskó nem más, mint a rotdorfi malom, ahol - de a többít talán magától is kitalálja...

- Ahol a rotdorfi békekötést aláírták? - kiáltott föl a fiatalabb nő élénken.

- Ugy van. Huszonöt évvel ezelőtt a malom padlásszobájában intézték el a század legérdekesebb hadi bonyodalmát... A császár a bückeni érseki rezidenciában lakott, a szövetséges hadak vezére pedig a Gaar mellett, egy vincellérházban...

A fiatal hölgy izgatottan tekintett vissza a malom felé, majd egyszerre odafordult a korosabb dámához.

- De hiszen akkor...

- Tudom, hogy mit akar mondani, kedves Adél... Ha ez itt a rotdorfi malom, akkor az a villa se lehet nagyon messze, ahol az öreg Bonfini lakik...

- Csakugyan ezt akartam mondani...

A két nő olyan nyelven beszélgetett, amit a bakon ülő férfiak nem értettek.

A fekete ruhás nő tehát, akit a másik felségnek szólitott, egész hangosan mondhatta kísérőjének:

- Ha a kocsist vagy a lakájt megkérdenők, bizonyosan meg tudnák mutatni az öreg Bonfini házát...

A fiatalabb rémült mozdulatot tett.

- Szent Isten, hogy jut ilyesmi a felséges asszony eszébe?... Az összes európai ujságok erről írának egy teljes hónapon át... És mit szólna hozzá a felséges ur, ha megtudná...

- Ne féljen kedves Adél, nem fogjuk megkérdezni a lakájt... De ha az illusztrált lapok révén véletlenül megismertük a nyaralót, azt hiszem, hogy semmit se vétünk az etikett ellen...

Ideje, hogy leleplezzük az inkognitót, amibe a két asszony burkolózott. Az idősebb az egykor világszép Bella királynő volt, az yriai király hitvese, a másik Delier Adél hercegnő, a fejedelmi asszony legkedvesebb udvarhölgye, aki urnőjét tizenöt év óta árnyékként kísérte. A királynő sok éve az Alpeselek között nyaralt, a birodalmukkal szomszédos országban, melyet hazájaképp szeretett. Itt közönséges polgárasszony módjára kocszhatott faluról-falura, betérhetett tejet inni egy-egy majorságba, s a kis vidéki városok cukrászdájában fesztelenül olvashatta a francia ujságokat. Kevesen ismerték, s aki tudta is, hogy Európa egyik nagy országának uralkodónője, nem igen zavarta kíváncsiságával vagy tolakodásával. Gyöngé, idegbeteg nő volt - nem csoda, a hetvenes évek borzalmas eseményei nagyon megviselték az idegzetét - de innen mindig meggyarapodva, kipirult arccal távozott. Mulatságában még az se zavarta, hogy az öreg Bonfini is ezen a vidéken töltötte el hátralevő napjait...

Most, hogy a királynő megint fölemlítette a vén szabadságharcos nevét, mindkettőjüknek eszükbe jutott megint az a borzalmas esztendő, mely egész Yriából csatateret és temetőt csinált. 1868-ban történt, hogy a gárdaezred egy éjszakán föllázadt, a nép megrohanta a királyi palotát, s pár órai kiabálás és fenyegetőzés után hajnal felé nagynehezen visszavonult. A láng szétcsapott az egész országban, s Bonfini, akinek ősei valaha Toszkanából vándoroltak be Yriába, fanatikusan a lázadók élére állott... Kegyetlen és ijesztő napok következtek, a nép már-már foglyul ejtette az egész királyi családot, mikor a szövetséges uralkodó egy nap a fegyveresek százezreit zuditotta a hangyabolyként forrongó Yriába... A királynő még most is vacogó foggal gondolt vissza a havas téli éjszakára, amikor mosónőnek öltözködve lopózott le a palota hátulsó lépcsőjén, míg a parkban a mámorosan lelkesülő Bonfini tartott szónoklatot az ostromlók százainak... A jó Isten megmentette a biztos haláltól s Angliába, mely vendégszerető otthont ajánlott föl nekik, csakhamar megérkezett a boldogító hír, hogy a lázadást szerencsésen elfojtották... Bonfini sietve menekült, a többi vezér pedig a kaszamaták mélyében álmodozott a véres háború napjairól... És harminc év alatt nem ismétlődött meg többé a rémes látma, mely akkor a szívük dobogását elfojtotta...

- Vajjon megöregedett-e nagyon az öreg néptribun? - kérdezte elgondolkodva a királynő.

Adél hercegnő borzongva hallgatta a kényes témát, de azért halkán megkérdezte:

- Felsőged ismerte őt fiatal korában?

- Nem, sohase láttam. Ő se találkozott velem sohase, mert a háborúig nem a székvárosban lakott, akkor pedig nem igen volt arravaló idő, hogy az utcákon mutakozzam... Csak a hangját hallottam azon az iszonyu téli éjszakán, - de mondhatom, hogy az is éppen elég volt...

A kocsi most kikanyarodott a kis nyírfaerdőből s a hölgyek előtt kicsillant a folyó megszélesedett medre, a Gaar hires türkisz-zöld vize, mely már a nagy hajókat is megbirja. Az alkony utolsó sugara megaranyozta a rotdorfi hid pilléreit s a vizen túl végigtűzött néhány alacsony viskón, mely lustán feküdt a holt-Gaar iszapos medrének. Adél hercegnő, aki költői teremtés volt, álmodozva nézte a falu szélén unatkozó fűrészmalmot, de a királynő most hirtelen odafordult hozzá:

- Nézzen balfelé, - sugta a hercegnőnek.

Néhány terebélyes nyárfa koronája mögül tornyos kastély fehérlett ki: a hercegnő egyszerre megismerte az öreg Bonfini villáját, melynek képét már többször látta az angol és francia illusztrált ujságokban. Jól gondozott, de egyszerű nyárilak volt, kicsiny erkélylyel, melyet

végig befutottak a fölfutó tulipántos virágai. A hercegnő ijedten kapaszkodott meg a kocsi-ülésben, de a fejedelemasszony lopva elnevette magát.

- Meglássá, pompás tréfa lesz! - sugta kísérőnőjének.

- Mit akar tenni felség? - kérdezte az udvarhölgy ijedten.

A királynő odafordult a kocsishoz:

- Le fogunk szállni és gyalog megyünk végig az erdei ösvényen... Maguk a kocsival átkerülnek a hidon és megvárnak bennünket a fűrészmalom tulsó felén...

A kocsis megfékezte az izzadó állatokat, a hölgyek pedig leszálltak a folyó partján. A hercegnő titokban keresztet vetett magára, de nem szólt addig, míg a kocsi a hidra nem ért.

- Mi a felséges asszony szándéka? - kérdezte a lélekzetét visszafojtva.

- Ne féljen, kedves Adél, semmi rossz... Csak jöjjön velem bátran, nyugodt lehet, hogy nem történik baja...

A királynő balfelé fordult a gyalogösvényen, a hercegnő pedig nagyot sóhajtva követte. Pár perc alatt odaértek az erkélyes villához, melynek bádogteteje fölött nyugalmas nyári alkonyat lebegett. A királynő kissé elgondolkodva nézte a verandát, melyre csikos vászonernyő volt kifeszítve, aztán lábujjhegyen, mutatóját az ajkára téve, oldalvást fordult, a házat körülvéző park felé, melyet hegyes acélrudak választottak el a magányos gyalogösvénytől. Nem igen tehetett többet tizenöt lépésnél, mikor egyszerre vérvörösen megállott.

- Mi az? - sugta Adél hercegnő izgatottan.

A királyasszony csöndesen a fák közé mutatott: egy platán alatt hófehér öreg ur állott, bő vászonzekében, fején széles szalmakalappal. Az öreg ur békésen szivarozott, míg lábainál öt-hat éves fiucska lovagolt nagy hetykén egy hintalovon.

- Ó az! - mondta a királynő fojtott hangon.

A gyerek ekkor merész mozdulatot tett a hintalóval, mire az izgatott hercegnő hangosan elsikította magát. A kiáltásra az öreg ur a gyalogösvény felé tekintett, s a hölgyeket megpillantva, leemelte a kalapját. A királynő nyájasan, szelid tekintettel viszonzta az üdvözlést.

- Felség, az istenre, mit cselekszik? - sugta félig holtra válva a hercegnő.

A fehérhaju ember barátságosan a kerítés felé közeledett.

- Parancsol asszonyom egy pohár tejet? - kérdezte udvariasan a feketeruhás asszonytól.

A királynő mosolyogva bólintott.

- Szívesen, mert bizony megszomjaztunk a délutáni melegben...

A házigazda a konyha felé kiáltott s pár perc múlva régimódi bókkal nyújtotta át ismeretlen vendégének a jégbehűtött tejet. A királynő fenéig kiürítette a poharat.

- Köszönöm, igazán jól esett, - mondta hálásan az öreg urnak.

...Félóra múlva az elhagyott fűrészmalomnál ismét helyet foglaltak a kocsiban. Adél hercegnő otthon szivdobogást kapott s két napig ágybanfekvő beteg volt. A királynő, mikor reggel benézett hozzá, így szólott:

- Kedves Adél, vannak percek, mikor az ember kijátszsa a történelmet...

A LÉGVONAT

Sás Mihály okleveles mérnök volt, de már jó idő óta nem folytatta a mesterségét. Mint vagyos vidéki ember, egy nap felköltözködött a fővárosba, itt aztán házspekulációkba bocsátkozott, s egy szép reggel elfuladó lélekzettel vette észre, hogy az adósságai meghaladják a vagyonát. Sás Mihály ekkor már nem röpködhetett oly könnyen, mint valamikor, boldogult fiatalsága idején; egy idegbajos feleség, s öt apró gyerek bénította meg amugy is kimerült szárnyait. Tizenöt évvel ezelőtt könnyű szerrel tultette volna magát az efféle katasztrófákon; kölcsönként volna annyi pénzt, amennyiből az amerikai hajókötség kitelik, s addig dolgozott, kalandoroskodott, verekedett volna, amíg megint csinos vagyonnal térhet vissza elhagyott hazájába. De így, - negyvenöt évvel a vállán, s öt elkényeztetett, kicsike gyerekkel, aki mind a jó módhoz és a kényelemhez szokott? A szegény Sás Mihálynak még álmába se jutott többé eszébe, hogy egzotikus kalandok után futkosson, ő okosan és félénk megalázkodással így szólt:

- Ki fogok járni valami jóra való protekciót, hogy egy tisztességes állást megkaparithassak. A biztos kenyér többet ér, mint a bizonytalan kalács.

Miután ez axiómával könnyített valamit a lelki állapotán, Sás Mihály megindult arra a keserves utra, melyet a protekciókérő szegény emberek járni szoktak. A házban még akadt ugyan egy-egy ékszer, sőt egy-két tizes is meghúzódott a fehérnemű között, de a házmester már hasztalan járt föl a házbérbkönyvvel, s az asszony a tavalyi ruhájában sétált délutánonként a gyerekekkel a ligetben. Sás Mihály, mint normálisan gondolkodó fő, elsősorban a kerület képviselőjére gondolt, aki ellenzéki lévén, nagy befolyásnak örvendett a kormány egyes tagjainál.

- Hivatalt akar? - mondta a képviselő barátságosan. - Meglesz, csak jelölje meg, hogy melyik az az állás, amelyikre nézve a közbenjárásomat igénybe venni akarja.

Sás Mihály zavartan hebegett valamit, mert pozitív állásra még valóban nem gondolt. Mit is akar? Ezt ő maga se tudta. Valami szerény, de biztos hivatalocskát, amivel kétezer vagy másfélezer forintnyi fizetség járna.

- Így persze bajos, - mondta a képviselő jóindulattal. - Nem mondhatom a miniszternek, hogy ön kétezer forintot kér tőle, előbb azt kell kieszelnünk, hogy micsoda állásra reflektál? Nézzon körül a hivatalokban, hogy hol van valami üresedés, a többit aztán nyugodtan reám bízhatja.

Sás Mihály tehát jó reménységgel távozott, de eredményről egyelőre szó se volt. Ő nem tartozott az ugynevezett élelmes polgárok közé, s így az állások ügyes kiválasztása abszolút nem volt lehetséges. Jó darabig tűnődve sétálgatott a különböző minisztériumok előtt, de - csodálatos - egyetlen ember se akadt, aki valami elfogadható állásra figyelmeztette volna. A járókelők sűrű rajokban jöttek-mentek a nagy paloták lépcsőházában, az ezüstbotos portás leereszkedőleg állt szóba néha a levélhordókkal és a fiakkercoksisokkal, de használható ideát mindez nem akart adni a töprenkedő Sás Mihálynak.

- A minisztériumokkal ugylátszik nem igen van szerencsém, - mondta Sás Mihály kishitűen. Föl fogom hát keresni azokat az ismerőseimet, akik Aradon az asztalomnál megfordultak.

Aradon igen sok ember fordult meg valaha a Sás Mihály asztalánál, s így a derék családapának két-három hétig elég dolga akadt azzal, hogy az ismerőseit fölkeresse. Mindenütt konyakkal és szivarral kínálták, de mikor megtudták, hogy a gazdag Sás Mihály szivességet akar, a barátság némileg megcsappant iránta. Ám azért jólelkűen biztatták:

- Óh, mi se lesz könnyebb, minthogy önnek egy dusan jövedelmező állásocskát szerezzünk... Csak meg kell várni, amíg a tanácsos bátyánk fölgyógyul (hiszen tudja, hogy még mindig a tavaszi influenzáját nyögi), akkor minden úgy fog menni, mint a parancsolat...

Néhol megköszönték neki a baráti bizalmat, melylyel helyzetét oly őszintén föltárta előttük, másutt nagyszerű névjegyeket adtak neki, melyben áradozó szavakkal ajánlották ide-oda, de állást mindez a szegény Sás Mihálynak nem szerzett. Az egykori aradi nábob már kopott nyakkendőben járt délelőttökint a körutakon, s a kávéházban szilvóriumot kért, mert az csak nyolc krajcárba kerül, mikor egy októberi reggel a Wesselényi-utca sarkán valaki hangos örömmel feléje rohant.

- Jó reggelt Sás bácsi, Isten hozta! Mikor tetszett feljönni Budapestre?

Egy pelyhesállu fiatal gyerek volt, akiben Sás Mihály (a bubánat még az ember szemét is meggyöngíti) csak nagynehezen ismerte föl Szabó Lacit, a keresztfiát. Laci két év óta a műegyetemre járt, elnöke volt az aradmegyei körnek, s csak úgy duslakodott a pályadijakban és a stipendiumokban.

- Miért nem tetszett megírni, hogy Budapestre jön? - kérdezte a derék fiu, miközben ragaszkodó pillantással nézett a keresztapja szemébe.

Sás Mihály megölelte az örvendező gyereket.

- Nem vizitbe jöttem én fiacskám, több mint egy esztendeje, hogy itt lakunk. A keresztanyád is itt van, meg a gyerekek is egytől-egyig. Künn lakunk a Népszínház-utca végén, de ha így megy, hát még arra a nyomorult házbérre se fog telni. Hidd el fiam, hogy már a lábamat se bírom és mégse tudok szert tenni valami tisztességes állásra.

Laci megdöbbenve nézett végig a keresztapja megroskadt alakján (mikor utoljára látta, még öt háza volt Aradon) s ámulva, elérzékenyülve kérdezte:

- Hát annyira rosszul megy a Sás bácsi dolga?

- Bizony édes fiam, már szinte az élethez való kedvemet is elveszítettem. De menjünk be valahova egy pohár sörre, majd odabenn minden bajomat elmondom neked.

Betértek a legközelebbi kiskorcsmába, s míg a két pohár sört lassanként kiiszogatták, Sás Mihály mindent elmondott a keresztfiának; ami a legutóbbi két év alatt történt vele. Laci csöndesen hallgatta az állásért való kétségbeesett hajsza történetét, s mikor a keresztapja utóbb elkeseredve hátradőlt, elgondolkozva nézegette egy darabig a szoba mennyezetét.

- Lehet - (mondta azután), - hogy a jó Isten hozott most engem a Sás bácsi utjába. Hátha a kis keresztfiának sikerül, ami annyi nagy férfiúnak nem sikerült. Én ugyanis a Garamy ur házában nevelősködöm, aki, mint tetszik tudni, a Budapesti Színház igazgatója. Garamy ur igen szeret engem, s ha tehet valami szivességet, bizonyosan megteszi. Még ma délben kérdést intézek hozzá, hogy nem alkalmazhatná-e Sás bácsit a színházban?

- Csak nem képzeled édes fiam, hogy talán Göndör Sándort eljátszom? - szólott Sás Mihály szomorúan.

- Óh, én nem színészi állást gondolok. De színházban is vannak ám hivatalnokok, s ha Garamy ur akarja, könnyen kerül ott valami jó állás. Csak adja ide a címét Sás bácsi, s ha lesz valami, azonnal fölkeresem.

Sás Mihály leírta a címét (kár a ceruzáért és papíráért!) s a legközelebbi utcasarkon elbucsuzott a keresztfiától. A beszélgetést jóformán estig el is felejtette volna, ha úgy nyolc óra tájban izgatott csöngetés nem hallatszik az előszoba ajtaján. A késői vendég Szabó Laci volt, aki

sietve kezet csókolta a keresztanyjának, hamarosan megölelte a gyerekeket, aztán megragadta a Sás Mihály kezét.

- Amint megigértem, beszéltem Garamy urral, mindjárt délben, ahogy a Dohány-utca sarkán elváltunk egymástól. Képzelve csak, Sás bácsi, milyen szerencsénk van: az ellenőri állás épp most üresedett meg a Budapesti Színháznál. A fizetés ugyan nem több ezernégyszáz forintnál, de egyelőre ugy-e ez is csak jobb a semminél? Garamy ur azt üzeni tehát Sás bácsinak, hogy keresse föl holnap délelőtt az igazgatói irodában...

- És meg fogom kapni az ellenőri állást? - kérdezte a szegény Sás Mihály kishitűen.

- Amit Garamy ur megígér, az szentírás, - felelte Szabó László dicsekedve.

Sás Mihály másnap fölment a színházhoz (majdnem eltévedt a zeg-zugos folyosókon) s délben sugárzó ábrázattal tért haza: az igazgató kinevezte ellenőrré. Mindjárt kapott is száz forint előleget, a titkár pedig azt is megígérte neki, hogy két nap alatt az összes dolgaiba beavatja. És mindezt a huszéves keresztfiának köszönheti! Lám, mily igazság van a régi mesében, hogy néha az egér is hasznára lehet az oroszlánnak!

Laci vasárnap ott ebédelt a keresztapjánál s mikor a borosüveget a pecsenyénél fölbontották Sás Mihály könnyezve így szólt:

- Életemben már sok embernek tettem szíveséget, de velem csak egy bánt eddig jószívu: te, édes fiam. Teneked fogjuk köszönni, ha ezt az öt porontyot tisztességesen fölnevelhetjük...

*

Hagyjuk most a boldogságban uszó Sás-családot és térjünk át hazánk koszorus műítészére: Boldizsár doktorra. Boldizsár doktor, mint önök mindnyájan tudják, a magyar kritikus-kar doyenje, aki körülbelül harminc év óta itél elevenek és holtak fölött. Szavainak sulya oly nagy, hogy ifju drámaírók vele álmodnak, ha sokat vacsoráznak (bár az ifju drámaírók rendszeren nem szoktak fényüzéssel vacsorálni), idősebb intrikusok és drámai apák pedig fogvacogva fordultak a belső kulisszák felé, ha a félelmetes műítész dupla tokáját megpillantják a homályos nézőtéren. Boldizsár doktor az ugynevezett gunyos irány megteremtője; szatírája maró és égető, s jaj annak a boldogtalan színésznek, aki kegyetlen hangulatában a karmai közé kerül. A közönség ilyenkor mennyei gyönyörűséggel olvassa a pokoli gunyolódásokat, a szerző azonban fájdalmasan fölsikolt... Már akadt olyan író, aki merényletre készült Boldizsár doktor ellen, de mikor a kritikus jupiteriesen lenéző ábrázatát, bozontos szemöldökét megpillantotta, ijedten leemelte a kalapját...

Boldizsár doktor hazaérkezett a fürdőből, s mivel a rendes kártyatársasága még nem verődött együvé, egy délelőtt fölnézett a szerkesztőségbe. Hangos örömkialtásokkal fogadták, mert a doktor megérkezte nemcsak husz kitűnő anekdotát, hanem többnyire egy szenzációs cikket is jelentett a Nemzeti Hírlapnak. A szerkesztő megindultan ölelgette, a kiadó szívarral és konyakkal kínálta, később pedig mindketten otrombán hizelkedni kezdtek az újság kikiáltott star-jának.

- Irhatnál valami apróságot holnapra! - mondotta a szerkesztő gyöngéden. - Ha husz sort irsz, többet ér az újságnak, mintha én tiz kitűnő vezércikkben adok tanácsot az afrikai köztársaságoknak.

Boldizsár doktor kelletlenül huzódózott.

- Miről irjak? A színházak csupa öreg lim-lomot adnak elő, a jó színészek pedig még többnyire a gégejüköt reperálják. Hacsak azt nem kívánjátok, hogy a szegény statisztákat agyonüssöm...

A kiadó udvariasan meghajolt.

- Ha a doktor ur csak tiz percre is benéz a színházba, bizonynyal talál valami olyat, amire a ragyogó szatiráját alkalmazhatná... Csak a doktor ur szeme, meg a tolla kell hozzá...

Boldizsár doktor, akinek elsején tekintélyes előlegre volt szüksége, kegyesen bólintott a kiadó szavára, este pedig, jobb dolog hijján, csakugyan benézett a Budapesti Színházba. Eleintén vagy egy negyedóraig bóbiskolt, de később figyelni kezdett az előadásra. Igaz, hogy régi darabot játszottak, hogy a dráma csak afféle harmadrendű szereposztással került színre, de az előadás oly élénk és tisztességes volt; hogy még a Boldizsár doktor negyvenéves pillantása se volt képes benne valami gúnyolni valót fölfedezni. Egy pillanatig az eszében járt ugyan, hogy a szerelmes színészt tótos kiejtéssel fogja vádolni, de a szegény fiu oly becsületes magyarsággal beszélt, s a fölvonás végén oly hatalmas tapsot kapott, hogy kénytelen-kelletlen mégis letett a szándékáról. Boldizsár doktor bosszusan nézett körül a földszinten, mert ha megigérte, hogy ír valami szatirikus apróságot, hát föltétlenül ura akart lenni a szavának. De mit csúfoljon, mikor abszolute nincs csúfolnivaló? A nagy kritikus már ismét bóbiskolni készült haragjában, mikor a zsöllékhez vezető oldalajtót nagy robajjal fölnyitotta valaki.

Boldizsár doktor fölhuzta a szemöldökét.

- Mi lenne, ha a légvonat fölött csufolódnám? - mondta magában eltűnődve. Igaz, hogy itt egy szemernyi légvonat sincs, de az ilyesmit épp oly kevéssé lehet konstatálni, mint azt, hogy fáj-e valakinek a koponya-idege. Az egyik érzi, a másik meg nem érzi, punctum. Az ördög fogja ám sokáig törni a fejét, megirom a légvonatot s azzal vége...

Boldizsár doktor később benézett a szerkesztőségbe s harminc kegyetlenül elmés sorban csufolta ki a Budapesti Színház légvonatát. Oly pokoli gúnynyal irt, hogy a szerkesztő oldalnyilalást kapott a kacagástól. A kéziratot leadták a nyomdába s éjféltájt a korrektorok, a szedők és a munkatársak hangosan és harsogó derűtség között olvasták föl a nagy kritikus kéziratát. A segédszerkesztő komolyan így szólott:

- Ha ez az ember véletlenül Párisban születik, most villái, sarokházai és milliói lennének...

A Budapesti Színház igazgatója, aki már kora reggel végig szokta olvasni a napilapokat, sápadtan fedezte föl másnap a Nemzeti Hirlapban a Boldizsár doktor kegyetlen szatiráját. S mivel a nagy kritikustól ő is úgy félt, mint a tüztől, még a délelőtti órákban szigorú inkvizíciót tartott, s személyesen fölfedezett egy nyitott ablakot a színpadi folyosók második emeletén.

Az igazgató dühösen csapott az asztalra, s magánkívül nyomta meg azt a villámos gombot, mely az ellenőr szobájába vezetett.

- Szabad tudnom, miért volt nyitva tegnap egy másodemeleti ablak? - kiáltott a besiető Sás Mihály felé.

Sás Mihály hangtalanul hápogott, az igazgató pedig rikácsolva folytatta:

- Tegnap jött és már is egy évrevaló kellemetlenséget szerzett a Budapesti Színháznak. Az emberek az oldalukat fogják nevettükben és mindennek, értse meg, maga az oka. Ez, tisztelt ur, nem mehet így tovább, mert eszemben sincs, hogy egy egész színház jóhírnevét a maga hanyagságának kiszolgáltassam. Vegye szépen a kalapját és sétapálcáját, az állását a mai napon beszüntetem...

- De kérem, hiszen azt se tudom, hogy micsoda ablakról van szó! - dadogott Sás Mihály megdöbbenve.

Az igazgató nem felelt többé az ellenőr szavaira, hanem dühös udvariassággal meghajolt előtte. Sás Mihály kitámolygott az ajtón, s amíg a sötét folyosókon át az utcára ért, valóban nem gyanította, hogy szerencsétlenségét egy cinikus ember elmélkedésének köszönheti. E pillanatban nem is tudott volna másra gondolni, mint hogy az ártatlan porontyai éhezni fognak.

LÁTOGATÁS A XVII. SZÁZADBAN

A gyorsvonat étkezőkocsijában ültünk, jókedvűen kevergetve kávékat a kitűnő ebéd után, egy társunk hatalmas szivarrudra gyújtott, valaki pedig kéjesen hátradőlve deklamált a legújabb kor vívmányairól.

- Mily kényelem, mily boldogság: itt ülni, míg a vén füstös hetven kilométert rohan végig egy rövidke óra alatt! Ha szépapám, a kassai adószedő, itt volna, kirázná félelmében a hideg, arra gondolva, hogy Kassától Budapestig mindössze csak öt órai utra van szükség. Ő bezzeg negyvennyolc órát utazott, amíg a kerepesi vámot megpillantotta...

- Hogy tudtak valaha megélni gyorsvonat és telefon nélkül? - szólt közbe egy budapesti fiskális. - Mi nemsokára már a száguldó gyorsvonatot is csigabigának nézzük...

- Szó ami szó, bizony sokat tanultunk kétszáz év óta - válaszolt kissé hencegve az előbbi hang.

Megittam a kávémat, magam is szivarra gyújtottam, aztán levontam a beszélgetés konklúzióját.

- Nem adom egy lyukas hatosért, hogy ennyit tudunk... Mert mi, elkényeztetett modernnek, már aligha tudnánk megélni a szépapánk mostoha életviszonyai között...

A jó ebéd elálmosított bennünket, fizettünk és lomhán visszatértünk a kupénkba. A puha vánkосokon csakhamar jóízű álomba merültünk, - és itt kezdődik a tulajdonképpeni történet.

* * *

A jó Isten tudja, hogy történt: egyszerre csak egy tölgyfa-pádimentumos teremben találtam magam, az ablakok ólomkarikáin át színes napsugár surrant be, a leterített asztal körül parókás vének ültek, egy hórihorgas fickó pedig sercegő pennával jegyezgetett valamit az előtte heverő pergamentre. Az asztalfőn egy duplaköpönyeges ur prezideált, aki hosszú és tekintélyes köhécselés után háromszor megkopogtatta a tanácskozóasztal tölgyfadeszkáját.

- Tanácsos uraimék, csöndet és figyelmet kérek - mondta a duplaköpönyeges hangosan. - Kegyelmed pedig - fordult a hórihorgas legényhez - Mühbeck Maria Aloysius nótárius uram, olvassa föl azokat az episztolákat, melyek legutóbb a kassai tanácshoz érkeztek.

A nótárius felállt a helyéről - a mozdulatra minden csontja zörgött - aztán monoton hangon előterjesztette a mondanivalóit:

- Lőcse városa halálra ítélte amaz istentelen csavargót, névszerint Krymanek Gáspárt, aki a szepesi országuton egy Teucht nevű becsületes mézeskalácsost három legényével egyetemben gonoszul meggyilkolt. A város most arra kéri a kassai tanácsot, hogy Buhót, a hóhért, két pribékjével együtt küldjék el Lőcsére, hogy az elvetemedett fajzaton az ítéletet végrehajtsa...

- És mikorra tüzték ki a kivégzés idejét? - kérdezte a polgármester komoran.

- Az attól függ, hogy a Buhó szekere mennyi idő alatt juthat el Kassáról Lőcsére? Az erdőket hó borítja odakünn, a szél veszettül fúj, kérdés: hogy az éhes ordások föl nem falják-e Buhó mestert a pribékjeivel egyetemben?

Az egyik tanácsur, akinek kabátján drágaköves gombok ragyogtak - alighanem Ruhr, a gazdag vaskereskedő - tisztességtudóan szólásra jelentkezett.

- Az én felfogásom szerint arra kéne megkérnünk a lőcsei tanácsot, halaszsa el a kivégzést a tavaszig, amikor a hóhér könnyebben teheti meg a nagy utat, mint most, a téli hófúvások idejében. A delikvens addig utcát söpörhet és vizet huzhat: így keresvén meg, ami nyomorult teste föntartására szükséges...

- Ugy ám, de a levelet is csak el kell küldeni valaki által Lőcsére...

- Egy rongyos stafétaért nem kár, - mondotta Ruhr uram, meggyőződéssel. - De Buhó mestert már nem pótolhatnak olyan könnyű szerrel, mint az egyszerű stafétát...

Többen is felszólaltak a kérdésben, nekem pedig, aki észrevétlenül ültem az asztal végén, a mondanivaló egyszerre csak a torkomat fojtogatta. Egy darabig izgatottan fészkelődtem, aztán hirtelen fölugortam a helyemről.

- Tisztelt tanács, - kiáltottam hangosan (mire ötven-hatvan kíváncsi szem meredt reám) - ha jól sejtem, önök a XVI-ik, vagy a XVII-ik században élnek...

- Ki ez a furcsa öltözetű idegen? - kérdezte a hórihorgas nótárius megdöbbenve.

- És hogy került ide a kassai tanácsterembe? - folytatta csudálkozva Ruhr uram.

Fenyegető karok emelkedtek felém, de az öreg polgármester csendre intette a társaságot.

- Türelem - mondotta szeliden, - türelem: hadd halljuk, hogy ez a furcsa jövevény mit kíván. Kegyelmed tehát (fordult hozzám) azt kérdezi: vajjon mi a XVI-ik, vagy a XVII-ik században élünk-e?

- Ugy van.

- Tehát ime, hallja meg a választ: mi az 1659-dik esztendő irjuk, Urunk Jézus Krisztus születése óta...

Udvariasan meghajoltam a polgármester előtt, aztán általános csönd közepette folytattam:

- Tehát illő, hogy első sorban bemutatkozzam önöknek. A nevem mellékes, - a fődolog, hogy én a XX-ik század egyik szerény polgára vagyok. Vagyis kerek harmadfél száz évvel megelőztem önöket korban és tudományban. Mint kerültem ide, hitemre mondom, hogy nem tudom; de annyit tudok, hogy amit az imént beszéltek, az nevetséges dolog. Staféta, szekér, hófúvás, - mi huszadik századbeliek kacagunk, ha ilyesmit hallunk. A stafétát pótolja a telefon; öt perc alatt a kassai tanácsteremből élőszóval beszélhetünk a lőcsei polgármesterrel. És a hófúvás senkit sem akadályozhat meg az utazásban; mert a gyorsvonal a legnagyobb szélviharban is elviszi két óra alatt Buhó mestert. De mindez még semmiség a többihez: az utcán ló nélkül halad a kocsi, az emberi beszédet épp úgy meg lehet őrizni, mint a télire eltett szilvát, az írott üzenet pedig egyetlen másodperc alatt háromszor megkerüli az egész világot. És mindehhez nem kell több, mint néhány találmány: a telefon, a villamos vasut, a gőzgép, a telegráf és a fonográf. Ha akarják, rövid pár szóval szívesen elmagyarázom önöknek az egész dolgot...

A vén emberek vészjóslóan morogtak, de a duplaköponyeges megint csak csendre intette őket.

- Hallgassanak hát ide - folytattam nyájasan. - A telefon mindössze annyiból áll, hogy az ember egy kicsiny fogócskát megcsavar, a kagylókat pedig egyszerűen a füléhez tartja. A villamos vasut még ennél is egyszerűbb: egy daróckabátos férfiú, a kocsivezető, ide-oda ráncigál egy acélküllőt. A telegráf-mesterségnek viszont az a módja, hogy egy aranyipkás fiatal ember reggeltől estig vigan ütöget egy rézkalapácsot. Ami pedig a legcsudálatosabbat, a fonográfot illeti...

A polgármester méltóságosan intett, ami annyit jelentett, hogy hagyjam abba a beszédet. Azután komoran, ünnepies hangon így szólott:

- Ez a magyaráztatás nem ér egy fabatkát, mert a dolog velejét e sok beszéd-től nem értjük meg. A tanács azonban kiküldi kegyelmeddel Klemperer kutfurót, aki tudós férfit lévén, bizonyára megérti, amit emberi elmével megérteni lehet. Ha Klemperer kutfuró azt fogja jelenteni, hogy igaz dolgokat beszélt kegyelmed, akkor, mint érdemes polgárnak, rögtön át fogom engedni azt a helyet, amelyet most, méltóbb híján, én bitorlok; de ha az derülne ki, hogy valami lézengő világcsavargóval van dolgunk...

- Akkor Buhó mester le fogja ütni a fejét! - kiáltották mindenfelől a teremben.

Az asztal derekáról egy csupaszképű férfi emelkedett föl: Klemperer, a kutfuró, aki méltósággal intett, hogy kövessem. Szótlanul ballagtunk lefelé a fagarádicson, a városház tágas udvarára, ahol kivont kardos darabantok sétálgattak szigorúan föl s alá. Klemperer mester leült a kut párkányára, aztán intett a fejével, hogy beszéljek.

- Magyarázza hát meg nekem amaz ördögös szerszámok szerkezetét...

Nyájas meghajtás után beszélni kezdtem:

- A telefon két kagylóját a fülünkhöz tartjuk, mire a villamos áram a szekrénykében működni kezd. Mert elfeledtem mondani, hogy a telefon tulajdonképp egy kis szekrényből áll. A csavar...

- És mi van a szekrénykében? - kérdezte Klemperer kíváncsian.

- Már hogy a szekrénykében? Hát a dolog egyszerűen annyiból áll, hogy... hogy... a csavar... a kis kerék... a gépezet...

Egyszerre valami különös ijedtség fogott el: most vettem észre, hogy a telefon szekrénykáját még soha világeletemben nem vizsgáltam meg. Miből is áll voltaképp a hangküldés magyarázata? A hajam minden szála az ég felé állt: mert hirtelen világossá lett előttem, hogy telefonozni, mint minden huszadik századbeli ember, én is tudok, de a telefon szerkezetét nem ismerem. Klemperer most már szigorubban folytatta:

- És a gőzgép, mely a gyorsvonalat hajtja? Meg a villamos vasut, meg a fonográf, meg a többi? És a rézkalapács, melyet az aranysipkás férfi ütoget?

Éreztem, hogy elsápadok, a vér vadul kering az ereimben, a szívem eszeveszettül dobog; csak most ébredtem annak a tudatára, hogy a nagy találmányoknak kényelmesen hasznukat veszem, de a belső szerkezetükről, a fizikai magyarázatukról én se igen tudok többet, mint Klemperer mester, a XVII-ik századbeli kutfuró. És bár egyenesen a huszadik századból csöppentem ide: e régi emberek tudományát még egy hajszálnyival se vihettem előbbre, mert mindeddig gondolkodás és kritika nélkül olvastam a nagy feltalálók vívmányait... Élveztem őket, de mit se értettem belőlük; mert én, a művelt és elkényeztetett, még voltaképp szintén csak a stafétánál tartok... Megdöbbenve meredtem magam elé, a lábam a földbe gyökerezett s csak annyit hallottam, hogy a haragos kutfuró így szól az egyik ott ténfergő darabanthoz:

- Jelentse odafönn, hogy szükség van a hóhérra...

* * *

Mikor Érsekújvárott a cigányzene fölébresztett, ijedten dörzsöltem meg a szememet. Az utitársaimmal együtt később én is kirohantam, hogy sört kapjak, de volt bennem annyi lovagiasság, hogy az ügyvédhez így szóljak a perronon:

- Az imént azt mondtam: nem adom egy lyukas hatosért, hogy ennyit tudunk. Most azonban kikorrigálok az előbbi mondásomat...

- Mire korrigálok ki?

- Erre: nem adom egy lyukas hatosért, hogy mások ennyit tudnak...

AZ INZURGENS

A poros országuton fáradt lovasok ügetnek végig. Mentéjüket megfekszi az utszéli homok, melyet sűrű felhőkben ver föl verejtékes lovaik patkója. Néhányan bóbiskolva dőlnek hátra nyergükben, mások szomjasan néznek szét a kopár rekettyések között, hogy valami friss forrásvizre bukkanjanak. Kulacsuk a hosszas vándorlásban kiürült; nem csoda: hiszen az ország határáról lovagoltak ide a vasmegyei hegyek közé. Erős, bivalynyaku, elszánt és vad külsejű fickók, bár itt-ott egy-egy potrohos nyárspolgár is akad közöttük, aki a nagy melegben vénasszony módjára sóhajtoz. Elül egy kövér uri ember poroszkál, s lihegve törli le tar koponyájáról a verejtéket.

Kik ezek a fáradt vitézek és honnan jöttek? Lomha testtartásuk elárulja, hogy nem a rendes katonaság közül valók; önérzetes pillantásuk, hogy urak és nemesek. A kövér kapitány, aki meggyoszint mentéjében a sor élén lovagol, jó pajtás módjára tegezi őket; a közvitézek pedig minden zavar nélkül feleselnek vele. Mikor a sáshalmi malom felé közelednek, a kapitány visszafordul a lovával:

- Hé, fiuk, - mondja inkább kérlelőleg, mint parancsolva, - jó lesz, ha kihúzzátok magatokat, mert emberlakta vidékhez érünk.

Egy marcsona külsejű lovas, aki a többitől eltérőleg mérgeszöld mentét, narancsszínű nadrágot visel, kurtán odaszól a parancsnoknak.

- Bánja ám az ördög, hova érünk, hogy ülünk a rossz gebéken. Az a fő, hogy egy itce bor akadjon, meg valami bográcsba való csirke...

A többiek helyeslőleg bólongatnak, a kapitány pedig most már hivatalosan hátraszól:

- Vigyázz!

A parancsszóra egy teremtett lélek se ügyel, csak egy potrohos, kicsi emberke, aki zsinóros atillát, pirosszegélyű csizmát hord, mondja a poros svadrony vezérének:

- Ebugattát, vigyázz magad, ha kedved van hozzá! Nekünk ugyan ne parancsolgass, mert a faképnél hagyunk...

A kapitány mérgesen vállat von, aztán lihegve tovább üget a malom felé, mely csakhamar feltűnik a korhadt fűzek között. A víz partján egy öreges atyafi álldogál, aki kukoricát majszol és a napsugaras utat kémleli; a kék dolmánya elárulja, hogy ő a molnár. Mikor a lovascsapat közel ér a malomhoz, az öreg ember megbillenti a süvegét.

- Polgártárs, - mondja neki a kövér kapitány, - ez itt a nemes veszprémi inzurgens csapat, mely a rekkenő hőségben Kapuvártól idáig lovagolt. Talán hallottad, hogy az egész ország nemessége felkelt a beözönlő francia hadak ellen. Hajnal óta, tehát tizenkét órája, lovon vagyunk; azóta se nem ettünk, se nem ittunk. Izibe szedd hát össze a házad népét, hogy valami ételről és innivalóról gondoskodjatok...

A kékdolmányos ember előbb bámulva nézett a lovaskatonára, aztán szomoruan elmosolyodott.

- Azt mondd, hogy a házam népét, vitéz kapitány ur? Olyan egyedül vagyok a világon, mint az a hosszú jegenye a víz partján. Három hete magam se láttam más ételt, mint főtt kukoricát; őrleni valónak pedig két hónapja se hire, se hamva. Verje meg az Isten a cigándi molnárt, aki a környék összes parasztjait elcsalta tőlem...

- Ember, hát nem látod, hogy szomjazunk? - kiáltotta egy hosszú legény az inzurgensek közül.

A molnár megvakarta a feje bubját, aztán a fejével az országot felé biccentett.

- Ha szomjaztok, jó uram; ne nálam kereskedjete, hanem lovagoljatok tovább az országot mentén a kastélyig. Ott a pince, meg az élestár is tele van s a szakács főztje után a veszprémi püspök is megnyalná a száját...

- Micsoda kastélyról beszélsz? - kérdezte a kapitány.

- Hát az özvegy grófné kastélyáról a csákházi határban.

- És mennyire van ide a kastély?

- Jó fertályóránnyira, ha a lovak igyekeznek egy kissé...

A kapitány megint letörölte a homlokáról a verejtéket, aztán odaszólt a pihenő inzurgenseknek:

- Előre!

A lovak ismét megindultak a homokos országuton, a felkelő csapat pedig, félig már az álom birodalmában kóborolva, lengett ide-oda a paripák nyergében. Halálos kimerülésük csöppet se volt csodálatos, hiszen három hét óta alig feküdtek vetett ágyban, s szakadatlan marsok közepette portyázták végig az ország nyugoti határát. Tíz-tizenötezer nemes inzurgens gyűlt össze a király egyetlen szavára, - békés megyei urak, birtokosok, sőt papok is - hogy szedett-vedett fegyverüket a Bonaparte győzelmes fegyvereivel összemérjék. Ütközetre azonban egyszer se került a sor, mert a fáradt hadakat, a király és a nádor fényes hadiszemléje után, békében hazabocsátották portáikra. A nemes urak még egy fia franciát se láttak az 1797-iki insurrekció alatt...

Fertály óra mulva csakugyan feltűnt a csákházi kastély, egy kacér, barokk-stilű épület, jól gondozott angol park közepette, mely egész a vármegye határáig elhúzódott. Mikor a kapitány lova a rácsos kapun befordult, egy fehérruhás fiatal asszony kelt föl kíváncsian a verandáról...

Márkus kapitány - így hívták a veszprémi inzurgensek vezérét - sietve leugrott a lováról, udvariasan meghajolt a szép asszony előtt, aztán gavalléros tisztességtudással kezét csókolt neki:

- Méltóságos asszonyom, - mondta a kapitány - a veszprémi nemes csapat nem akart úgy elmenni a kastély előtt, hogy a grófnőnél, ha rövid időre is, ne tisztelegjen...

A szép asszony nyájasan bókkolt az uraknak, - akik most csakugyan kihuzták magukat - aztán kicsiny kezét a kapitány tenyerébe lette.

- Isten hozta önöket, - mondta bájosan pirulva, - boldog vagyok, hogy a veszprémi vitézeket szegény házamban üdvözölhetem. Hé Petákné, Kosarasné, fogjanak csak iziben a vacsora-készítéshez. Csirkét koppasztani, tésztát gyurni, friss gyümölcsöt szedni, hogy a vendégek éhen ne maradjanak a vacsora után. Az urak pedig tegyék magukat kényelembe, mert innen hajnal előtt nem mozdulnak el...

Petákné, Kosarasné sietve futottak a kertbe és a majorságba, a grófné pedig lejött a veranda lépcsőin, hogy a vitézeket egyenkint is üdvözölje. Mikor egy magas, lesült arcú inzurgens elé ért, a szép asszony hirtelen elsápadt.

- Gógánfay, - rebegte, - maga az... csakugyan maga?...

Az inzurgens arcát elborította a vér, szemét egy pillanatig fájdalmasan lehunyta, de aztán egyszerre kidüllesztette a mellét. És dölyfösen, foghegyről szólt a szép asszonyhoz:

- Mióta özvegy maga és mióta hívják grófnénak?

Az asszony, mintha egy szigorú vizsgálóbíró előtt állana, remegve, lesütött szemmel válaszolt:

- A kastély egy grófi családé volt, mielőtt megvettem és a parasztok az új urnót is a régi titulussal illetik... Hogy pedig özvegynek tartanak, azt, úgy hiszem, maga se csodálhatja...

A férfi összeszorította a fogát, az asszony pedig suttogó hangon folytatta:

- Gógánfay... a jó Isten is úgy akarta, hogy még egyszer beszéljek magával... Majd gondom lesz rá, hogy az enyémmel szomszédos szobát kapja... és éjjel után, ha mindenki elaludt, bejövök magához...

Az inzurgensek hangos lármával oszoltak szét az angol park fái között, Márkus kapitány pedig karját nyújtotta a szép asszonynak. És mialatt a kertész rakétákat bocsátott a magasba, mialatt a konyhában máglyányi tüzek gyultak ki és az inasok színes lampionokat tüzdelték a harmatos fák lombjaira, a fiatal nemes ur, akit a kastély urnője oly titokzatos izgalommal fogadott, lehajtott fővel vonult el a park legsűrűbb fái közé és álmodozva mormolta:

- Még most is oly bájos, oly fiatal, oly hazug, mint amikor mindörökké elkergettem...

* * *

Az asszony, akinek ártatlan, ibolyakék szeme egy gyermek naivságával nézett szét az ismeretlen világba - könnyezve leomlott a férfi elé. Hangja csuklott, selymes haja a földet söpörte, amikor esdeklőleg így szólott hozzá:

- Rossz és kegyetlen volt hozzám, Antal, amikor ama borzasztó éjszakán az ajtó elé dobott. Jó és szerető felesége voltam, de a fiatalságom nagyobb volt az eszemnél. Meg kell gondolnia, Antal, hogy tizenhatéves koromban vezetett a Kegyes Szűz színe elé, egyenesen a szőkehajú babáim és a szubádó fiókja mellől. Amíg maga odajárt a vármegyén, az az ember hazug mesékkel kábított el, mint a gyermeket, aki az édes anyjától távol van. Igaz, hogy ott talált a karjai közt, de esküszöm, Antal, hogy mindig csak magát szerettem, akkor is, midőn a sátán az ajkamat csókolta. De ajtót mutatott és megölte azt a másikat. Két éve ennek és most is minden éjszaka csak magáról és a nagy ebédlőről álmodom. A nagy ebédlőről, ahol minden ablakfülke egy-egy játszó-szoba, s ahol maga, téli estéken, az ölében dédelgetett. Éjjelenként ott ülök a terebélyes bodzafa alatt, a kert végén, ahol magának papucsot himeztem. És úgy van némelykor, mintha még mindig a konyhában forgolódnám, a borzas Nacával a maga kedves ételeit készítve. Nem bocsát-e meg Antal, nem felejt-e el azt a rossz álmot? Fiatalok vagyunk és boldogok lehetnénk, ha maga is úgy akarná. A szeretője, a kis babája, az engedelmes szolgálója lennék, Antal, mert most is úgy szeretem, mint az oltár előtt...

Szobortestével odakuszott a férfi mellé, gömbölyű karja az inzurgens kemény nyaka köré fonódott. Zsongó, édes, mesébe való csönd vette körül őket és a férfi úgy érezte, hogy minden vére az agyába tódul. Három hét óta a tábor tüze mellett és az országutak porában kószálva, nem érzett maga körül asszonyi melegséget, - és ez az egy, aki most egész lelkét bele akarta volna lehelni, kedvesebb volt neki minden más asszonynál, aki csak kicsiny cipőjével itt bolygott. Mint szeretett volna odatapadni az ajkához, mint óhajtotta volna magába szívni a vérét, görcsösen, eszeveszetten ölelve őt magához, mint egykor, amikor az Isten színe előtt hazavitte! De Antal nem engedte át magát e féktelen indulatnak, hanem a ráboruló asszonyt szinte durva módon eltaszította.

- Most is megcsal, most is hazudik, mint kezdettől fogva... Minden szava, minden lehellete hazugság...

Förlállott helyéből, de az asszony elfogta az utját. Szeméből lángok csaptak ki, karcsu teste vonaglott; látszott, hogy mint kívánja a férfit, aki kegyetlenül eltaszította magától.

- Mondja, hogy haljak meg és meghalok, - zokogta, míg forró ajkával az egykori ura szemeit és ajkát kereste.

Az inzurgens összegombolta a mentéjét és szó nélkül végigsietett a kastély folyosóján. Ugy érezte, hogy kiszakad a szíve, de azért erős léptekkel megindult az istállók felé, ahol Manciparipája hangos nyertéssel fogadta. Gógánfay fölnyergelte a lovat, s míg pajtásai szeliden pihentek odafönn, kifordult a fekete országútra. Ugy érezte, hogy itt hagyja a szívét, a torkát keserves sirás fojtogatta, de azért ügetve ment tovább az erdők és hegyek felé, melyek kihalt kuriájától elválasztották. A világos ablak mint egy nyitott szem tekintett utána, mint egy kialvó sugara a boldogságnak, amely most mindörökre megválnak tőle. Fantáziája elé egy hófehér asszony teste rajzolódott le, egy gömbölyű kar, mely szomjasan eped utána, egy ajk, mely lázasan az övét keresi. De az inzurgens elfordult az ablak fényétől, sarkantyuját a paripa oldalához szoritotta és tovább száguldott a magány, a boldogtalanság felé...

GÓGÁNFAY

Kopár hegyormok, sötét erdőrészetek, csobogó patakok maradtak el komoran az ösvény oldalán, ahol az inzurgens végighaladt. Paripája néha megbotlott egy-egy faágban, hallgató tanyai házak integettek feléje kivilágított ablakukkal, utszéli malmok kereke verte habbá ritmikusan a patakok vizét. Gógánfay hátradőlt a ló nyergében és behunyta szemmel gondolt vissza a csákházi kastélyra, melynek folyosói már talán hangosak az ébredő vitézek zajától. Mind csupa kipróbált kenyeres pajtása volt, akikkel együtt kampirozott a határszéli tábortüzek mellett, hosszan elbeszélgetve a portyázó francia hadakról s a Burgból elmenekült császári családról. Büszke, nemes ur volt, mint a többi, aki a bor mellett gyűlölettel beszél a zsarnok hatalom tulkapásairól, de azért elszántan ősei kardjához nyúl, ha a fölKent királyt veszedelem fenyegeti. A hazafias hév ezuttal hasztalan lobogott hamuvá, mert a nemes inzurrekciót vérontás nélkül hazabocsátották s a lelkes magyar fiuk kissé lohadta harci kedvvel poroszkáltak haza elhagyott udvarházukba. Az éjet a csákházi kastély angol parkjában töltötték, később pedig a Kupa grófok egykori termeiben hajtották fáradt fejüket nyugalomra, de Gógánfay éj idején a lovára szállt s bucsuzás nélkül lovagolt ki a szunnyadó kastélyból, hogy az éjszaka leple alatt a kuriájába térjen. Lopva, izgatottan távozott, mint a tettenért tolvaj, - pedig csak egy asszony csodálatos kék szeme üldözte ki az éjszaka árnyai közé...

Gógánfay álmodva dőlt hátra ügető lova nyakán, s míg az erdők mélyéről titokzatos hangok áradtak feléje, míg körülötte misztikus szörnyalakokká formálódott az alaktalan éjjeli homály, szívszorongva gondolt egy kivilágított szobácskára, melynek rózsaszín függönyei közt egy lázas gyermekasszony tárta ki feléje gömbölyű karjait. Csak rajta állt, hogy szíve minden melegével magához ölelje ezt a forrótestű fehér asszonyt, - és Gógánfay mégis vacogó foggal ügetett tova az erdők és a hegyek között. Amott egy szerelemre hívó édes fészek, körülötte az őszi éjszaka hidegsége, - és az inzurgens mégis sötét daccal dörmögte poroszkáló lova fülébe:

- Hej édes lovam, jobb nekünk így, az országut porában... Egymáson kívül senkink ezen a cudar világon, szeressük hát egymást, mint jóra való kenyeres pajtasokhoz illik...

A ló mintha megértette volna a gazdája beszédét, hosszan, hangosan nyertett és frissen, ujult erővel trappolt tova a világosodó fák között. Az inzurgens pedig megsimogatta az állat nyakát és szinte elérzékenyülve mormogta:

- Vén Mancsi lovam, te megértesz és szeretsz engem... Ugyse szeret más, csak ez a te ostoba, nagy fejed...

Leértek a halimbai dűlön, melynek alján a nyárhalmi csárda fala fehérlett: az az esőverte, omladozó tanyai ház, ahol tragédiájának legutolsó jelente lejátsszódott. Gógánfay, mikor ama szüreti mulatságon egy tiroli vértestiszt karjában találta a másfél éves feleségét, szó nélkül visszasompolygott a kolna ajtajából, mintha semmit se látott volna. Később azonban - a hajnali mulatság zajában - részeg fővel arcul ütötte a vértestisztet, másnap pedig szíven lőtte a nyárhalmi csárda mellett. A világ nem gyanította az igazi okot, de Gógánfay, mikor a párbaj után visszatért a kuriájába, nyugodtan így szólott a feleségéhez:

- A négy lovat befogattam az ernyős hintóba. De ha úgy gondolja, hogy szívesebben utazik a könnyű csézán...

- Hát ki mondta magának, hogy utazni akarok? - kérdezte a szép asszony csodálkozva.

Gógánfay motoszkálni kezdett a pipái között, aztán közömbösen folytatta:

- Azt hiszem, van rá oka, hogy ne maradjon velem továbbra is egy földél alatt.

- Mi okom lehetne?

- Az, hogy agyonlőttem a szeretőjét.

Az asszony sápadtan fogódzott meg a pohárszékben, Gógánfay pedig fütyölt a vizslájának és két nap, két éjjel a határt bujta. Mikor harmadnap sáros csizmával hazatért, az asszonynak hült helye volt a kuriában...

Másfél év óta nem látta a volt feleségét, akkor se, mikor a római szentszék hivatalosan is fölbontotta a házasságukat. Csak most, hogy a csákházi kastélyban megpihent, tünt fel előtte, váratlanul a virágjában levő szőke asszony. Egy pillanatig azt hitte, hogy megfulad - mikor az asszony lázas keze az övében pihent - de a következő percben már visszatért a józan esze. És félóra mulva messze mögötte világítottak a csákházi kastély ablakai...

Leértek a halimbai dűlön, melyen túl a peregi szőlők levelei sárgultak, - s a lejtős domb-szárnyak nyergén át egy szempillantásig kicsillogtak eléje a Balaton habjai, amint szikrázva, hajnali biborfényben tükrözték vissza a kelő nap sugarait. A ló most már lassabb tempóban kocogott tova a tanyai viskók és a prэшázak mentén, Gógánfay pedig, a friss szellőtől felüldülve tépett le egy fűzfaágat az út mellékén. Férfias alakja most egyszerre kiegyenesedett, s míg a fűzfaággal nagyot ütött az utszéli kerítésre, félhangosan így szólott:

- Busuljon a ló, elég nagy a feje! A világ valamennyi fehérnépe se érdemli meg, hogy egy rossz percet szerezzünk értük. Volt, nincs, - bánja az ördög!

Durván, hangosan fölnevetett, míg a paripa most már a maga esze után indulva, vigan befordult a szérűskert oldalán, mely a gógánfai határba vezetett. A szérűn már dolgoztak a parasztok, s alázatosan köszöntötték a fiatal földesurat, aki szó nélkül tovább ügetett az udvarház felé. A majorságnál egy pupos legény bukkant eléje, aki a hámos kocsi lócseit faragta.

- Te vagy, András? - kérdezte tőle Gógánfay barátságosan.

A pupos legény fölnevetett a lovasra s ijedten elejtette a baltáját.

- Jérum, a tekintetes ur életben van! Már azt hittük, hogy a gaz francia felkoncolta! Nem hozott, instálom egy pár hadifoglyot a háborúból?

Gógánfay nevetve ugrott le a lováról, s a kantársziját odadobta a pupos legénynek.

- Ébren van-e már a nagynéném?

- Ébren már, instálom, hajnali három óra óta. Ő költögette föl a kocsisokat és a béreseket...

Az inzurgens gyalogosan ment a kuria felé, melynek verandájáról egy összetöpörödött vén kisasszony sietett tárt karokkal feléje. A gógánfai kastély e jó tündérét még a harmadik vármegye is egyszerűen csak Teréz kisasszonynak hívta, mert a hetven év alatt, amit eddig a kegyes sors reája mért, a vezetéknévét a legközelebbi atyjafiai is elfelejtették. Teréz kisasszony a Gógánfay édesanyjának volt valami távoli rokona, aki élete tavaszát egy kanonokbátyja házában töltötte, később pedig öszülő fejjel a gógánfai kastélyba került, ahol a betegeskedő háziasszonyt helyettesítette. Haragos és energikus vén kisasszony volt, akitől a gyerekek jobban féltek, mint az édes apjuktól s aki naphosszat a tágas konyha és a sötét spájz körül tipegett. Gógánfay még most is valami babonás félelemmel tekintett rá, mint régen, huszonöt évvel ezelőtt, amikor az éléstárban a lasponyás kosarat megdézsmálta...

- Kölyök, hát csakugyan életben maradtál? - kérdezte Teréz kisasszony boldogan, amíg poros öcscsét szeretettel magához ölelte.

Gógánfay karonfogta a vén kisasszonyt.

- Régi dolog, néném, hogy a rossz pénz nem vész el. Levágtam egy fél ármádiát és most itt vagyok.

- Ugy kell neki, beste franciái! - szólt Teréz kisasszony elégedetten. - Máskor legalább odahaza maradnak az édesanyjuk köténye mellett.

Ölelkezve mentek föl a veranda lépcsőin, de a vén kisasszony a féluton megállt.

- Igaz is, tudod-e, hogy ki van itt?

- Kicsoda, néném?

- A Berzsényi-gyerek, a Berzsényi Lajos fia. Azt mondja, hogy sürgető beszédje van veled.

- Berzsényi Dániel?

- Az, aki a mult szüreten a költeményes munkáit felolvasta.

Mig Gógánfay az ebédlőben falatozni kezdett, a fiatal vendég csakugyan előkerült a kert végéből, ahol hajnal óta az öreg bodzafát bámulta. Pelyhes állu, kissé sápadt gyerek volt, zsinóros dolmányban, égő szemmel, aki most is valami verseskönyvet szorongatott ájtatosan a markában. Mikor az ebédlőbe félénken belépett, Gógánfay nyájasan a jobbát nyujtotta neki:

- Isten hozott; Dániel öcsém! Azt gondoltam, hogy te is ott melegedsz a vasmegyei tábor tüze mellett...

- Én csak verset irtam a fölkelő nemességhez! - szólt a fiatal gyerek lelkesedve.

Egy libériás legény poharat hozott a vendégnek, aki csakhamar elmondta a látogatása célját: szerelmes volt és boldogtalan, mint minden huszesztendő kamasz. A leányt, a szép Nedeczky Lillát, a kapuvári kastélyban ismerte meg, azon a hires bálon, melyet a megye leggazdagabb ura az átutazó nádor tiszteletére rendezett. Természetes, hogy Nedeczky Lilla szőke és kék-szemű volt, hogy fehér ruhát, meg kék szalagot viselt, s hogy az ábrándos fiu helyett a sasorru Ikerváry gróffal kacérkodott. Berzsényi azonban verseket irt a szép leányhoz, sőt most már nem elégedett meg a versirással se: mikor a bor kissé fellobbantotta a bátorságát, dacosan így szólt a házigazdájához:

- Ha az enyém nem lesz, őt is megölöm, meg magamat is. Antal bátyám, ha Istent ismersz, a pártomra állasz, és még holnap reggel megkéred az édes apjától. Mert amilyen igaz, hogy Berzsényi Dániel a nevem, nem élem tul, ha más férfihoz megy feleségül...

Gógánfay megcirógatta a kipirult fiu arcát, mint az édes anya a megrémült gyereket, aki a béka elől az ölébe menekül.

- Nagyon szereted? - kérdezte tőle gyöngéden.

- Annyira, hogy minden percben meghalnék érte...

Az inzurgens fölállott a helyéből és széles tenyerével a gyerek puha fürtjeit simogatta. Aztán halkán, mint egy jó apa, szólt hozzá:

- Ne félj, neked is benő a fejed lágya, mint mindenkié, aki asszonyban kereste a boldogságát. Meghalni, mert egy ostoba lány nem szeret? Jegyezd meg, öcsém, hogy a világ valamennyi asszonya se érdemli meg, hogy egy derék férfi könnyet ejtsen érte... Szeresd, mint a virágot és - menj tovább, ha szerencsésen leszakítottad...

A gyerek égő szemmel bámult rá, Gógánfay pedig keserű mosolylyal folytatta:

- Egy jó pohár bor többet ér, mint a legszebb asszony, egy pipa dohányt pedig valamennyiért nem adok. Várj csak, majd hozok egygyel, hogy megpróbáld...

Átsietett a szomszédos kancelláriába, Berzsenyi Dániel pedig ott maradt az ebédlőben. A gyerek egy darabig összeszorított ajakkal nézett maga elé, aztán - hogy a házigazda távollétét megsokallta - maga is átnézett az írószobába. A küszöbön azonban ijedten megállott: az inzurgens a nyitott subládfiók fölé hajolt, melyen néhány szinehagyott selyemszalag feküdt, kék és rózsaszín szalagok, melyek valaha egy hófehér asszonyi nyakon pihentek. Gógánfay kitágult szemmel nézte a csecsebecséket, barna arcán pedig keserves könnyek folytak végig. Oly görcsösen, oly fuldokolva sirt, hogy a gyerek még a lélekzetét is visszafojtotta. Mintha a szíve szakadt volna ki, mintha mindentől, ami kedves volt neki, bucsut venne... Berzsenyi megrémülve fordult hátra, de az inzurgens most hirtelen észrevette; s egy percig farkasszemet nézett a gyerekkel. Aztán nedves arccal, ökölbe szorított kézzel közelített hozzá s míg a gyerek zavartan az ajtóhoz dőlt, keményen, férfiasan a vállára ütött. És szinte durván, rekedten kiáltotta:

- Mindenki számár, aki egy asszonyért könnyet hullat... Az egész fajzat se ér annyit, mint egy jó pipa muskotályi dohány...

ÖREGSÉG

Szalmaözvegyek ültek együtt a budai korcsmában és a megöregedés legelső szimptomáiról beszéltek. Mindnyájukat melankólikus hangulat fogta el, mert valamennyien tul voltak már azon a koron; mikor az ember egy kacér leány ablaka alatt sétálja át a csillagfényes éjszakákat. Némelyik az ősz hajszálait mutogatta, egy másik sóhajtva említette föl ifjúkori naivságát, amikor még egy édes kis levél boldoggá tette, egy harmadik pikáns kalandokkal hozakodott elő, melyek, haj, szétoszoltak a semmiségbe. Az asszonyok még talán mindannyiukat érdekelték, de szívékből rég kiköltöztek az ifjúkor regényes áramlatai; kivétel nélkül a gyakorlat emberei voltak, akiket egy édes szerelmi óra jó időre kielégít. Egy hivatalnok - a hetedik vagy nyolcadik rangosztályból - mélabusan intett.

- Az a legszomorubb, hogy nem is tudok már elképzelni olyasmit, ami az idegeimet izgatná. A jövő csak annyiban érdekel, hogy néha a betegségtől vagy a magánytól félek; minden egyéb hidegen és közömbösen hagy. Ha Rothschild váratlanul rám hagyná a vagyonát, nem igen volnék boldog több ideig egy félóránál: mert a milliókkal se szerezhethnék olyan gyönyörűségeket, amelyek a fantáziámat hevitik. A szerelem? Minden nagyobb emóció három napon át beteggé tesz. Meg van a fizetésem, amiből megélhetek, a feleségem, aki a háztartást rendben tartja, a lakásom, a pipáim, a rendes vacsora utáni törzsasztalom. Egyik se érdekel különösebben a másikkal, s ha valamelyiket elvesziteném, épp oly kevésbé lennék boldogtalan, mint a milyen kevésbé tesz boldoggá, hogy a sors ezeket az apró kényelmességeket megadta. A jelszavam ez: minden mindegy. Tíz évvel hosszabb vagy rövidebb ideig: a különbség jóformán csak ennyi. Oly pokolian józan vagyok, hogy néha valósággal megborzadok magamtól. A hajam még nem fehér, de a jövő már nem biztat semmivel. Ha nem ez az öregség, akkor igazán nem tudom, hogy micsoda?

Többen szomoruan bólintgattak, egy jó klientélával bíró belvárosi ügyvéd pedig csöndesen közbeszólt:

- A mult nyáron összetalálkoztam azzal a fiatal asszonynyal, akiért huszonöt éves koromtól kezdve három esztendőn át a bolondját jártam. Ennek körülbelül kilenc, vagy tíz éve lehet, az asszony most se több huszonkilenc évesnél, de alig látszik többnek huszonháromnál vagy huszonnégynél. Még pedig csinos és üde, talán üdébb, mint serdületlen lánykorában; a fürdői ifjuság formálisan bolondult érte. Valaha naplót irtam arról, ha a kezemet megszorította; most megdöbbenve tapasztaltam, hogy a régi álmok úgy elköltöztek a szíveimből, mint a rózsailat a hóval borított ligetből. Kilenc éven át szívdobogva gondoltam arra, hogy még egyszer az életben összetalálkozom vele, s most hidegen a gyermekei után kérdezősködtem, a férjével pedig, akit egy szombat este bemutatott, vasárnap tarokkot játszottam a kávéházban. Csak egyszer fogott el valami különös megindulás. A legelső esős napon, mikor egyedül ültem otthon a fogadói szobámban, s az alkony lassankint fátyolt borított a butorokra, zokogni tudtam volna arra a gondolatra; hogy álmaimnak, botor reményeimnek s a jövőben való naiv hitemnek mindörökre vége. Talán annak se örültem volna igen soká, ha egykori ideálom váratlanul a nyakamba borul. Akkor este járta át lelkemet legelőször a bizonyosság, hogy fiatalságomtól mindörökre bucsut vehetek...

A szalmaözvegyek bánatosan koccintottak, az egyik kereskedő megcsipte a felszolgáló leány hamvas állát, egy orvos pedig, aki valaha híres nőcsábító hírében állott, busan rákönyökölt az asztalra.

- Tizenöt éven át bolondja voltam minden asszonynak, s az élet egyedüli célját abban láttam, hogy gömbölyü karok által öleltessem magam. Fiatal koromban tágranyilt szemmel néze-

gettem a kirakatok vállfűzőit, e csipkés, selyemszalagos páncélokot, melyek egy szép asszony karcsu derekához fognak simulni. Egy selyemszoknya suhogása később is a fejembe hajtott minden véremet, s delenkint nem igen mertem végigmenni a Koronaherceg-utcán, mert szinte örvöngővé tett az a tudat: hogy e sok sétáló, csevegő, kacérkodó, kíváncsú asszony között hány van, akit sohase ismerek meg közelebbről. A vagyonomat, sőt néhány jövedelmező állást is amiatt veszítettem el, hogy egy szép asszony mosolyáért a legsürgősebb kötelességeimet is elmulasztottam. S én az örökké szomjuhozó *hommes à femmes*, ime, negyvenötéves koromban, megértem, hogy a játék jobban érdekelt az asszonynál. Tavaly történt, egy hideg novemberi napon, (vettétek-e észre, hogy az ember mennyit fázik ebben a korban?) egy barátom felesége levelet írt, hogy találkozni akar velem. Valaha két nap, két éjjel féllábon gyalogoltam volna egy ilyen kalandért, most épp úgy beültem ebéd után a rendes partiimba, mintha abszolút semmi se várt volna rám. Hat órára állapítottuk meg a találkozót, de mivel hatkor rengetegül veszítettem, tovább is ott maradtam a kártyaasztal mellett. Jóval éjfélutánig játszottam - az asszony épp úgy kiment a fejből, akár egy tíz év előtt kihuzott lutriszám. Miért is él az ember, ha ilyené lesz? Jobb lenne, ha negyvenéves korunkban fejbe puffantanók magunkat, semhogy ilyen kiégett vulkánokká váljunk.

A doktor szavai még inkább lehangolták a társaságot, a pincérlánnyal senki se ingerkedett többé, néhányan kialudt szemmel bámultak a sötét hegyek felé; mások pedig fölvettek a kabátjukat, mert az esti szellő végigborzongott a tagjaikon. Jó ideig hallgattak, míg a rendőrkapitány, aki szintén köztük szokta tölteni az estéit, halkan meg nem szakította az általános elszontyolodást.

- Tudjátok, hogy mikor konstatáltam magamon legelőször az öregséget? - kérdezte elgondolkodva a társaságtól.

- Mikor?

- Azon a napon, mikor hirtelen egy különös dolog jutott az eszembe. Két hetet töltöttem a csákhalmi kastélyban, lenn, az alföldi homokbuckák között, ahol a testvéröcsém gazdálkodik. A birtok valaha a szegény édes apánké volt; akit mi gyermekek félistenként bálványoztunk, de aki már serdületlen korunkban árván hagyott bennünket. Én tizenötéves voltam, mikor meghalt, afféle szomorú, álmodozó gyermek, aki a regényeiből valami romantikus férfi-ideált alkot magának, valami vegyülékét a hősnek és a poétának. Különös, az én ideálom nem holmi ködbevesző álmalak volt, hanem egy valóságos férfi, aki azóta porrá és hamuvá lett: az édes apám. Ami szeretet, csodálat, rajongás és lelkesedés a szívemben élt, azt mind ragyogó glóriaképp fontam a megholt édes apám homloka köré. Ő volt szememben a földi erények mintaképe: a jóság, a bölcsesség, a komolyság, a szeretet, szóval a tökéletes ember. Mikor sok év után most megint ott aludtam a szegény apám födele alatt, egyszerre csak a régi varázslattal támadtak föl gyermekkorom emlékei. Az ebédlőben most is ott volt az olajbafestett arcképe: szép kék szeme gondolkodva nézett a levegőbe, homlokát ezüstös hajszálak szegélyezték; maga volt a szelid jóság és a meghiggadt türelem. A kép alatt a szívemből kisírtam magamat, s úgy éreztem, hogy kiszáll az aranyos rámából, s kezét áldólag a fejemre teszi. Egy este magam voltam otthon a kastélyban; öcsém a szomszédos fürdőhelyen mulatott, sógornőm látogatást tett egy közeli tanyán, a cselédek pedig künn trécseltek az udvaron. Szelid, édes, álombarátságos, juliusi alkonyat volt. A jó Isten tudja, hogyan történt; a képet nézve hirtelen egy megdöbbentő gondolat cikázott át a lelkemen: az a gondolat, hogy idősebb vagyok, mint az édes apám. Ő negyvenéves volt, amikor elköltözött tőlünk; s ennek a tavasszal múlt harminc esztendeje. Én most töltöttem be a negyvenötödik évemet. Tehát öt évvel többet élttem eddig, mint az édes apám. Oly különös, oly félelmetes volt ez a tudat, hogy úgy éreztem, mintha valami megpattanna a szívemben. Hiszen gondolatban mindig a selyemfűrtös fiucsának képzeltem magam, aki szemét véghetetlen távolságból függesztheti csak az ő ezüstös

homlokára; s most egyszerre borzongva eszméltem föl: én vagyok az idősebb és a tapasztaltabb. Mintha minden összeomlott volna körülöttem; s váratlanul, bevezetés nélkül roskadt le rám a vénülés bizonyossága. Akkor este keservesen zokogtam; a fehér arcu, bársonyruhás fiucskát sirattam, aki egy félóra alatt kihült szivü öreggé változott...

A kapitány még egy darabig szótlanul bólingatott, aztán mindannyian fizettek és távoztak. A lánchidhoz érve valamennyien elcsöndesedtek; úgy érezték, hogy hideg szél fú szembe velük, s a szép világ ijesztően elhomályosodik.

A NAJÁDOK TÁNCA

Böhm Amadé karmester urnak.

Kedves Böhm!

Itt ülök és versenyt fázom a szegény pálmákkal, melyeket a balsors Afrika ege alól ide plántált. Oly hideg van, hogy esténként meleg shawlt adnak a szerencsétlen narancsfákra. És ezt nevezik klimatikus fürdőhelynek! Mondhatom botrány, kedves Böhm, botrány. Maga legalább jól befűttet odafönn a várban, de az itteni kályhák, - jobb ha nem is beszélek róluk. A jeges bóra áramlik ki belőlük, az ember megdermed, ha a fűtött kandalló közelébe ül. Mindössze két katona van - egy dragonyos és egy gyalogos - de ezek alig tudnak mozdulni a rheumától. Wahrlich eine klimatische Hölle, - ilyen lenne a pokol, ha egyszer az összes katlanok kialudnának benne. Csak az alvás ér valamit, de ebből aztán ki is veszem a részemet.

Láthatja kedves Böhm, micsoda világ lehet itt, ha annyi számárságot összefirkálok, mielőtt a tulajdonképpeni dologra térnék. Maga tudja, hogy miről van szó, hiszen eleget megkínóztam már a *Najádok táncá*-val. Tudom, hogy szívesen megverné a najádokat, ha egyszer a keze ügyébe kerülnének. Der Teuffel weiss, wie ich zu dieser Idee gekommen bin, - de ha egyszer már a fejembe vettem, hogy balletet írok, hát be is szeretném végezni ezt a muzsikális schmarrnt. Tudja, hogy sohase voltam a félmunka barátja, ha valamihez hozzákezd az ember, hát teringettét, ne szemérmeskedjék többé, hanem járjon is a végére. A katonai irodából nem küldenek hozzám semmi írka-firkát - a pápaszemes Hobesch komolyan kijelentette, hogy nem szabad dolgoznom - hát kénytelen-kelletlen a najádokhoz kell fordulnom, ha azt nem akarom, hogy kövé váljak unalmamban. A najádok már rendben is volnának, s a bécsi intendáns mindennap négyoldalas instanciákat küld rám, hogy a balletet engedjem át az Operának. S mivel egy ostoba percemben megigérttem, hogy odaadom, hát most már hiába kapálódzom ellene. Da nutzt mehr ká Wánen, mint az orfeumban éneklük, - a császárváros lázasán várja, hogy a najádokat meglássa. Ha az intendáns leveleit olvasná, maga is azt hinné, hogy az Operát ostromolják. Mit tegyek? Elvégre nekem is van szívem, nem akarhatom, hogy az Operát szétszedjék. A dolog azonban most már egészen csak magától függ, mert ha maga, kedves Böhm, hamarosan le nem jön, befűthetek a najádok kótáival. Hiszen tudja, ugy-e? A komponálás még csak ment valahogy - régi meggyőződése, hogy aki fütyülni tud, az komponálni is tud - de a hangszerelés, az már teringettét valami! Itt már nem használ a fütyülés. Száz szónak is egy a vége: vegyen bucsut kedves Böhm az orkesztrumától és jöjjön le sürgősen a *Villa Carolina*-ba! A najádok szerzőjükkal együtt, égő türelmetlenséggel várnak önre!

Isten vele. Telegrafálja meg a béna katonának (aki most együgyűen Delibesnek képzei magát) hogy melyik vonattal érkezik. A viszontlátásig az öné.

Sándor Lajos főherceg.

*Sándor Lajos főherceg
ő cs. és királyi fenséégének.*

Holnap este 10 órakor ott leszek.

*Böhm Amadé,
templomi karmester.*

Böhm Mária urnőnek.

Édes öregem! Az esti vonattal szerencsésen megérkeztem. Az állomáson a főherceg fogata várakozott rám. Négy ficáncoló fekete ló, a bakon pofoncsapott kalapu inas - szerencsére sötét volt már s így nem kellett a közönség előtt szégyenkeznem. A villában két szoba, két komornyik s egy vadásznak nevezett finom ur áll a szolgálatomra, de én mindeddig még nem tudtam kitalálni, hogy mit tegyek itt a tengerparton a vadászszal? Csak nem kívánják tőlem, hogy cethalakra vadásszam? A főherceg még tegnap este fogadott, igen jó színben van, meghizott, mióta utoljára láttam, azt hiszem, hogy annyi baja sincs, mint nekem, szinte sugárzik a jókedvtől és az egészségtől. Tudod, hogy miről kérdezősködött legelőször? Rólad meg Zsuzsiról és Terézzel »a két kis szőke ördögről« - ahogy kegyesen nevezte őket. Hideg sültet és pezsgőt szolgáltak föl - én jobb szerettem volna egy rostélyost - a teánál pedig üvegcsőbe dugott szivart kaptam, bár a fenséges ur mindig közönséges virginiát szí. »Ez többet ér, mint tíz havanna« mondta »majd kapnék Hobeschtől, ha tudná, hogy most is tized szivok naponta«. Érdekes, hogy mennyire fél Hobeschtől, az udvari doktortól, ő, aki a legszigorubb katona hírében áll. Tudod, hogy mennyit beszélnek a keménységéről, nem egy öreg generális lovagolt már miatta nyugdíjba. A hadseregben a legkisebb slendriánságot se tűri meg, egy rossz gombért akkora patáliát csap, mintha az egész világ romba dőlne miatta, - de a doktortól nagyon fél, úgy dugja előle a virginiát, mint a diák, aki a professzorát meglátja. A najádokból még tegnap este zongorázott valamit, egészen csinos számárság, persze azért fogalma sincs a zeneszerzésről, meg a többiről. De sikere azért száz akkora lesz, mint az én *Templomos lovagomnak*, pedig... De jobb ha egy szót se szólok! Pá, öregem, pá, csókold meg helyettem a leányokat és írd mind előbb mindenről. Örökké hü és szerető

Amadéd.

*Amália Agatha főhercegnő
ő cs. és kir. fenségének.*

Köszönöm, Mon Ange, érdeklődő sorait, de aggodása valóban tulzott: nincs nekem, elhiheti, semmi bajom. A betegségetől bátran visszatérhetnék a katonáimhoz, de ha egyszer a felséges ur azt akarja, hogy pihenjek, hát hódolattal szót fogadok és pihenek. A felséges ur meghagyásából mindennap kétszer telegrafálok a kabinetirodába, de mindig csak ugyanazt ismételhetem: jól eszem és kitünően alszom. Örömet szerzett nekem azzal a közlésével, hogy a művésznövendékek kiállítását megnyitotta, s nagyon örvendek, hogy Olaszországba utazik; ez bizonyosan jót fog tenni a kedélyének. Képzelem, mennyire örül Laczffy grófnő, hogy a ködös Bécsot otthagynak!

Igaza van, hogy krudélisan unatkoznom, ha szerencsére most nem volna más mulatságom; három hét óta megint a balletemet csinálom. Az udvari intendáns nagyon sürgeti a partitúrát s mivel egy bolond percemben megígértem neki, hogy odaadom, hát most gözerővel neki fogtunk a munkának. Azt mondom, hogy neki *fogtunk*, mert három nap óta kettősben görnyedünk az íróasztal mellett. Talán emlékszik, Mon Ange, arra a köpcös kis emberkére, akit tavaly nyáron egyszer Ischlből hoztam ki a haidenthal-i vadászkastélyba... Böhm Amadénak hívják, templomi karmester és genialis zeneszerző s ezenkívül a világ egyik legszeretetre méltóbb fickója. Nem képzelem, mennyire mulatok, amióta itt van, - talán még egész életemben se élveztem annyit, mint a legutolsó három napban. Ilyet, Mon Ange, sohase látott, a kis köpcös ember oly goromba hozzám, mint egy... (Kérem engedje el a hasonlatot.) Így még sohase beszéltek velem; a haragos bácsi nem törődik az etikettel s mindent kimond, ami a szíven fekszik. Mikor a hangjegyeimet legelőször átlapozta, röviden ennyit mondott:

- Látszik, hogy van benne valami, de így, ahogy Fenségéd leírta, sületlenség...

Sületlenség! Érti? Kereken azt mondta, hogy sületlenség! És hogy fitymálta, dobálta a hangjegyeket! Oly kedves volt, hogy meg szerettem volna ölelni! Ez aztán nem talpnyaló, mint a többiek!

De ha még csak ennyiben maradt volna! Hogy három nap óta mi mindent mondott a najádokról, azt le sem merem írni ebbe a levélbe! Olyan gorombaságokat mondott, mint egy dragonyos, mikor a lova a diszparádén megbokrosodik. De a hangszerelés fényesen halad; a vörös emberkében egy valóságos Delibes rejlik. Igazán sokat adnék, ha a kis köpcöst örökre magam mellett tarthatnám!

Szerencsés utat, Mon Ange, Nápolyból majd haladéktalanul telegrafáljon és ha Nizzában meglátogatja az öreg királynét, írjon arról is néhány szót. Krisztina grófné ne feledkezze meg az angol regényekről. Kezét csókolja hódoló

Aleppója.

* * *

Böhm Mária urnőnek.

Édes öregem! Légy egészen nyugodt, a gyomrommal ideérkezésem óta semmi bajom. Itt ugyan nem kell félni a betegségtől; úgy dédelgetnek, mint egy uralkodó herceget. Ha csöngetek, két komornyik, egy vadász áll sietve a szolgálatomra; és a szakács reggel épp úgy prezentálja nekem is a déli ételsor programját, mint ő fenségének, a főhercegnek. A kirándulásokon két zárt kocsit, egy mail coach-t egy könnyű fogatot használhatok; a borból azt az etikettet kapom, amit reggelenként megrendelek. Mindennek fejében nem igen van más dolgom, mint hogy napjában három órán át a najádokkal bibelődöm; igaz, hogy ez nem éppen gyerekjáték. Végre mégse akarom, hogy a fenséges ur kompromittálva legyen; ha már ir valamit, hát legyen is egy kis látszata. A rossz hangszerelés tönkretenné az egész dolgot, pedig mondhatom neked, hogy nem egy szakember megirigyelhetné e laikus katona tehetségét. Tagadhatatlan, hogy van muzsikális érzéke, de hogy mégis mily rémületes pongyolaságokat ír, azt te édes öregem sohase tudnád elképzelni...

Zsuzsi meg Teréz tehát egészen nyugodtak lehetnek, mert csak az Uristennek van Franciaországban olyan dolga (legalább a közmondás szerint), amilyenbe én most belecsöppentem. Igaz, hogy van egy bibije az állapotnak: tökéletesen ki kell vetköznöm az egyéniségemből, mert itt természetesen szó sem lehet arról, hogy a mindennapi modoromat használjam. Simának, udvariasnak, etikettesnek kell lennem, respektálnom kell az udvari szertartásokat, ami nálam, vén muzsikusknál, elképzelheted, hogy nem megy valami könnyen. De ha muszáj, hát végre is muszáj! Oly sima vagyok, mint egy kamarás vagy főudvarmester, gondosan kerülök minden erősebb kifejezést, s a fenséges ur, szem melláthatólag, rokonszenvesnek is találja a modoromat.

Holnap küldök neked édes öregem egy láda jaffai narancsot, s a viszontlátásig is mindnyájukat csókol

öreg és etikettes férjed
Böhm Amadé.

SZEGÉNYSÉG

Harmademeleti udvari lakás, piszkos, színüket hagyott ripsz-butorokkal. A kredencen néhány csonka nipp, az ágynemű kikandikál a rövid terítő alól. A butorokon a középsorsu család kényelmének néhány gyenge nyoma látható. Esti félhomály. A szobában ketten ülnek:

Pető, hatvanasnak látszó öreg ur, aki az ablaknál, vastag pápaszemen át, ujságot olvas. Az olvasást néha abbahagyja és pár pillanatig elkeseredetten bólogat.

Petőné, kicsiny asszonyság, kék perkál ruhában, épp azzal foglalatoskodik, hogy a lámpába petroleumot önt.

PETŐNÉ. (*Halkan.*) Tessék, már megint elfogyott a Péter-olaj. Pedig tegnap hoztam nyolc krajcárért a fűszerestől.

PETŐ. (*Felnéz az ujságból.*) Hitelbe már nem ad?

PETŐNÉ. A múlt hónapi számlánkat se fizettük ki. Kiég a szemem, amikor be kell mennem hozzá valamiért.

PETŐ. (*Keserűen.*) Már megint az az örökös koldus-szemérem. Szégyelled, hogy nyomorgunk, pedig az egész világ tudja, hogy ennivalóra se tellik.

PETŐNÉ. Nem azt dalolták valaha a bölcsőm felett, hogy a Péter-olajat hitelbe fogom venni a fűszerestől.

PETŐ. (*Gunyosan.*) Oh tudom! A Róznér hercegek, akiknek a kastélyából származtál...

PETŐNÉ. Ha a Róznerek nem is voltak hercegek, de mindig tisztességes háztartást vittek. Istenem, ha ezt valaki lánykoromban megjósolta volna.

PETŐ. Talán azt akarod mondani, hogy én vagyok az oka?

PETŐNÉ. Te se mondhatod, hogy én valami pazarló teremtés voltam. Teljes életemben sajnáltam magamtól egy tisztességes ruhát. Más asszonyok...

PETŐ. Azok selyemben meg bársonyban jártak, ugy-e? Persze, más asszonyoknak jóra való férjük van, míg neked...

PETŐNÉ. Nem mondtam rád semmi rosszat.

PETŐ. De a sorok közt engem vádolsz minden bajunkért. Pedig gyermekkoromtól fogva annyit törtem magam, hogy más öt embernek is elég lett volna.

PETŐNÉ. Nem volt szerencsénk, ez az egész.

PETŐ. Scherer talán többet dolgozott, mint én? Vagy az a madárfejű Bokrosi? Naphosszat a kávéházban lebzseltek, kártya nélkül még talán lélegzeni se tudtak, míg én sohase tanultam meg semmiféle játékot. És lám, azoknak házuk meg vagyonuk van, míg én akár éhen halhatok vén napjaimra.

PETŐNÉ. A mikor még Aradon boltunk volt, s annyit lophattam a pénzes fiókból, amennyi csak magamnak tetszett, akkor is félóráig alkudtam a piacon rongyos három krajcár miatt. Tizenöt éven át mindig szerettem volna fagyaltot enni, - és sohase volt szívem, hogy husz krajcárt kidobjak érte.

PETŐ. Elég ostoba voltál. Most egészen mindegy lenne.

PETŐNÉ. Az már igaz! (*Nagyot sóhajt.*)

PETŐ. A mennydörgős mennykő ütötte volna meg a gazdag rokonokat.

PETŐNÉ. Talán megint ott voltál a Samu öcsédnél?

PETŐ. Félóraig várakoztatott az előszobában, aztán gorombán kijelentette, hogy semmitse tehet értem.

PETŐNÉ. Pénzt kértél tőle?

PETŐ. Dehogy. Arra kértem, hogy ajánljon be valahová raktárnoknak, vagy valami ilyesfélének. Csak hogy öt- vagy hatszáz pengőt kereshetnék évenként.

PETŐNÉ. Az ő gyárában akár tíz állást is adhatna.

PETŐ. Az idegenekért tűzbe-vizbe fut, a saját vérét kutyába se veszi. Tudod, mivel hozakodott elő?

PETŐNÉ. Mivel?

PETŐ. Hogy a felesége negyven forintot költ naponként a fürdőben. Örül, ha azt előteremtheti valahogy.

PETŐNÉ. Talán attól tart, hogy vén vagy már a munkához?

PETŐ. Ma is le tudnám ütni az öklömmel. Egyszer még ugyis az lesz a vége.

PETŐNÉ. Szent Isten, csak az kellene, hogy becsukjanak! Megtiltom, hogy hozzá nyulj!

PETŐ. A gazember! Éhen pusztulhatnék miatta, akkor se mozdítaná meg értem a kisujját. De még egyszer meg fogom neki mondani a véleményemet.

PETŐNÉ. Mit akarsz mondani neki?

PETŐ. Azt hiszed; hogy nem merek beszélni vele? Ha még sohase mondták meg neki az igazat, én megmondom. A fülébe fogom kiáltani, hogy alávaló bitang.

PETŐNÉ. *(Ijedten.)* Jézusom!

PETŐ. Csak bizd rám! Ugy el fogok bánni vele, hogy egész életében megemlegeti. Nekem ugyan nem imponál a pénzével.

Pár pillanatnyi csend. Az asszony gyújtóért megy a konyhába és hangos sóhajtozás közt lámpát gyújt. Pető az ablakból az asztal mellé hurcolkodik az ujságjával.

PETŐNÉ. Az a lány is, nem tudom, hogy hol marad?

PETŐ. Bizonyosan az utcán csatangol, mint rendesen. Odakünn jobban érzi magát, mint idehaza.

PETŐNÉ. Szegény gyerekeknek ugyse igen van más öröme annál a kis sétálásnál.

PETŐ. Hát nekem mi örömöm van? Itt kuksolhatok naphosszat, egy pipa dohány nélkül. Még kilenc krajcárom sincs, hogy egy pakli dohányt vehetnék.

PETŐNÉ. Ha az a pár forintunk nem volna, amit az Ilonka keres...

PETŐ. De nagyra vagy a keresetével! Öt éve dolgozik a masamódnál, s még mindig nincs többje négy forintnál hetenkint.

PETŐNÉ. Mit akarsz egy gyöngye lánytól?

PETŐ. Ugy-e most jó lenne, ha fiad lenne? Az bezzeg kényelmesen eltartana bennünket. De mindig irtóztál attól, hogy gyereked legyen. Most aztán koplalhatsz, amíg be nem hunyod a szemedet!

Ujra elhallgatnak. Petőné kicsoszog a konyhába, s tüzet gyújt. Pető pár pillanat múlva követi.

PETŐ. Már egész sötét van, s még mindig nincs itthon...

PETŐNÉ. *(A tüzhely előtt térdel.)* Nyugodt lehetsz, hogy nem követ el tisztességtelen dolgot. Ha alávaló akarna lenni...

PETŐ. *(Hevesen.)* Talán valami becsstelen ajánlatot tettek neki?

PETŐNÉ. *(Sugva.)* Egy finom ur már ötször-hatszor egész hazáig kísérte. Azt mondta neki, hogy tejbe-vajba füröszténé...

PETŐ. *(Kidagadt erekkel.)* Ki az az ember?

PETŐNÉ. Ne kiabálj, hiszen senkise mondta, hogy Ilonka hallgat rá. Sokkal tisztességesebb, semhogy akárki is elcsavarhatná a fejét. Pedig ha rossz vér volna benne...

PETŐ. *(Rekedten):* Még ma kitekerném a nyakát!

A konyhaajtó halkán kinyílik, s a szegényes kacérsággal öltözött Ilonka szégyenlősen belép. Nagyon szép, karcsu leány, de kissé sápadt. Az anyjának szó nélkül kezet csókol.

PETŐNÉ. Hol jártál ilyen soká?

ILONKA. Egy bárónőnek a lakására kellett vinnem az új kalapját.

PETŐNÉ. Hol lakik az a báróné?

ILONKA. *(Akadozva):* A József-köruton.

PETŐ. *(Morogva):* A József-köruton nem is laknak bárónék!

PETŐNÉ. Vesd le a kalapodat és segíts tüzet rakni. Már nem bírom a mellemet a köhögéstől.

ILONKA. *(Engedelmeskedik).*

PETŐNÉ. *(Figyelmesen nézi):* Te sirtál?

ILONKA. *(Élénken):* Én?... Dehogyan... Odakünn szél van és nagyon kifujta a szememet.

PETŐ. Nem adott valami borraivalót az a báróné?

ILONKA. *(Halkan):* De adott.

PETŐ. Mennyit?

ILONKA. *(Miközben buzgón foglalkozik a tüzzel):* A báróné leültetett és sokáig elbeszélgetett velem... Mikor elmondtam neki, hogy öreg szülőim vannak és hogy szegények, két év óta nyomorognak, hogy apának néha dohányra se telik és hogy anyuska reggelenként nem mehet a piacra, hát velem együtt ő is sirva fakadt...

PETŐNÉ. *(Kiváncsian):* Óh, milyen áldott jó teremtés lehet!

ILONKA. Aztán megsimogatta a hajamat és azt mondta, hogy majd megsegít bennünket a jó Isten... És hogy apa ne legyen kénytelen nélkülözni a megszokott pipáját, hát *(reszketni kezd)* hát... kivett husz forintot és ideadta...

PETŐNÉ. *(Megindulva):* Istenem!

PETŐ. *(Felugrik. A leányt borzasztó erővel vállon ragadja):* Kitől kaptad azt a pénzt!

ILONKA. *(Rémülten):* Én... én...

PETŐNÉ. *(Kiszabadítja Ilonkát az apja karjaiból):* Nem akarod megfojtani ezt a szegény gyermeket?

PETŐ. Csak azt akarom tudni, hogy honnan vette a pénzt...

PETŐNÉ. Talán elment a józan eszed!

(Ilonkát gyöngéden leülteti a konyhaszekrényre).

PETŐ. Megölöm!

Magánkívül föl- és alájár, míg Ilonka csöndesen zokog a konyhaszéken. Petőné egy fazékba vizet önt és az edényt a tűzre állítja. A konyha mindjobban elsötétedik. Az öreg ember lépései egyre lassubbakká lesznek, végre megáll és hosszasan kitekint a konyhaajtón át a folyosóra. Aztán szó nélkül bemegy a szobába s a szekrény tetején rakosgat valamit. Negyedóra múlva ismét kijön a konyhába.

PETŐ. *(Csöndesen)*: Nem akarsz leküldeni a boltba?

PETŐNÉ. Miért?

PETŐ. Hogy valami vacsorát összeüthess...

PETŐNÉ. *(Vállat von)*: Amennyi étvágyam nekem van...

PETŐ. *(Ismét kinéz a folyosóra)*.

PETŐNÉ. Talán te akarsz hozatni valamit.

PETŐ. *(Oly csöndesen, hogy alig lehet érteni a szavát)*: Ha lemegy, hozhatna egy pakli dohányt... Egy pakli tizenhármas középfinomat... A pénzt ugyanis föl kell váltani, hogy reggel idejében a piacra mehess.

A BERLINI GRÓFNÉ

Kaplonyék éppen az ebédutáni álmukból ébredtek föl, mikor a szobaleány rájuk nyitotta az ajtót.

- Egy urnó van itt, ezt a névjegyet adta. Mit mondjak neki?

Kaplonyné álmos szemmel olvasta el a névjegyet, de rögtön élesen fölsikoltott.

- Jé, tudod-e ki van itt?

- Kicsoda? - kérdezte a leánya.

- Scherer Margit, vagyis igazabban Felsenburg grófné.

E szavakra Kaplony Ella is fölugrott a kanapéról, ahol eddig cicamódra nyujtózkodott.

- Fogadjuk? - szólott habozva az édesanyjához.

- Hát persze. Ha letagadhatnók magunkat, holnapra fél Budapest tele lenne a pletykával, hogy a méltóságos asszony elől csupa irigységből bujtunk el. Mondja a grófnénak, - fordult Kaplonyné a szobaleányhoz, - hogy sziveskedjék a szalonba fáradni, amíg hirtelenében magunkra kapunk valamit...

- Vajjon miért tisztel meg látogatásával? - kérdezte Ella, mikor a szobaleány visszament az előszobába.

- Miért? Naiv gyermek! Azért, hogy vagy félórát a kedve szerint dicsekedhessék előttünk. De ne félj, én is itt vagyok hála Istennek - és ami azt illeti, hát nekem is megvan a magamhoz való nyelvem.

Amig Kaplonyék a fogadó pongyolájukat magukra veszik, röviden bemutathatjuk a három asszonyt: a háziakat és a vendéget. A Kaplony-család, mielőtt Ella a drámai színház csillaga lett, a Belváros egy piszkos bérházában lakott, s aránytalanul többször koplalt, mint evett. A Schererék lakása közvetlen szomszédban volt az övékével, s a két leány - bár Margit négy vagy öt évvel idősebb volt Ellánál - megható barátságban töltött el néhány évet a harmadik emeleti folyosón. Mind a kettő a színi akadémiaára járt, de míg Ella hamarosan szerződéshez jutott, Margit több hosszú esztendeig nyomorgott a vidéki szintársulatoknál. Már nem igen volt valami siheder leány, mikor egyszer az eszébe jutott, hogy Németországba megy - nagyapja ugyanis onnan vándorolt be - s ez a szeszélyes ötlete egész életére boldoggá tette; a berlini közönség egetverő talentumot fedezett föl benne, az ujságok lelkesen dicsérték s a császárné egy este - a Stuart Mária előadása után - elragadtatva fölhívatta a páholyába. A többi már könnyen ment: Scherer kisasszony nagyszerű szerződést kapott s berlini tartózkodásának ötödik évében feleségül ment Felsenburg grófhoz, az uralkodó egyik adjutánsához. Azóta csak ritkán fordult meg a színpadon, akkor is mindig a szegények és éhezők javára.

- Ki hitte volna arról a zöld békáról, hogy ilyen szerencsét csinál? - szólott Kaplonyné, amig a hajfűrtjeit fölsütötte.

- Képzelem, milyen nagyra van a grófnéságával! - mondta a szegény Ella szomorúan.

- Emlékszel, milyen lompos volt mindig idehaza? Folyton a sikereivel hengegett, pedig magunk közt szólva, úgy szavallt, mint valami hagymáskofa...

A két nő eközben elkészült a toalettjével s a következő pillanatban hangos örömsikoltással rohant be a grófnéhoz a szalonba.

- Margit! - kiáltotta Ella.

- Drága grófné! - lihegte Kaplonyné boldogan.

A három asszony össze-vissza csókolta egymást, ami nem akadályozta meg Ellát abban, hogy egy gyors pillantást vessen a Margit öltözkéjére, s bánatosan konstatálja magában, hogy a borzas Scherer-leányból úgy szemre is igazi grófné lett.

- Csak leteszed a kalapodat, édes? - mondta hízkelve a vendégnek.

- Lehetetlen, drágám, mert minden percem ki van számítva. Éppen csak fölszaladtam, hogy benneteket lássalak, estig még annyi a dolgom, hogy csak úgy fő belé a fejem. Tudjátok, hogy az uram is itt van, ő pedig türelmetlen, mint minden férfi...

- Nem is csodálom, mikor ilyen szép asszony a felesége...

- Ugyan hagyd! Sohasem szerettem az olvadékony férfiakat, ez pedig olyan, mint valami színpadri szerelmes. Ha félóráig nem lát, hát sirva fakad...

Ella gyöngéd erőszakkal huzta ki a bájos grófné kalaptüjét, aki elégedett és sugárzó arccal nézte végig egykori barátnőjét.

- Tudod, hogy nagyon megszépültél?

- Kezedet csókolom.

- Ami pedig a sikereidet illeti, hát azokról Berlinben is sokat hallottam. Még mindig a régi színházadnál vagy?

Kaplonyné és leánya lopva összenéztek egymással, ez a kicsinylő kérdés mindakettőjüket felbőszítette. Margit azonban nem vette észre, hogy ostobaságot kérdezett, hanem egy buta kis veréb módjára ártatlanul tovább trécselt.

- Emlékszik még nagysád a kék slafrokkomra? Nyolc vagy talán tíz évig is hengegtem benne, a régi rongy már olyan volt, mint valami mosogatóruha. Nemrég eszembe jutott ez a parádés toalett, - egy éppen ilyen színű bluzomat ajándékoztam oda Berlinben a kulcsárnémnak. Mikor a szekrényből kivettem, ezt mondtam magamban: De boldog is lettem volna valamikor, ha husvétvasárnapján ebben a bluzban járhatok...

A két nő komoran bólintgatott, Margit pedig szaporán folytatta:

- Nem képzelem Kaplony néni, hányszor visszaírom azt a nyomoruságos életet, amikor minden multságunk abból állott, hogy esténként a folyosóra kiültünk. Igazán csak akkor voltam boldog, mert ez a mostani élet csak fárasztó rabszolgaság. Mindnyájan a társadalom rabszolgái vagyunk, robotolunk, mert a helyzetünk úgy kívánja. Néha kedvem volna ahhoz, hogy a mamáék rongyos kanapéján végigvessem magamat, de vendégek jönnek és ünnepies ábrázattal kell reprezentálnom a háziasszonyt. Néha boldog volnék, ha a színház udvarán egy perecet ropogtathatnék, de a komornyik szigorúan rámparancsol: Méltóságos asszony - a fogat előállt! Örökké a társaság, a fogadások, az unalmas reprezentálás, nem csoda, ha időnek előtte kiszárad az ember...

- Sokat jártok társaságba? - kérdezte Ella gépiesen.

- Hogy sokat-e? Annyi időm nincs édesem, hogy egy könyvet végigolvassak, pedig tudod, hogy mennyire szíveltem valamikor a pikáns regényeket. Az uram jóformán minden arisztokrata-családdal rokonságban van, s a főrangú tante-jaim és niece-eim - Isten tudja miért! - bolondosan megszerették a kis parvenu-rokonukat... Az öreg Ratibor herceg boldogtalan, ha nem skatozhatik velem egy este, Bismark Herberték pedig az egész szezonra följánlották a páholyukat az Operában. És most még az a szerencse is ért, hogy a császárnénak is megtet-

szettem, - a felséges asszony oly szeretetreméltó hozzám, mintha nem a Szerb-utcában, hanem egy fejedelmi kastélyban születtem volna. Néha bámulva így szólok magamhoz: Scherer Margit, a jó Isten ugyan fölvitte a dolgodat! De mi lesz akkor, ha egyszerre csak - föléb-redsz?...

A Kaplonyé ujjai már görcsösen vonaglottak, talán tíz évet odaadott volna az életéből, ha e nagyzó perszonának a szemét kikaparhatja, de a grófné mosolyogva beszélt tovább.

- Már arra is gondoltunk, hogy föloszlatjuk a berlini háztartásunkat, s a Potsdam mellett fekvő falusi birtokunkra vonulunk, de a császár érthetetlenül ragaszkodik az uramhoz. Az Isten tudja, hogy miért szereti annyira, én a szegény Kurtot, szavamra, nem tartom valami lumennek...

Kaplonyé kísértetiesen mosolygott, a grófné pedig nyájasan folytatta:

- Maguk százszorta boldogabbak, mint én, mert mindig itt lehetnek az aranyos budapesti lakásokban... Nem is csodálom, hogy nagysád még mindig úgy néz ki, mint valami javakorbéli menyecske...

A vendég sugárzó arccal nézett a háziasszonyra, akin az avatott pszichológus éles szeme e pillanatban félelmetes változást látott volna... Kaplonyében egyszerre felébredt a vérbéli színházi mama, a kegyetlen anyatigris, aki gyermeke támadóját széttépi... És ijesztő mosollyal - óh, mint ismerik ezt a mosolyt a színház tájékán! - fordult az egykori Scherer Margithoz.

- Édes grófné, miért nevez engem nagysádnak? Megsért, ha ilyen szigorúan ragaszkodik a címzésekhez, hiszen valamikor, a boldogabb időkben - tegeztük egymást...

Ella rémülten kapta föl a fejét, a grófné pedig észrevehetőleg elsápadt. Ez a tegeződés oly szemtelen hazugság volt, - hiszen Kaplonyé legalább huszonöt évvel idősebb volt nála, - hogy a nyelve megbénult az ijedtségtől, s oly ostobán viselkedett, mint valami sihederleány...

- Óh, - mondta, - kérem, ha azt hiszi Nagysád... De most sajnálatomra kénytelen vagyok távozni, mert az uram a szállodában várakozik rám...

Mikor a grófné pár perc múlva becsukta maga mögött az előszoba ajtaját. Ella csodálkozva fordult az édesanyjához.

- Igazán tegeztétek egymást?

Kaplonyé jóízűen elnevette magát.

- Ej, dehogy. Hiszen jóformán pólyás baba volt, mikor a szüleivel egy folyosóra költözködtünk...

- Hát akkor miért mondtad neki?

- Miért? Félóráig bennünket evett a méreg, most legalább a méltóságos asszony pukkadoz. Fogadni mernék veled, hogy még hat hónap múlva is görcsöket kap, ha erre a jelenetre visszagondol...

ESKÜVŐ UTÁN

SZEMÉLYEK:

A fiatal ur.
A fiatal nő.
A tábornok.
A selyemsipkás ur.
Tarasconi Tartarin.
A cvikkeres ur.
Egy időses asszonyság.
A kalauz.

(Vasuti kupé a Trieszt felé robogó gyorsvonaton. Este fél tizenegy. A hat utas gyűlöletes pillantásokat vet egymásra, néhányan bóbiskolni kezdenek. A vonat egy keresztező állomásra ér, ahol két percre megáll. A kupé ajtaját hirtelen fölszakítják és egy fiatal férfi meg egy fiatal nő jelenik meg a folyosón.)

A FIATAL UR. (*Haragosan.*) De hiszen itt már abszolút nincs hely...

A KALAUZ. (*Nyersen.*) Bocsnát, - csak hat hely van elfoglalva, a szabályzat szerint pedig nyolcan ülhetnek egy kupében...

A FIATAL UR. (*Sugva a kalauzhoz.*) Ha ad egy külön kupét, öt forint borravalót kap...

A KALAUZ. Még ötven forintért sincs több hely, - ma az egész világ az én vonatomon utazik. Talán később, éjfélután...

A FIATAL UR. (*A fiatal nőhöz.*) Üljön hát le édes... hátha később csakugyan kapunk egy külön kupét... (*Sóhajtva.*) Fájdalom, nem tehetünk egyebet...

EGY SELYEMSIPKÁS UR. (*Akinek erősebb kell szorulnia.*) Még csak az hiányzik, hogy egymás tetejébe ültessék az utasokat... A vasut már ugyanis rabszolgákká aljasítja az embereket... Nyolc utas ebben a szűk ketrecben...

EGY TÁBORNOK. Mindenkinek éjjel kell utaznia... mintha napközben nem is járnának vonatok... Innen-onnan már csak lóháton lehet Triesztbe menni...

A FIATAL UR. (*A fiatal nőhöz.*) Jól ül?... Nem akarja magára teríteni az uti szőnyeget?... Talán egy csöpp konyakot... vagy egy bonbont...

A FIATAL NŐ. (*Pirulva.*) Dehogy... nem kell semmi... De maga feltűrhetné a gallérját...

A FIATAL UR. (*Nevetve.*) Oh!... én!... Nekem a jégverés sem árt...

A FIATAL NŐ. (*Komoly bölcsességgel.*) Egyszer nem árt meg... másszor megárt...

A TÁBORNOK. (*Dühösen. Magában.*) Ha szépen otthon maradtak volna, akkor bizonyosan nem ártana meg... Bár csak jól meghülne!...

EGY IDŐSEBB ASSZONYSÁG. (*Magában.*) Hogy kényeskedik... valósággal megvet bennünket, akik ősidők óta itt ülünk a kupében... A kis béka... (*Sóhajt.*) Istenem, azt hittem aludni fogok a tengerpartig!...

EGY CVIKKERES UR. Olyan, mintha most szöktette volna meg a kolostorból... Még a szemét se meri fölvetni... a kis liba... Nem hogy az első állomáson szálltak volna... úgy összeszorítják az embert, mint egy héringet... Ha én volnék a helyében... bezzeg nem itt ülnék most a kupében...

TARASCONI TARTARIN. *(Egy bőrtokos puskával.)* Reggelre úgy érzem magam, mint egy macska... az ember be sem hunyhatja a szemét... *(Elalszik.)*

EGY ISMERKEDŐ UTAS. Talán megkinálhatnám őket a hideg pástétommal... Ámbár... nem... nem érdemlik meg, hogy udvarias legyek...

(A vonat tovább robog a sötét éjszakában. Mindenki bóbiskol. A tábornok a vonat minden zökkenésére nagyot bólint a fejével. Az öreg asszonyág fehér kendőt terít az arcára. Tarasconi Tartarin szeliden horkol. Csönd.)

A FIATAL UR. *(Suttogva.)* Mindenki alszik...

A FIATAL NŐ. *(Szintén suttogva.)* Bár mi is alhatnánk... de nem lehet...

A FIATAL UR. Bocsássa meg, hogy így kell átvirrasztania a legelső éjjelt... az első órákat, melyeket a szülői házon kívül tölt el... De Isten látja a lelkemet, hogy nem így képzeltem... Egy kicsiny, meghitt kupé, melyben egyedül robogunk Velence felé... egy préselt bőrfészek, amely légmentesen el van zárva a kíváncsi világ elől... *(Nagyot sóhajt.)* De a sors, fájdalom, nem akarta...

A FIATAL NŐ. Szegény anyuskám, hogy sirt... azt hittem, megreped a szívem...

A FIATAL UR. Hja, ez már a világ teremtése óta így van... A mamák mindig sirnak, mikor az édes kis lányukat elrabolják...

A FIATAL NŐ *(Könnyezve.)* Sohasem voltam el hazulról... még negyvennyolc órára sem voltam el... Lóri néni egyszer magával vitt két hétre, de még aznap délután hazaszöktem...

A FIATAL UR. És most egy idegen férfival jött el... egy urral, akiről két évvel ezelőtt még annyit sem tudott, mint a bokharai emirről... Édes... ezt sohasem fogom eléggé meghálálni magának... *(Megcsókolja a kezét.)*

A FIATAL NŐ. Apa nem sirt... apa a kemény férfit adta... de én tudom, hogy ő nála is könnyen ment volna a sirás... Szegény apuskám... hogy hunyorgatott... ez nála mindig annak a jele, hogy a szíve csordultig tele van...

A CVIKKERES UR. *(Magában.)* Nászutasok. Szegény bolondok... így kell eltölteniök a legelső éjjelüket... De tegyük úgy, mintha aludnánk... *(Behunyja a szemét.)*

TÁBORNOK. *(Magában.)* Ha én volnék a helyében, kikergetném az egész pereputtyot... *(Tovább horkol.)*

A FIATAL UR. *(Suttogva.)* A pap gyönyörűen beszélt... életemben sem hallottam ennél gyönyörűbb szónoklatot...

A FIATAL NŐ. Szépen beszélt?

A FIATAL UR. Hát nem hallotta?

A FIATAL NŐ. Egy szót sem értettem belőle...

A FIATAL UR. Hát mire gondolt?

A FIATAL NŐ. Semmire se gondoltam... csak a mirtust láttam a maga frakkjában... és az anyuskám omló könnyeit... Olyan jól esett a sirás... Olyan végtelen jól... Meg szerettem volna halni az oltár előtt... a szívem oly édesen fáj...

A FIATAL UR. Kis bolondom... az élet édesebb lesz, mind a halál... *(Egymás kezét szorongatják.)*

AZ IDŐS ASSZONYÁG. *(Magában.)* És még csak meg sem csókolhatják egymást... Istenem, mikor az én uram négylovas kocsin vitt el a szülőim házából... A batáron kívül átláthatatlan

sötétség borult az erdőkre és a falukra és mi kettescskén huzódtunk meg a jól elzárt kocsiban...
A vasutat maga Belzebub találta ki...

A FIATAL NŐ. Sáríka nagyszerűen nézett ki az illuzion ruhájában... Láta a kis liliputi selyem
cipőit?...

A FIATAL UR. A vőfélye egészen oda volt... Ha jól sejtek, Sáríka a jövő ősszel Bandival
teszi meg a velencei utat...

A FIATAL NŐ. *(Nagy érdeklődéssel.)* Gondolja?

A FIATAL UR. Jó szemem van... Férj és feleség lesznek, meglátja...

A FIATAL NŐ. Szegény Sárím, őt is elszakítják az édes anyjától...

A FIATAL UR. Oh nem fog tulságosan busulni... A lányok gyorsan megvigasztalódnak...

A FIATAL NŐ. Szívtelen!

A FIATAL UR. Láta a Kardosné puffjait?

A FIATAL NŐ. *(A könnyein át nevetni kezd.)* Jaj... ne is beszéljen róluk... Nem volt valami jó
kedvem, de majdnem a szeme közé kacagtam...

A FIATAL UR. Hát Sándor Kriszta... megnézte?...

A FIATAL NŐ. Nem láthattam... az arcán álarcot viselt... puderből...

A FIATAL UR. Azt hiszem ő is szívesen elszakadna az édes anyjától...

A FIATAL NŐ. De senki sem akarja elszakítani...

A SELYEMSIPKÁS UR. *(Magában.)* Hogy felélénkült, mihelyt pletykázni lehet...

A FIATAL UR. *(Megszoritja a felesége kezét.)* Asszony... teljes négy órája, hogy asszony...
Meg szeretnék bolondulni, ha rá gondolok!...

A FIATAL NŐ. *(Az ura szemébe néz. Suttogva.)* Édes... ugy-e mindig jó lesz hozzám?...
Hiszen most már mindenem... az apám, az anyuskám... az uram... Mindenkit magának kell
pótolni... és ha maga nem szeretne igazán, meghalnék...

A FIATAL UR. Nem szeretném igazán?... Még sohasem szerettem így asszonyt... majd meg-
látja... Egy évet elengednék az életemből, ha most megcsókolhatnám...

A FIATAL NŐ. *(Szomoruan.)* Nem lehet...

A FIATAL UR. Mindenki alszik...

A FIATAL NŐ. Mit gondol?... Majd később... Majd Velenczében.

A FIATAL UR. Ide hajthatná a fejét a vállamra... hiszen most senkisem látná...

A FIATAL NŐ. Nem lehet... most nem... hiszen *(nagyot sóhajt)* nem vagyunk egyedül...

A FIATAL UR. Ha egyedül lehetnénk!

A FIATAL NŐ. *(Suttogva.)* Megcsókolnám ahányszor akarná...

A FIATAL UR. *(Félénken.)* Szálljunk ki a legközelebbi állomáson...

A FIATAL NŐ. Nem... nem szabad... anyus holnap Velenczébe telegrafál... szegény halálra
rémülne, ha másunnan kapná a táviratot...

A FIATAL UR. *(Kétségbeesve.)* Hát mit tegyünk?

A FIATAL NŐ. *(Lemondólag.)* Várjunk.

A FIATAL UR. Jöjjön ki a folyósóra... ott talán megcsókolhatnám a szemét...

A FIATAL NŐ. Ott ül a kalauz... nem látja?

A FIATAL UR. (*Elkeseredve.*) És Stephenson meg azt hitte, hogy jót cselekszik, mikor a vasutat feltalálta!

(Látszólag valamennyi utas alszik, de voltaképpen mindannyian vigyáznak, nehogy a suttogásból egy szó is elkerülje a figyelmüket. A tábornokban fölébred a szív.)

A TÁBORNOK. Szegény kis teremtés... még meg sem csókolhatta az urát... És hogy szorízkodnak... még csak egyenesen sem ülhet ebben az átkozott kupéban... Ej, könnyítsünk a helyzetükön... nem fog megártani, ha egy kissé kihuzom a derekamat... (*Fölczihelődik és komoran kimegy a kupé folyosójára.*)

A FIATAL NŐ. Istenem... ez a haragos katona meghallotta amit beszéltünk...

A FIATAL UR. Persze... hiszen nem is ért magyarul...

TARASCONI TARTARIN. (*Magában.*) A katona gavallér... kiment, hogy több hely legyen a kupéban. Az igazi vadász nem maradhat a katona mögött... vegyük hát kissé szemügyre a vidéket... (*Fölkel a helyéből.*) Az asszonyka legalább ledőlhet... (*Kimegy a folyosóra.*)

A CVIKKERES UR. Egyszer már tettem jót... mikor egy szegény kis varróleányt az aggódó édes anyjának visszaadtam... A kicsike rám bizta magát és félóráig itt zokogott a vállamon... Hazavezettem... és később így szóltam magamhoz: » Arthur, te számár voltál!« Legyek hát másodszor is számár... Aki a szerelmesekkel jót cselekszik, azt viszonzásul szerelmében áldja meg a jó isten... A boldogtalanok elepednek egy csók után... legyünk hát egygyel kevesebben a kalitkában... (*Dühösen ezt a nótát fütyörésmel: »Mindenkinek van szeretője, csak énnekem nincsen.« A kalapját a szemére huzza és kimegy a folyosóra.*)

A SELYEMSIPKÁS UR. (*Mérgesen.*) Megindult a népvándorlás... egyik sem tud megmaradni a helyén. Még csak az kell, hogy én is a folyosóra menjek... a rheuma megint kinezni fog két hétig. Ostobaság... (*Nehézkesen kicammog. Az ajtóban:*) Szedhetem megint mázsánkint a szalicilt...

AZ ISMERKEDŐ UTAS. Most talán megkinálhatnám őket egy pogácsával... (*Sóhajtván.*) Kell is ezeknek a pogácsa! Hogy lánognak a kis menyecske szemei!... (*Komolyan, önmagához.*) Ignác, az embernek néha kötelességei is vannak! Ignác, te sohasem voltál rossz fiu! Ignác, mars ki a folyosóra!... (*Ignác fürgén kioson.*)

AZ IDŐS ASSZONYSÁG. (*Az arcára terített zsebkendő mögött könnyezni kezd.*) Mégis van szív az emberekben... Mindnyájan kimentek, hogy a szegény gyermekek egyedül maradjanak... (*Melankóliával.*) Sirni szeretnék, ha az az éjszakai út az eszembe jut! Az első csók... a legelső, amit asszonykorunkban kapunk! (*Hirtelen.*) Át fogok menni a szomszéd kupéba, ott még van egy üres hely... (*Szomorúan.*) Meg fogok fulladni a szivarfüstben, de mindegy... (*Lassan kiballag.*)

A FIATAL UR. (*Lángolva.*) Nézze, egészen egyedül maradtunk. Egy teremtet lélek sincs itt rajtunk kívül. Itt a perc, hogy megcsókoljam... hogy megcsókoljalak...

A FIATAL NŐ. (*Sápadtan, szinte fuldokolva.*) Nem, most nem... Károly... legyen jó... Majd később... majd holnap... majd Velencében...

(Függöny.)

AZ ÉJJELI VENDÉG

Nagy Dezső, aki csak március végén érkezett vissza nászutazásából, a minap először kapott kimenőt a feleségétől. Ez alkalommal a fiuk gunyosan nekiestek a vendéglőben, mert Dezső, aki sok ideig hallani sem akart a nősülésről, oly gyorsan szánta rá magát e fontos lépésre, hogy mindnyájan elkábultunk bele. Egy este névjegyet küldött maga helyett a törzsasztalhoz, s a névjegyen egy jól nevelt ember mértékletes örömeivel tudatta velünk, hogy vőlegény. Négy hét múlva pedig egy rózsaszínű levelezőlap cirkulált a vacsorázó asztalnál, s a levelezőlapon, egy velencei hotel színnyomatu képe alatt, Dezső pár rövid sorban tudatta velünk, hogy szánelmraméltó csacsik vagyunk, mert absolute nincsenek fogalmaink arról, mi az emberi boldogság?

Dezső egyideig mosolyogva hallgatta a tréfákat, de később így szólt:

- Tévedtek, mert nem szerelemből házasodtam. Egyáltalában tagadom, hogy valaki szerelmes lehetne a lakodalma előtt. Egészen más ok vitt arra, hogy Szilassy kisasszonyt az oltár elé vezessem.

- Micsoda?

- Pusztá krakélerség.

Bámulva néztünk rá, de ő komolyan folytatta:

- Ugy van; pusztá krakélerség. Ha a dolog érdekel benneteket, elmondhatom.

Minthogy Dezső meggondolatlan lépése némileg közös ügye az egész törzsasztalnak, élénk fölkiáltásokkal jeleztük, hogy a magyarázatra kíváncsiak vagyunk. Dezső erre keresztbe rakta a lábait s körülbelül a következő történetet mondta el.

*

Szerencsétlen barátunknak van egy nénje, a néninek pedig hét elég csinos háza, részben Budapesten, részben Szentkúton. Ez a hét ház képezi az erkölcsi alapot, amelyre támaszkodva a zsarnok néni a legképtelenebb óhajításokat is megvalósítja az engedelmes familia körében.

Karácsony táján Nagy Dezső meghívót kapott ozsonnára a tántijához. Ezek az ozsonnák némileg hasonlóak szoktak lenni az udvari ebédekhez, - az ember az ozsonnával törődik rajtuk a legkevesebbet. A néni vitte főköttő alá az összes szentkúti Nagy kisasszonyokat, s ő szerzett hitestársakat az összes szentkúti Nagy urfiaknak. Nem kell tehát éppen Marlitt-féle regényhősnek lenni, hogy az ő névjegyei láttára ismeretlen veszedelmeket sejtünk meg a levegőben, hiszen ő, a konyháján kívül, egyedül fiatal teremtések boldoggá tételével veri el valahogy a hosszú délutánok unalmát. A Nagy-familiában évtizedek óta ilyenformán hangzik az ismeretes közmondás:

- A házasságok nem az égben, hanem a mérleg-utcában köttetnek.

Mérleg-utcai palotája második emeletén, egy sereg porcellán nyul, meissenai kéményseprő és bóbitás provencai lány között trónol naphosszat a Nagy Dezső tántija. Büszke aggregény jelöltek fölemelt fővel lépnek be olykor a mérleg-utcai ház kapuján és rövid órák múlva mint megtört férj-kandidátusok surrannak ki az eldugott utcába.

A porcellánnnyulak, a meissenai kéményseprők, a bóbitás provencai lányok így szóltak Nagy Dezsőhöz ezen az emlékezetes délutánon:

- Megkongatták fölötted a harangokat, szegény fiu. Bármint toporzékolsz, meg fogsz házasodni, mint egy pinty... Vége a szép időeknek, amikor ollóval vágtad ketté a rojtos gallérokat és a theafőzőt ott tartottad a pianinón...

De Nagy Dezső így szólott magában:

- Házasodni, - ujjé, az kellene csak. Szerencse, hogy ebbe nekem is van egy kis beleszólásom. Nem fogom elrontani a néni kedvét, de csak azt várja kedves Nagysád, amíg az én karomon fog eltávozni az oltár elől...

Dezső nem tévedett szomorú sejtelmeiben, mert a néni így szólt hozzá az ozsonna után:

- Most végre megtaláltam számodra az igazit. Egy édes, szőke leány, aki egyedül csak arra született, hogy a világ legléghább fickóját boldoggá tegye.

Dezső, aki irtózott a konyhaszagtól, alávaló képmutatással kérdezte:

- De vajjon ért-e a gazdálkodáshoz?

A néni gyanakodó pillantására komolyan tette hozzá:

- Mert az édes, szőke leányok rendesen nem tudnak elkészíteni egy tisztességes rostélyost...

A tréfának azonban szomorú vége lett: a néni kijelentette, hogy a monostor-szent-lőrinci Szilassy-házban már bejelentette vasárnapra a Dezső megérkezését. Dezső tehát kezét csókolt a néninek és szombaton éjjel vasutra ült. A kupében így dörögött magában:

- Elvégre hát utazom százhusz kilométert a vasuton... De ha Szilassy kisasszony azt hiszi, hogy a nyakamba varrja magát, akkor szegényke alaposan téved.

*

Szilassy Magda édes és szőke volt, de (legalább Dezsőnek úgy rémlett az első percben) nem édesebb, nem szőkébb, mint a többi topolyai vagy monostorszent-lőrinci kisasszony. Vállas, himzett köténykéjével kipirulva tipegett ide-oda és az ebéd alatt Dezső elé rakta plüsskötéses emlékkönyvét. Ebéd után pedig cigarettákkal kínálta meg, amelyeket önmaga készített Szilassy papa és a nagyobb Szilassy-fiuk számára. A család fegyverfogható része elragadtatással beszélt a cigarettákról, de Dezső némileg vastagnak találta a papírt, amelybe a megvagdalt kukoricalevél burkolva volt. Mindennek dacára egy Ohnet-féle vicomte fesztelen mélabujával szivott el belőlük félskatulyányit.

A kis Magda egészen járatos volt a budapesti színházak műsorában, sőt Dezsőt az irodalmi otthonosságával is meglepte. Mig a Szilassyék zongoraszobájában szemben ült vele, Dezső ilyenformát gondolt magában:

- Egészen jól fog járni valaki ezzel a kis fitosorru babatündérrel. De hogy ez a valaki nem én leszek, az több, mint bizonyos. Szívesen együtt töltöm velük az estét, sőt akár újabb félskatulyával elszivok az e vidéken oly nagy népszerűségnek örvendő szárított növényekből, - de többet a monostor-szent-lőrinci Szilassyaknak végre is nincs joguk kívánni tőlem...

Este összegyülekezett a rokonság és a Dezső budapesti tréfáit harsogó derűtséggel fogadták. Egy öreg nagynéni szeretettel simogatta végig a kezét, - Dezső érezte, hogy ez már a Magdácska férjének szól. Szilassy százados pedig, Magda unokabátyja, vacsora közben megitta vele a baráti poharat, s mire a desszertig eljutottak, a Szilassy-család összes férfitagjai lelkesülten tegezték a kis Magda budapesti kérőjét...

Mikor éjfél felé asztalt bontottak. Magda kipirulva sugta a fülébe:

- Eljön holnap?

Dezső megszorította a kis lány forró kezét.

- Hogyne, szólt, hiszen csak nem válok el magától bucsu nélkül...

Szivarozva ballagott az *Arany csillag* felé, amelynek kapujáig az egész társaság elkísérte. A kis város utcáin sötét volt már, a petróleumlámpákat eloltogatták és tavaszi eső hullott a homokos kocsitra és a zöldes, rügyező akácokra. Dezső kissé kimerülve dőlt le a málnaszínű karosszékbe, mely az *Arany csillag* nagy szálájának közepén állt. Akár táncra is kerekedhetett volna ebben az óriás teremben, a hova a vendéglős különös jóakaratából elszállásolták. A terem majdnem egészen sötét volt, csupán egy szál gyertya égett az asztalon, s Dezső didegelve hallgatta, a mint az eső kopogva veri a kissé nyári ablakokat. Vágyakozva nézett az ágy felé és sóhajtván gondolt a budapesti társaságára, mely most egy meleg, jól világított kávéházban trécsel mindenféle bolondságot. Itt nem lehetett tiz lépésnyire látni a nedves ablaktól, - Dezső oly elhagyottnak érezte magát! Fölállt és levetette a kabátját, - de e pillanatban hangos kopogtatás hallatszott a homályos ajtó felől.

- Ki az? kérdezte Dezső meglepetve.

A szobapincér jött, kezében egy névjegygyel. A névjegyen ezek a sorok álltak:

HORVÁTH ALBERT

királyi törvényszéki aljegyző,
császári és királyi tartalékos hadnagy.

Dezső megforgatta a névjegyet, - ezideig sohasem hallotta a Horváth Albert ur hírét. Tétovázva szólt a szobapincérhez:

- Mit akar ez az ur?

- Azt mondja, hogy a tekintetes urral van sürgős beszélőnivalója.

- Velem? Talán összetéveszt valakivel?

- Oh nem, - Nagy Dezső urat keresi Budapestről.

- Hát bocsássa be...

Morogva vette föl megint a kabátját és várakozva állt meg az ajtóban. Pár pillanat múlva kinyílt az ajtó és egy cingár, pirosnyakkendő ur lépett a szobába. A pirosnyakkendő ur talpigérő dupla köpönyeget hordott, a kezei pedig kötött berliner kesztyűbe voltak elrejtve. Még most is lihegett a sietségtől és majdnem fuldokolva kérdezte:

- Nagy Dezső ur?

- Az vagyok.

- Horváth, törvényszéki aljegyző és tartalékos hadnagy.

Dezső meggyújtotta a másik gyertyát is, majd helyet mutatott Horváth urnak az egyik karosszékben. Az ismeretlen leült, de a következő pillanatban megint felugrott a helyéből.

- Uram, szólott, én egy komoly, sőt mondhatnám veszedelmes dologban kerestem föl önt éjnek éjszakáján.

- Halljuk!

- Nem fogja tagadni ugyebár, hogy nőül akarja venni Szilassy Magda kisasszonyt?

Dezső zsebjébe dugta a kezét.

- Tán megmondaná, szólt, hogy mennyiben tartozik ez önre?

A pirosnyakkendő ur izgatottan dobta le a köpönyegét.

- Mennyiben, - oh jobban, mint ön gondolja. Magda kisasszonyt szeretem, s kilenc hosszú év óta élek annak a gondolatnak, hogy egykor feleségül veszem. Mindeddig nem lehetett, egy gonosz apa zsarnoksága megakadályozta, hogy boldog legyek. De van erőm küzdeni érte és jaj annak, aki utamba áll. A Magda kérői eddig kivétel nélkül okosan visszavonultak, s az életükkel játszottak volna, ha nem teszik. Mindenre képes vagyok uram, értse meg, mindenre. Hattól tizenegyig jártam ma az esőben föl-alá a Magdáék ablaka alatt és folyton a kivilágított zongoraszobát néztem, ami csalhatatlanul kérőt jelent. A zongoraszobában csak akkor gyújtják föl a lámpát, ha a Magda kezéről van szó, - oh, uram, a pokol minden kinját átszenvedtem ma, mikor a világos függönyök alatt kóboroltam. Csakhamar megtudtam, hogy ön a kérő, - nos hát eljöttem, hogy beszéljek önnel egy okos szót. Ha tisztességgel visszavonul, úgy minden jó, ha nem, számoljon le az életével. Lelövöm a nyílt utcán, a kocsiban, vagy akár az oltár előtt. Ha az életét csak annyira becsüli, mint egy pitykegombot, akkor menjen és ne idézze föl a végzetet...

Ha e kitörés helyett, amelyet valami banális regényből lopott el, ekként szól a szerencsétlen Horváth Albert:

- Hallgasson meg, ismeretlenül könyörgök önhöz. Szeretem Magdácskát és boldogtalan leszek, ha őt nem tehetem a magamévá.

Ez esetben valószínűleg így felel neki a jó szívé Nagy Dezső:

- Legyen nyugodt, kedves barátom, a legelső vegyesvonattal utazni fogok. Kivánom, hogy a kis Magda nagyon boldoggá tegye és küldjön mielőbb aranszegélyes meghívót a lakodalmára.

De a Horváth ur nevetséges deklamációját hallva, egyszerre felébredt benne a krakéler, aki a legképtelenebb dolgokat elköveti, nehogy gyávának látszassék.

- Hallja, szólt, a vendégemet nem illenék megsérteni, - elégedjék meg hát azzal, hogy ostoba fajankónak tartom.

És az ajtó felé mutatva, udvariasan folytatta:

- Most pedig, ha nincs kifogása, aludni szeretnék...

*

Mikor Dezső másnap a táviróhivatalba ment, hogy a néninek a telegrammot föladja, így töprenkedett magában:

- Nem vonulhatok többé vissza, ha csak nem akarom, hogy ez a fajankó gyávának tartson...

Másnap megérkezett a néni és Nagy Dezső harmadnap karonfogva ment végig a monostor-szent-lőrinci főutcán a szőke Szilassy Magdával. A városháza előtt megpillantották Horváth Albertet, de az aljegyző, mielőtt találkozhattak volna, sötéten tűnt el a sörcsarnok ajtajában és elborult kedélylyel ivott meg harmadfél pohár pilzeni sört a legfélreesebb sarokban.

Horváth Albert aznap este, mint egy modern falu rossza, a cigányokkal vonult végig a város utcáin és négy óra felé egy városi hajdu csak nagy rábeszéléssel tudta lecsalni a piaci oszlopos lámpáról, amelyre végső elkeseredésében fölmászott. Két hónappal később pedig a Nagy Dezső lakodalmán oly lelkes szavakkal köszöntötte föl a fiatal párt, hogy a monostor-szent-lőrinci hetilap a vezércikk helyén adta ki a beszédjét.

M^{SS}. SLIP HOZOMÁNYA

A riporterkirály, - így nevezték Mr. Slipet Bostontól San-Franciskóig - épp a családi tűzhelyének szánt negyedórát élvezte, mikor az ebédlő ajtaja nagy robajjal felnyílott s a meglepett öreg ur előtt egy különös pár jelent meg: Janet kisasszony, a riporterkirály leánya s egy szőke, ismeretlen fiatal ur. Még mielőtt Mr. Slip első meglepetéséből magához térhetett volna, a legény és a leány hirtelen térdreborultak eléje s azon a hangon, melyet a drámák második felvonásából annyira ismerünk, e furcsa szót rebegték:

- Áldásodat!

Mr. Slip, a riporterkirály, e szóra föltette a pápaszemét s néhány másodpercig kíváncsian nézegette a szőke, de fölöttébb ismeretlen fiatal embert. Aztán eltéve a pápaszemét a tokjába, nyugodtan így szólott:

- Mielőtt tovább mennénk, engedjen meg egy indiszkrét kérdést: mi joga méltóztatik tegezni engem, akinek most van szerencséje önt először láthatni földi életében...

A fiatal ur fölállott a padlóról, a térdét gondosan megtisztogatta, aztán könnyed mosolylyal fölkiáltott:

- Atyám!

- Mit mond? - kérdezte Mr. Slip ámulva. - Hogy én az ön atyja vagyok, vakmerő ifju? Ha két perc múlva meg nem mondja, hogy miről van szó, könyörtelenül felhivatom a házimestert...

Janet kisasszony, aki eddig kipirulva hallgatta a beszélgetést, most izgatottan megragadta az édes atyja kezét.

- Apuskám, - szólt kissé szégyenkezve, - ez a fiatal ur nem más, mint Mr. White, aki két nappal ezelőtt, a nevadai károsultak javára rendezett bazárban, rohammal meghódította a kis lányod szívét. Mint tudod, én édességeket árultam a bazárban, White ur pedig a különlapot szerkesztette. Együtt voltunk négy órától kilenc óráig, vagyis épp annyi ideig, amennyi alatt két szerető szív mindörökre szövetséget köthet egymással. Tegnap este, a broadwayn sétálva, megállapodtunk abban, hogy mindenáron egymáséi leszünk, s így most nincs egyéb hátra, mint hogy atyai áldásodért esedezzünk...

Mr. Slip újra föltette a pápaszemét, míg az ismeretlen ifju, mintegy refrainképp, megint szentimentális hangon így kiáltott föl:

- Atyám!

- Atyja ám önnek a texasi hóhér - fakadt ki a riporterkirály dühösen. - Egyébként mondja meg azonnal, hogy kicsoda-micsoda maga?

White ur udvariasan meghajolt, aztán - mintha csak valami betanult leckét recitálna - monoton hangon így szólt:

- A nevem Ralph White s riportere vagyok a *Müller ur üdvölvései* című napilapnak. A riporterséget öntől tanultam, kedves Mester, amennyiben az anyatej helyett az ön tudósításainak mézét szívtam gyermekkoromban magamba. A fizetésem havonként száz dollár s mivel a kiadóhivatalban is segítek a címzésnél, a mellékjövödelmem is fölmegy havonként tizenöt dollárra. A *Müller ur üdvölvései*-ben a rendőrségi hireken kívül még a vizállást és a lóugrás szerint megfektendő talányok rovatát is főntemlített csekélységem vezeti.

- Hahaha! - kacagott föl Mr. Slip keserűen. - És ön havi száztizenöt dollárból akarja eltartani a családját?

- Szó sincs róla. A költségvetésembbe még azt a nyolcszáz dollárt is bátorkodom fölvenni, amit a vagyontkám jövedelmez.

- Önnek vagyontkája is van?

- Nincs nekem egy fityingem sem.

- Hát akkor miféle pénzről beszél?

- A kedves leánya hozományáról.

A riporterkirály akkorát kiáltott, hogy a konyhában mosogató szolgáló ijedten leejtette a tányérokat.

- Hozomány? Hát önnek azt mondták, hogy Janetnek hozománya van? Vegye tudomásul, tisztelt ifju, hogy én harminc év óta huszezer dollárt keresek évenként, de szerény számítás szerint többet kiadok minden évben harminckétezer dollárnál. Vagyis épp annyi dollárral tartozom, ahány hajam szála volt huszonnyolcéves koromban. Janet tehát, atyai áldásomon kívül, egy fabatkát se visz a leendő férje házába.

A fiatal ember aggódva vakarta meg a koponyáját, néhány percig föl meg alá sétált az ebédlőben, aztán hirtelen megállott a menyasszonya előtt.

- Janet kisasszony, mondta nemes egyszerűséggel, van szerencsém azt mondani önnek, hogy Isten önnel!

- Hova megy? - kérdezte Janet kisasszony sápadtan.

Mr. White ég felé emelte a jobb karját, aztán az eszelősek kacagásával susogta:

- Hova? Mit tudom én? Egyelőre a *Müller ur üdvölvései* szerkesztőségébe, hogy egy lóugrós szótalányt leadjak. Aztán? Ez a jövő titka, Janet kisasszony. Lehet, hogy beugrom az Oceánba, lehet, hogy Klondykebe utazom, az aranyásó kalandorok közé. De akárhogy is lesz, most csak annyit mondhatok: Isten önnel!

A fiatal ember a kalapja után nyult, hogy távozzék, de Janet kisasszony ekkor hangos sirással dobta magát az édesapja lábaihoz. Oly kétségbe esett zokogásba tört ki, hogy Mr. Slip ijedten kérdezte:

- Hát annyira szereted?

- Ha nem leszek az övé, én is beugrom az Oceánba, - kiáltott föl a fiatal leány fuldokolva.

White ur sietve tartott az ajtó felé, de a riporterkirály most egyszerre megállította.

- Ifju ember, - szólt szárazon, - álljon csak meg, hátha mégis tehetnénk valamit. Előbb azonban feleljen egy kérdésemre: Becsületes ember ön?

- Nem vagyok bolond, hogy becsületes legyek. A becsületes emberek a világ teremtése óta mindég éhenhaltak. Nekem nem az a célom, hogy az elemi iskolák olvasókönyvében szerepeljek, hanem az, hogy ötvenéves koromban sarokházam legyen.

Mr. Slip, aki maga se tartozott a becsület fanatikusai közé, e szavakra vidáman ugrott fel a helyéből, a karjait széttárta, s mámoros hangon így szólott:

- Fiam!

- Hogy érti ezt? - kérdezte Mr. White gyanakodva.

- Ugy értem, hogy ezennel fiammá fogadlak. Vagyis a leányomat minden habozás nélkül neked adom. Tedd őt oly boldoggá, ahogy megérdemli!

- Hát a hozomány?

A riporterkirály könnyedén legyintett.

- A hozomány? Ojjé! Olyan hozományt kapsz, mely fölér százezer dollárral. Jegyezd meg fiam, hogy egy kis hozomány miatt Mr. Slip nem szokott a szomszédba menni...

- De hiszen az imént azt mondta, hogy nincs pénze!

- Hát most talán azt mondom, hogy van? Az egész házban sincs több pénz e percben harmadfél dollárnál. De azért ne félj, fejedelmi hozományt kapsz...

A fiatal ember értelmetlen arcot vágott, a riporter-király pedig jókedvűen folytatta:

- Janet a legdrágább kincsem az életben, s így az üdvösségemet is nekiadnám, ha tehetném. Ezzel azonban nem sokat használnék neked, ugy-e fickó? Hallgass hát ide, hogy mit adok vele a házasesetbe! A Janet hozománya egy másfélmilliós sikkasztás, s egy harmadfélmilliós végrendeletamisítás, amelyben Boston legelső családai érdekelve vannak...

Mr. White oly együgyűen nézett, hogy a riporterkirály nevetve folytatta:

- Nem érted? Janet két óriási szenzációt kap hozományul, két olyan szenzációt, amellyel a *Müller ur üdvölvései* című lap egyszerre újabb huszezer előfizetőre tesz szert. Te léssz az első, aki a szenzációkat megírod s így a fizetésedet legalább két-háromezer dollárral fölemelik a közlemények megjelenése után. Igaz, hogy ezt magamnak tartogattam a karácsonyi lap számára, de Janetért mind a kettőt átengedem neked...

Janet könybelábadt szemmel csókolta meg e szavakra az apja kezét, Mr. White pedig hálásan kiáltott föl:

- Atyám!

A fiatal ember erre karját nyújtotta a szőke Janetnek s együtt mentek el az anyakönyvvezető hivatalba, ahol a kihirdetés iránt sürgősen intézkedtek. Mikor Mr. Slip egyedül maradt az ebédlőben, önelégülten ezt mormogta:

- Az anyagiakról azt hiszem, hogy fejedelmileg gondoskodtam...

A BETEG ALÉZIA (TÖRTÉNET A HUSZADIK SZÁZAD KÖZEPÉRŐL.)

- Lássá, - szólt a színház igazgatója, miközben előzékenyen a vendége szájába dugott egyet a központi dohánycsarnok gummicsovei közül, - lássa, mi mégis csak nagyobb urak vagyunk valamivel, mint szegény, multszázadbéli kollégáink. Ha meggondolom, hogy a szerencsétlenek még mindent emberi erővel végeztek, s a villámosságot alig használták ki egyébre, mint a közúti vasut, a telefon és a világítás céljaira, mindig őszinte nevetnékem támad. Pláne, ha a véres háborúk is az eszembe jutnak, amikkel az elégedetlen primadonnák a direktorok életét megrövidítették! Vallja be, hogy mi mégis csak külföldi korszakban élünk!

- Ez már igaz! - mondta a látogató nevetve, miközben jóízűen kiitta a ***-os cognacot, ami a direktor egy gombnyomására előtte termett.

- Egyébként minek köszönhetem a szerencsét, drága Mester? - kérdezte az igazgató udvariasan.

A fiatal ember, akit a színház feje ily kitüntető címmel illetett, nem volt más, mint a hírneves Kürt mester, a *Holdhegyek* című nagy operett szerzője. Az operett Budapesten került először színre, majd később - miután előbb telefonon az egész előadást végighallgatták - a newyorki Telepatikus Színház-nak is állandó kasszadarabjává lett. A darabnak úgy amerikai, mint európai előadását maga a komponista vezette, dolgozószobájában ügyes kézzel játszva a különböző gombokon, amelyek a newyorki és budapesti villámos zenekart szabályozták.

- Hogy miért jöttem? - szólott a komponista élénken. - Mindössze csak egy nevetséges semmiért, amit öt perc alatt elintézhetünk. Tegnap este, a szalonomban teázva, a villámos messzelátón úgy láttam, hogy Aléziának kitörött egy darabka a felső ajkából. Az ilyesmi, mint ön, kedves padrone, jól tudja, meglehetősen rontja a közönség illúzióját. Ha tehát a műszaki főnöknek nincs egyéb dolga...

- Teringették, hát persze, hogy rendelkezésre áll! Mindjárt intézkedem, hogy a primadonnát felhozzák a kellékestárból. Külföldben nem csoda, hiszen épp az ezerkétszázadik előadást hirdettük ma reggel a telefonos újságban.

Mig az igazgató a műszaki igazgatónak csöngetett, a zeneszerző elégyűlten bólogatott:

- Alézia kisasszony bizony teljes joggal megkivánhatja már, hogy némiképpen kitatarozzák... Négy éven át szünet nélkül játszani: ez, hitemre mondom, nem bolondság... Még a gép-kisasszonyka acélküllői is megérezhetik... És ha jól megy a dolog, nem igen állunk meg a kétezredik előadásig...

- Mit csinált volna a darabjával a régi világban? - kérdezte az igazgató mosolyogva. - Tudja, abban a világban, amikor még élő leányok játszottak az operettekben és a színművekben. Akkor bezzeg már a huszonötödik előadás után berekedt, vagy felmondott a primadonna...

A zeneszerző komikusan ijedt mozdulatot tett, az igazgató pedig elgondolkodva folytatta:

- Ha most a multszázadbéli kollégáim közül föltámadna valamelyik, ugyancsak tágra nyitná a szemét, ha Gemmát vagy Aléziát meglátná... A művésznő, akit egy apró ezüstkulcsal huz föl előadás előtt a főrendező... Mint sóhajtozna a szegény ember, akit a primadonnákkal való harcok időnek előtte a sirba juttattak! Képzelje drága Mester, hogy ön helyett egy ilyen boldogtalan elődöm ül a karosszékekben, s én a Hetedik dimenzióhoz címzett színház igazgatója, egyszerűen így szólok hozzá: «Szegény kartárs, hát ön fehér fürtjeit csakugyan a szeszélyes művésznőknek köszönhetette? A primadonnáknak, akik idegrendszerét földúlták? Lám, mi

valamivel okosabban csináljuk: a művésznőknek most csak villámos kópiái táncolnak és énekelnek a színpadon. A dolog egyszerűbb, mint ön gondolja: a színház starjai odahaza lustálkodnak a hálószobájukban, a másolatok pedig egetverő sikereket aratnak ez idő alatt a színpadon. Hála a technika vívmányainak, jó pénzért a legbájosabb művésznőket is megkaphatjuk sikerült automata-másolatban. A művésznő betanulja a szerepet, aztán beleéneklí az automata fonográfjába. Mi kell több? Az automata épp oly geniális mint az eredeti, aki ezalatt odahaza a gyermekeit mosdatja. Épp úgy énekel, épp úgy táncol, épp úgy beszél, sőt a külső megjelenése is a csalódásig hasonlít hozzá. Mindössze csak egy dologban különbözik tőle: hogy nem reked be, nem mondja le az előadást, nem rivalizál a második primadonnával, Gemma és Alézia hideg nyugalommal állanak egymás mellett a kellékestár sötétjében...»

Mikor az igazgató idáig ért a beszédjében, a műszaki főnök, egy szigorú ábrázatu férfiú, tiszteletteljes hajlongás közepette a szobába lépett. Domokos mester nem igen volt bőbeszédű ember, s így csak a szemöldöke egy csekély rándításával kérdezte az igazgatótól, hogy miért hivatta.

- Domokos mester, - mondta az igazgató barátságosan - úgy hallom, hogy Aléziával baj esett... A felső ajkából le van törve egy jókora darab... Az előadás előtt még több időnk van másfélóránál; s így kényelmesen meggyógyíthatjuk a sérült helyet...

A műszaki főnök aggodalmasan vakarta meg a feje bubját, aztán rosszkedvűen dörögte:

- A felső ajka: az még hagyján! De nagyobb baj is van, mint az igazgató ur hiszi: az x-csavar is kiesett az Alézia torkából. Vagyis: éppen az a csavar, amivel a felső regiszterekben csodát művel. Ha nem csalódom, egy elbocsátott színpadi munkás lopta ki bosszúból az x-csavart...

- Nos, nos? nos, nos? - kiáltotta a direktor izgatottan.

- Másfél óra alatt nincs az az istenteremtése, aki egy új x-csavart készíthetne... Hiszen ez, tudvalevőleg, a legnehezebb munka. Aléziát ma lehetetlenség színpadra vinni: a *Holdhegyek*-nek épp a felső regiszterekben vannak a legbrillánsabb részletei... És ha nem akarjuk, hogy a közönség kifütyüljön bennünket...

- Csak nem marad el emiatt az előadás? - szólott közbe a komponista ijedten.

Az igazgató, aki a Domokos mester szavaira eleintén maga is megrémült, most jókedvűen ütött a komponista vállára.

- Hogy az előadás elmarad? Ojjé! Nem élünk, édes barátom, a múlt században! A primadonnát holnap kora reggel a javítóműhelybe küldjük, ma pedig a szőke Gemmát hozzuk ki egyszerűen a kellékesházból. Ha a sötéthaju Alézia ily váratlanul beteget jelent, a szőke Gemma mindig itt van, hogy a zavarból kimentsen bennünket...

- Hát Gemma is... tudja... a szerepet? - fuldokolta a megdöbbszent zeneszerző.

- Tudja-e? Persze, hogy tudja. Épp olyan fonográf rejtőzik benne, mint a gyöngélkedő Aléziában. Van jó dolgunk, hogy minden operettből két különböző lemezt készítettünk...

A komponista hallgatólag föllélegzett, az igazgató pedig harsányul kiáltotta:

- Hopplá, ki kell hát hozni Gemma kisasszonyt! Ma övé legyen a siker és a dicsőség...

Domokos mester sietve távozott, s pár perc múlva a homályos színpadon állott az aranyhaju primadonna. A szolgálak vigyázva törölték le a port arcáról és ruhájáról, az igazgató pedig, akit a komponista nyomon követett a színpadra, kedveskedve megcsipkedte a művésznő rózsaszínű viasz-ábrázatát.

- Hehehe... kicsi művésznő... üdvözlöm önt! - mondotta enyelgő hangon az igazgató.

Domokos mester most elővette az ezüstkulcsot és óvatosan felhuzta vele a primadonnát. De mi történt? A szőke Gemma, akinek most a gracióz belépő áriát kellett volna tánclépések kíséretében elgügyögnie, szóval, azt lehetne mondani haragosan nézett az előtte álló csoportra... Édes, kényeskedő hangok helyett csak az ezüstkulcs kísérteties nyikorgása hallatszott... Domokos mester megrázta az automatát, melynek szemei - a körülállóknak legalább úgy rémlett - most mintha hiszterikus fényben égtek volna...

- Mi történt? - kérdezte az igazgató sápadtan.

A műszaki főnök körültapogatta az automatát.

A gépezet berozsdásodott a nedves raktárban... Ugy berozsdásodott, hogy most nincs ember, aki segíthetne rajta... Ebből bizony aligha lesz ma énekes halott...

- Eszerint? - dadogta a zeneszerző.

- Eszerint hát gyorsan meg kell változtatni az előadást...

Mindnyájan hallgatva álltak körül a gunyosan mosolygó primadonnát, a színpadra hideg esti homály borult, a direktor pedig, aki maga is rémülten meredt maga elé egy darabig, végre dühtől toporzékolva rázta meg az aranyhaju művésznőt.

- Oh, nyomorult, nyomorult, - kiáltotta - te is csak olyan szeszélyes vagy, mint a többi asszony... Primadonna vagy, gőgös primadonna, habár vér nem is folyik az ereidben... Derogál, hogy csak a híres Alézia után következél, hogy csak őt, a népszerűt, pótolod!.. Még hideg acélrugóid közt is asszonyi hiuság lakozik, még szalma-agyvelődben is az a gondolat motoszkál, hogy egy szegény ember életét megrövidítsed... Rajtunk, akik a te mosolygásodból élünk, még a technika csodái se segíthetnek.

GYERMEKKORI BARÁTNŐK

A Mücsarnok téli kiállításán, a Constant Benjamin nagy vászna alatt, összetalálkozott két fiatal asszony: az egyik drága, testhezálló kabátot viselt, a másik olcsó, szilszkin-köpenykét; de mind a kettő bájos, rózsásarcu és jókedvű volt. Amint a villámos ivlámpák fehér fényében fölismerték egymást: mind a ketten bámulva csapták össze a kezüket. Az előkelőbb örvendve így szólott:

- Te vagy? Csakugyan? Fischer Terka?

A másik, a szegényesebb, szintén kipirult az örömtől.

- Jesszusom! No nézze az ember! Szentkuthy Ida!.

Nyájasan összeölelkeztek, keztyüs kezüket egymásba fonták, s karonfogva, de nagyon izgatottan sétáltak föl meg alá a teremben.

- Hát te Pesten vagy? - kérdezte Szentkuthy Ida kíváncsian.

- Oh, már áprilisban kilenc éve lesz. A te esküvőd után már félévre én is férjhezmentem. Azóta csak egyszer voltam Váradon: akkor, midőn az anyuskámat eltemettük.

- Hát a szegény Lina néni meghalt?

A fiatal asszony, akit a másik Fischer Terkának szólított, csöndesen a szeméhez emelte a zsebkendőjét.

- Már öt esztendeje. Édes apa azóta itt lakik, velünk együtt.

A két asszony valaha elválhatatlan barátnő volt; tizennyolcéves korukig ugyszólván együtt nevelkedtek. Szentkuthyék az emeleten laktak, Fischerék hátul, az udvari lakásban. De a lányok nem tudtak meglenni egymás nélkül; Ida a Fischerék cserépkályhája mellett majszolta téli estéken a szercsika-almáját, Terka tiz óráig csinosította barátnőjét, mikor a gazdag lányt a legelső piknikre elvitték. Szentkuthy dúsgazdag földbirtokos volt, Fischer ellenben nyolcszáz forintért hivataloskodott valahol az adópénztárban; de a társadalmi differencia semmiféle befolyással se volt a két gyermek barátságára. Ida legelőször a pisze Fischer Terkának mutatta meg a gimnázisták szerelmes leveleit; a tizenötéves Terka ellenben az Ida keblén zokogta ki mérhetetlen fájalmát, mikor első ideálja, a leányiskolai fizikatanár, egy lisztkereskedő örökösnejével jegyet váltott. Barátságuk akkor lobbant föl utoljára, mikor Ida tizedfélév előtt menyasszonynya lett, s a Szentkuthyék lakásán reggeltől estig dolgoztak a varrónők és a divátáros kisasszonyok. Terka akkor a saját kezével varrta föl a finom csipkét a barátnője kelengyéjére, mitse érezve a szegény lányok irigységéből; akik szívük mélyén az igaztalan sorsot átkozzák.

Ida előkelő uriasszonynya lett - nem csoda, hiszen százezer forintnyi hozományt kapott - s félév múlva a szegény Terka is férjhez ment egy becsületes hivatalnokhoz. Mindketten a főváros hullámai közé kerültek, bár többé semmitse hallottak egymás felől. Ida talán még álmában se gondolt a Fischerék udvari lakására és Terkának csak néha, esős délutánokon, ötlött eszébe a havas téli alkonyatok emléke, mikor a csitri Ida élénk fecsegés közt sütötte náluk sárga-piros ozsonna-almáját.

- Milyen szép lettél! - mondta Fischer Terka bámulva. - Lánykorodban sohase hittem volna, hogy ilyen bájos asszony lesz belőled!

Ida mosolyogva pukkerlizett, aztán kedveskedve megsimogatta a barátnője kipirult arcocskáját.

- Hát még te! Olyan vagy, mint egy aranyhaju francia baba.
 - Vannak gyermekeid? - kérdezte Terka kissé elfogultan.
 - Meghiszem! Két édes babym van: egy hatéves leány és egy négyesztendős fiucska. Emmi és Kari, - ez a nevük. Mindkettő szőke és kékszemű.
 - Azóta nem volt több?
 - Brr, - Isten ments. Két baba: ez éppen elég. Ki győzné a sok nevelést és költséget? - Hát neked van-e családod?
- A Terka arcát anyai büszkeség sugározta be.
- Hogy van-e? De van ám! Öt kicsike kamasz: tartsa meg őket a jó Isten! Mind fiu: egy egész orgonasip. Az apjuk ugyancsak nagyra van velük!
 - És hogy győzöd a sok költséget öt fiura?
 - Költség? Ahol háromnak jut, ott öt se marad éhen. A ruhát pedig egymástól öröklük a kis ördögök. Majd azért csak ember lesz belőlük valahogy.
 - Micsoda az urad? - kérdezte Szentkuthy Ida kíváncsian.
 - Oh, Istennek hála, most elég jó sorsban vagyunk. László másodtitkár a Közgazdasági Bankban; a renumerációval együtt fölmegegy a fizetése ezerhatszáz forintra. Sőt néha melléke- sen is csöppen valami...
 - A Közgazdasági Bankban? - szólott Ida meglepetve és szép fejét kissé gögösebben fordította aranyhaju barátnője felé...
 - Miért kérdezed ezt olyan különös hangon? - mondta Fischer Terka megszeppenve.
- Ida finoman elmosolyodott:
- Miért? Mert a véletlen csodálatos dolgokat művel: az én uram is ott dolgozik a Közgazda- sági Bankban...
- A Terka arca vörösre pirult az örömtől.
- A tied is? Nagyszerű. Hát eszerint félig-meddig kollégák vagyunk. De megbocsátasz, ugy-e, ha a kedves férjed nevét kérdelem; mert én bizony már régideje elfeledtem. Ha megmondod, bizonyosan ismerni fogom; mert a László társait látatlanban is jól ismerem...
- Ida kacérul hátraszegte a fejét és lassan, kiszámított hangsúlylyal felelte:
- A nevét? Talán ismered, ha megmondom: Bossányi Elek az uram neve...
- Ida ijesztően elsápadt, gyerekes mosolyát komoly megdöbbenés váltotta föl és majdnem hangtalanul susogta:
- Bossányi Elek, a vezérigazgató, - az az urad?
 - Igen, kedvesem, a vezérigazgató, az az uram. Én is nagyon örülök, hogy így félig-meddig kollégák vagyunk...
- Egy pillanatig mind a ketten hallgattak, Terka félénken, megszeppenve, mint a bűnös gyer- mek, Ida büszkén, diadalmasan, mint a királynő, aki az inkognitióját levetette. De aztán oly boldogan, aminő csak a hiuságában győzelmes asszony lehet, sugárzó, büszke pillantással cirógatta meg egykori barátnőjét.
- Ne félj, majd gondom lesz az uradra. Tudod, hogy csak egyetlen szavamba kerül, - és az urad úgy fog előremenni, mint a parancsolat... Hogy is hívják egyébként a férjedet?

- Hajós Lászlónak...

- Hajós László, helyes, - nem fogom elfelejteni. És az uramat még ma este figyelmeztetem rá...

Terka szemét elfutották a könnyek, keze kissé remegett a fölindulástól: csak most érezte a borzasztó távolságot, mely gyerekkori barátnőjétől elválasztotta. De a szíve azért hálával és boldogsággal telt meg, s félénken, alázatosan rebegte:

- Mily jó vagy te! Mily édes! És mennyi hálával tartozunk neked mindnyájan!

Ida nyájasan a kezét nyujtotta, még mindig nyájasan, jóindulattal, bár a hangja nem volt többé a régi.

- Isten veled kis Terkám, Isten veled! Igazán örülök, hogy így véletlenül megláthattalak.

A teánál Ida megkérdezte az urát:

- A bankjában dolgozik valami Hajós László?

Bossányi letette az estilapot.

- Igen édesem, öt év óta van a kezem alatt. Nagyon szorgalmas és törekvő fiatal ember. Külömben mit érdekli magát Hajós László és a hivatal?

Ida zavartan kevergette a teáját, aztán mosolyogva így szólott:

- Ha nem haragudnék, megkérném valamire...

- Halljuk!

- Ez a Hajós László a Fischer adótárnok veje, akivel Váradon valamikor egy házban laktunk. Fischer Terka segíteni szokott a fehérnemű-varrásban, de azért állandóan fenhordta a pisze orrát. Ha jó férj volna, most megszerezné a feleségének azt az örömet, hogy magával a kedve szerint büszkélkedhessék...

- Hogyan?

- Hát úgy, hogy imponáljon a Fischer Terka urának! Ne engedje nagyon közel férközni magához... ne bizalmaskodjék vele... hadd érezze az együgyű kis asszony, hogy mi a különbség kettőnk között... A fizetését azonban fölemelheti, mert öt gyereke van...

Bossányi mosolyogva csókolta meg a felesége kezét, aki jószívuén folytatta:

- A pénzt azért nem szabad sajnálnia tőle, mert szegényke még mindig a lánykori bundáját hordja...

A KALANDOR

A férfi már nem volt egészen fiatal, körszakállába ezüstös szálak vegyültek, a nő rózsás, kissé molett teremtésnek látszott, aféle huszonkét vagy huszonhárom éves fiatal asszonynak. Együtt sétáltak a budai várhegy alatt, a mezőkön csillogó hó feküdt, a pályaházon túl az érkező vonat füstje olvadt bele a ködbe és a felhőkbe. Télies, barátságtalanul hideg idő volt, de a két szerelmes ragyogó szemmel mélyesztette egymásba a pillantását.

- Tehát holnap, - mondta a fiatal asszony, míg fázósan közelébb huzódott a férfihoz.

A férfi mosolyogva bólintott.

- Holnap este nyolcz órakor. És holnapután már odabenn fogunk így egymás mellé huzódni, odabenn, az egész világ szemeláttára...

- Szeret? - sugta könnyes szemmel az asszony.

- Gyülölöm! De annyira gyülölöm, hogy egész a sirig nem hagyom el.

Karonfogva mentek a legközelebbi utcasarkig, ahol bezárt, jól bélélt kocsí várakozott rájuk. Itt a férfi cigarettára gyújtott, s nagyon komoly, tekintélyes hangon adta ki utasításait a kocsisnak. Az asszony odabenn gyermekmódjára dűnnyögött:

- Mi lenne, ha valaki meglátna bennünket?

- Hát az, ami anélkül is meglesz, édes: hogy három hét múlva feleségül veszem. Kétszer még akkor sem vehetném feleségül, ha az egész világ meglátna bennünket...

* * *

Ki volt ez a két boldog szerelmes? A férfit Németh Györgynek hívták, az asszonyt most már egyszerűen csak Bossányi Erzsikének. Még hat héttel ezelőtt törvényesen Hannig doktorné volt a neve.

Két vagy három éve lehetett annak, hogy Hannig doktor a szép szőke leányt feleségül vette. Felületes báli ismeretség volt, mely - mint annyi más - házassággal végződött. A férfit elkápráztatta a leány gyönyörű báli toalettje - érzéki fellobbanását összetévesztette a komoly szerelemmel - a lány becsületes szívet sejtett a selyemtűkrös frakk alatt. Csakhamar észrevették, hogy tévedtek; Hannig doktor jégcsapnak minősítette a feleségét, Erzsike pedig csak beteg idegeket talált a becsületes szív helyén. Bossányiék hasztalan próbálgatták egy darabig, hogy a szerencsétlen házasságot foldozgassák; a fiatalok végre is belátták, hogy nem értik meg egymást. Kétévi együttlét után az volt a legelső nyugodt percük, mikor mindörökre elváltak.

A válópörről visszajövet - Hannig doktor Aradra vitte a feleségét - Erzsike egy komoly uriemberrel ismerkedett meg a vasuti kupében, ugyanazzal, akinek pár szava a téli reggel oly végtelenül boldoggá tette. A jó Isten tudja miképp barátkoztak meg oly hamar, de bizonyos, hogy mind a ketten szimpátikusnak találták az egymás társaságát. Ki nem talált már valaha oly barátira, aki a vonzódásnak majdnem mérhetetlen melegségét öntötte egyszerre a szívébe? A szép elvált asszony, aki az utazás alatt a könnyezésig érzékeny volt, valami különös sejtéssel gondolta:

- Talán ez az a férfi, aki tökéletesen megértett volna... De mit ér most már, mikor mindörökre boldogtalan vagyok...

Hogy Erzsike asszony ez utóbbi pontra nézve tévedésben volt, azt a legközelebbi hetek fényesen bebizonyították. A vasuti ismerős a nevét is megmondta - Németh Györgynek hívták és mérnök volt az ármentesítő társulatnál - s mikor ötórai utazás után a keleti pályaudvarban elváltak egymástól, melegen megszorította az utitársnője kezét.

- Maga azt se tudja, hogy ki vagyok, mi vagyok, de ha bizik bennem, ad módot arra, hogy újra láthassam... Hátha a Gondviselés volt az, aki bennünket egymással megismertetett?... Azt hiszem, van annyi emberismerete, hogy nem néz valami utszéli kalandornak...

Erzsike, aki asszonykorában is mintája volt a tisztességnek, s akinek életében sem volt még flirtje vagy kalandja, most érthetetlenül belement a Németh különös kívánságába. Míg a pályaház előtt a kocsiban helyet foglalt, zavart mosolylyal ezt mondta:

- Ha látni akar, jöjjön el délben a Koronaherceg-utcába... Az anyuskámmal gyakran megyünk oda, ha napsugaras idő van.

A következő héten találkoztak a Koronaherceg-utcán, még pedig fölöttébb kedvező körülmények közt: az öreg urnő nem kísérté a leányát. Jó két óra hosszat sétáltak, utóbb pedig meghitt barátokként váltak el a Deák Ferenc-utca sarkán. És három hét múlva, miközben minden áldott nap együtt bujkálták a külvárosi utcákat, a fiatal asszony álmodozva rebegette:

- Istenem, ha még egyszer boldog lehetnék... De úgy érzem, hogy senkinek se hihetek többé az életben... Nem olyannak születtem, akire boldogság van kimérve...

Németh ekkor a kapuig elkísérte, s a válás előtt kissé megindulva azt mondta neki:

- Tudja mit?... Jöjjön el holnap valahova, ahol egészen egyedül lehetünk... Én azt hiszem, hogy tíz perc alatt megértjük egymást...

Igy kerültek el másnap a budai várhegy alá, ahol tíz percz alatt csakugyan megértették egymást... A fiatal asszony bájos pirulással fűzte karját a kísérője karjába s halkán, szinte szégyenkezve sugta:

- Ha holnap este fölnéz hozzánk, bemutatom az édes anyámnak... A többi aztán egészen a maga dolga...

Németh boldogan igen-t mondott, a kocsiban pedig mámoros szerelmes módjára csókolta az Erzsike asszony keztyüs kezét... Az egész uton nem igen beszéltek többet egymással, csak otthon, a kapu előtt mondta az asszony sugárzó pillantással:

- Tehát holnap!

- Holnap este nyolcz órakor! - felelte csillogó szemmel a férfi.

* * *

Németh György ur, mikor a kirándulás után a kocsiban egyedül maradt, gondolkodva hátradőlt az ülésen... És ha valaki e pillanatban a lelkébe láthat, a következő meglepő monológot hallja:

- Holnap lesz hát végre annak a napja, hogy hat hét minden bűnét jóvátehetem... Mit fog szólni a kicsike asszony, ha megtudja, hogy hat héten át hazugsággal tartottam? Ő még most is azt hiszi, hogy Németh Györgynek hívnak és hogy mérnök vagyok az ármentesítő társulatnál... De ki mondja meg egy vasuti kocsiban az igazi nevét?... Akkor inkább elhittem volna, hogy oroszlánszelidítő leszek valaha, mint azt, hogy a szép utitársnőmet feleségül veszem... Én is csak léha utcai betyár voltam, aki a magános asszonyokra a hálóját kivetí... De, Istennek hála, megvan még a módja, hogy a hazug álarcot ledobhassam... Holnap este szerelmes kérőképp fogok beállítani a Bossányi mama szalonjába...

Németh György ugyanis, aki most oly szentimentális hangulatban kocsizott szentkirályi-utczai lakása felé, senkise volt más, mint a képviselőház híres verekedő tagja: Bodányi Albert. Ugyanaz a Bodányi, aki a tegnapi ülésen ezt a megjegyzést kiáltotta át az ellentábor egyik szónokának:

- Szemtelenség, hogy maga még a sápot emlegeti... Hiszen ország-világ tudja, hogy maga itt a legnagyobb sápvag...

A vérengző Bodányi, aki nélkül komoly párbajt már el se képzelhet a századvég Kliója, a nevével együtt a karakterét is levetette. A piruló asszony mellett, mikor szinte remegve ballagott a külvárosi utcák gyalogutján, ugyan ki nézte volna ki belőle a félelmetes krakélt, akit lovagias ügyekben a legelső szakembernek tartottak? És ki hitte volna el, hogy ez ama Bodányi, aki a szegény báli rendezőt lelőtte, ez a naiv, megindult gimnazista, aki most behunyt szemmel susogta:

- Milyen szép volt a prémmel szegélyezett angol ruhájában!... Azt hiszem, érdemes volt, hogy ennyi ideig várakoztam a házasságra...

* * *

Bodányit odahaza rövid levélke várta: a Szalóczy képviselő és Vass alezredes levele. Hites segédei lakonikusan tudatták vele, hogy a házbeli sértést pisztolylyal fogják elintézni, még pedig holnap reggel hat órakor a Ferencz József-kaszárnya lovaglóiskolájában. Mindössze egy golyóváltás lesz huszonöt lépésről, avance nélkül, légy nélküli pisztolyokkal.

- Teringették, nem örülnék, ha bajom esnék, - mondta ásitva Bodányi, aki még most is az Erzsike asszony kék szemére gondolt.

A képviselő ekkor meglátogatta Farkas doktort, később pedig elment ebédelni a kaszinóba. Mikor Vass alezredes másnap reggel fölkelte, Bodányi gondosan a kabátjába tűzte a vörös szegfűt, amit tizenöt éves kora óta babonából viselni szokott.

A párbaj lefolyását önök épp úgy ismerik, mint én; hiszen az esti lapok külön kiadásban röpitették szét a tragikus eset hírét. A Bodányi golyója a lovaglóiskola falába furódott; Takács pedig, akinek még talán sohase volt párbajpisztoly a kezében, éppen az ellenfele szívébe hibázott. Öt perc múlva rémes futkosás zaja verte föl a megriadt kaszárnya udvarát...

Bodányit másnap az összes lapok elparentálták és a publicisztika erélyes hangon tiltakozott a vészes rákfene ellen, mely a hazai társadalmat megmértelyezi. «Mit keres köztünk a középkori rém - irták - mely az embereket a pisztoly csőve elé állítja? Egy röpke, meggondolatlan szó - és legjobbaink egyike ime, a hideg földben fekszik, bánatára és megdöbbenésére mindazoknak, akik benne korhadt viszonyaink reformátorát látták. Miért nem kiáltjuk mindannyian egy értelemmel: Párbaj, csuf rém, vissza a sötétbe: ahol fogantattál!»

Az Erzsike édes anyja, aki művelt uriasszonyság volt, hangosan felolvasta a vezércikkeket és könyezve áldozott a hős emlékének, aki elveiért vértanuhalált szenvedett... És mikor az élet-rajznak is a végére ért, megindulva kérdezte a lányától:

- Mit szólsz a borzasztó esethez? Nem bünt követ-e el minden anya, aki fiugyermeknek életet ad?

Erzsike lehajtotta a fejét és öntudatlanul susogta:

- Oh igen, mama... csakugyan nagy ember volt... Mily kár, hogy a nagy emberek is meghalnak...

De ő igazában nem figyelt a felolvasásra, mert lelke mélyén mondhatatlan fájdalommal gondolt az alávaló Németh Györgyre, aki nem jött el hozzájuk, ahogy a kocsiiban megígérte. És míg az öreg asszonyság hangosan tovább sopánkodott, ő megtörten, kétségbeesve rebegte:

- Mily balgaság volt, hogy egy férfinak hinni tudtam!... Ez is csak gazember, mint a többi... az első komoly szóra óvatosan visszahátrál... Álmában se kívánta, hogy az édes anyámnak bemutassam... volt eszébe, hogy csakugyan idejöjjön... Addig voltam jó csak, amíg felelősség nélkül szerethetett...

És míg a boldogtalan Németh György békén porladt valahol odakünn, keserűen tette hozzá:

- Ha olyan is nem akadna köztük, mint e szegény martir, azt kellene hinni, hogy minden férfi gazember...

A KIALUDT LÁMPA

A társaságot, mely kissé be volt már csipve, hajnal felé szerencsésen elérte a férfikompániák ismeretes végzete: ugynevezett elvi kérdés miatt akartak poharakat vagdosni az egymás fejéhez. A megcsalt férjekről volt szó, akik nem oly szerencsések, hogy a tettenérés pillanatában üthetik le a szeretőt és a hűtlen asszonyt. Mi a legkorrektebb eljárás, ha a férj csak későn tudja meg, hogy szarvai vannak? Párbajra hívja? Ez a legigazságtalanabb, mert az is lehet, hogy a szerető lövi le a férjet. A válás? Megtörténhetik, hogy ez épp a bűnösöknek kedvező megoldás, mert a rossz asszonyt egy gyűlölt viszony járma és bilincsei alól szabadítja föl. Mi hát a leghelyesebb és a legigazságosabb? Volt, aki hátulról kívánta leszurni a szeretőt, volt, aki a kutyakorbács mellett kardoskodott, sőt olyan csacsi is akadt, aki a családi tüzhely körül ólálkodó dúvadat (a szeretőt) egyenesen ki akarta taszítani a becsületes társadalom kebeléből. A vita igen elposványodott volna, ha a társaság egyik szófukar tagja, egy királyi ügyész, ekkor el nem mond valami történetet egy szürke és mindennapi ember életfolyásából.

* * *

Akármit beszélnek önök, mondta a hallgatag kriminalista, lehetnek olyan esetek is, mikor a férj egyetlen zokszó nélkül zárja el szívébe a fájdalmát. Én közről ismertem azt az embert, aki egy borzasztó éjszakán megtudta, hogy a felesége évek óta csalja s bár minden tekintetben korrekt és egész férfi volt, semmit se tett, hogy a maga mondhatatlan szenvedéseért boszút álljon. Nem mindennapi történet ez, s talán első hallásra kissé romantikusnak is fog tetszeni; de nekem el fogják hinni, hogy igaz história. Hiszen tudják, hogy még bohémságból vagy tréfából se mondtam életemben egy hazug szót.

A történet hőse egy csöndes hivatalnok-ember volt, egy nyugodt és álmodozó filiszter, aki azt képzelte, hogy minden vihar nélkül fog eljutni ahhoz a hatlábnyi gödörhöz, ahol minden emberi törekvésnek vége szakad. Nappal az aktáit bujta, este pedig odahaza gubbaszkodott a nagy petroleum-lámpa alatt, ahol a felesége tíz éven át csupa asztalkendőt stikkelt, a kicsike lánya pedig hangosan sillabizálva olvasta a gyermekujság meséit. A csöndes ember pipázott és házisipkát viselt, csak néha, mikor a karja már szinte megzsibbadt a semmittevésben, emelgetett tizenötfontos vasgolyókat. Igen boldog és egyszerű élet volt, melynek mindennapiságát csak kisszerű és alárendelt események zavarták meg: a mindenesleány néha váratlanul felmondott, a csirke kurzusa olykor minden igaz ok nélkül fölfelé gravitált, s Grün ur, a sarki fűszeres, némelykor rosszul mérte a kávé és a süvegcsukrot... Nagyobb esetek a ház békeségét nem zavarták, ha csak az nem, hogy a sillabizáló kis leány egyszer két héten át bárányhimlős lázban feküdt; ekkor a csöndes ember önmaga rakta a borogatásokat a gyermek tüzelő homlokára. A viharok, melyek a nagy regényhősök életét megzavarják, idegenek és ismeretlenek valának a vidéki ház körózsás födele alatt.

Említettem fentebb, hogy a ház asszonya tíz éven át csupa tulipántos asztalkendőt stikkelt, csak egyszer térve el megszokott kedvtelésétől: akkor, mikor a hosszú lábu gólya ott keringett a tömzsi kis kémény körül. Változatosság okából ekkor csipkés főkötőcskék s egyéb fölötté neveltséges holmik öltöttek alakot a családi lámpa alatt. Mindebből azonban nem szabad azt következtetni, hogy a csöndes ember felesége aféle pupos, vagy kiserkedt ujjú, unalmas penészvirág lett volna. Ő csinos és kíváncsi asszonyka volt, gömbölyű és mégis leányosan karcsú, és szürke szemei néha zöldes fényben ragyogtak a selymek és a pamutok között. A nemezpongyola, melyet menyecskekorának legelső hónapja óta viselt, persze nem árult el nagyon sokat, de annyit mégis elárult, hogy a csöndes embernek nincs sok oka a panaszra: mert remeteéletének okvetetlenül meg lehettek a maga kellemes és irigylésreméltó percei is.

A házispika alatt szótlanul pipázva, ő nem egyszer sunyi hallgatással ezt gondolhatta: - Teremtugye, az se éppen utolsó dolog: filiszterként végigtengődni az életen...

Történt egyszer, tizéves stikkelés és horgolás után, hogy az asszony egy napon megbetegedett és ágynak dőlt. Eleintén nem sokba vették a bajt, de egy hosszú éjszaka után, miközben a csöndes ember ismét vizes borogatások mellett virrasztott, a doktor megcsóválta a fejét s a konyhában, gondolkodva, így szólott:

- Azt hiszem, hogy az ugynevezett rohamos tüdővész egy érdekes esetével állunk szemben...

A csöndes ember ekkor észrevehetőleg megijedt s bátortalanul egy második orvos sürgős elhívása iránt példálózott. A két tudós hosszabb ideig beszélt diák nyelven, majd közösen csak ennyit mondtak a didergő férjnek:

- Lehet, hogy elmeszesedik, de az a legnagyobb ritkaság...

Mi meszesedik el, mikor, és miért oly nagy ritkaság mindez: a férj ezt nagy rémületében nem kérdezte tőlük. Ő csak annyit látott, hogy tiz éven át hűséges társa mindjobban sápad és elgyöngül, egykori gömbölyűsége mesévé és álommá lesz, s hogy a hálósobában immár hajnalig sem alszik ki a sárgafényű petróleum lámpa. És a pamutok, a selymek, a sokszínű cérnák háborítlanul pihennek a kicsike munkakosárban, ahol máskor egy fehér kéz babrált közöttük.

- Mi lesz mindebből? - gondolta a csöndes ember és a hátán jéghideg nyilallás futott végig.

Egy éjjel furcsa dolog történt: a beteg halkan megszólalt. Ezt mondta:

- Tamás, gyere ide az ágyamhoz...

- Nem alszol? - kérdezte a férj és az ujságot, mely fölött bóbiskolt, gyorsan letette a kezéből.

- Tamás, - susogta az asszony, - ne bolondíts, tudom, hogy meghalok... Lehet, hogy még elélek a jövő vasárnapig, de az is lehet, hogy holnap reggelre már mindörökre néma és süket leszek... Nincs sok időm Tamás, nincs, nincs, - azért kérlek, hogy még legutóljára megtégy nekem valamit...

A csöndes ember arca görcsösen vonaglott, az asszony pedig halotthalványan folytatta:

- Egy kérést akarok hozzád intézni, egy nagy kérést, - olyat, melyért még az emlékemet is megátkozod. De mindegy, akármi vár is rám azután, - a földben sem lennék boldog, ha most őszintén nem beszélnék veled. Tamás, arról van szó, arról van szó...

- Miről? - kérdezte a férj és a szíve oly borzasztóan dobogott, hogy kénytelen volt leülni az ágy szélére.

- Arról, - pihegte az asszony, a szemét lehunyva, - hogy még a halálom előtt el akarnék bucsuzni valakitől...

- És ki az a valaki? - mondta a férj, de a hangja oly furcsa és szokatlan volt, hogy még a saját fülének is idegenül csengett.

Az asszony végigsimogatta kezével a paplant, kialvó szemébe bágyadt mosoly költözött, és halkan, mintegy önmagának rebegte:

- Soókytól...

Ki volt Soóky? Talán aféle vidéki Duval Armand, délceg és lovagias a halálig, avagy a kemény, önérzetes Derblay Fülöpök közül való, akik nemes szívjóságukkal kapcsolják a maguk lelkéhez a gyöngé nőket? Nem, Soókyban mindezekből semmise volt, ő egyszerűen a főkönyvet vezette az adóhivatalnál, lenszerű bajuszt viselt és néha, vasárnaponként, a csöndes házas-

párnál ebédelt. Jellemrajzához azt is szükséges hozzátenni, hogy szívesen kezelte a hegedűt s többnyire harminc év előtti, ábrándos rapszódákat játszott.

- Miért akarsz elbucsuzni Soókytól? - kérdezte a férj, aki úgy érezte, mintha egyszerre valami mérhetetlen óceán alá merült volna s a hullámok fenyegetőleg fölőle torlódnának.

Az asszony felnyitotta a szemét s álmodozva odafordította a mennyezet felé.

- Mert szeretem. Őt szerettem egyedül és a kis leányomat...

Tamás kísérletet tett, hogy felugorjék, de egy borzasztó erő - úgy érezte - fogva tartotta.

- És mióta szereted? - mondta reszketve.

- Mindig, amióta csak ismerem. Már akkor szerettem, amikor te a kezemet megkérted. De apa nem akarta, hogy az övé legyek és ő is rábeszélte, hogy a szüleim akaratának engedelmeskedjem. Éppen tíz éve annak Tamás, hogy vele egész a sirig eljegyeztem magamat...

- És megcsaltál vele?

Az asszony szeliden elmosolyodott.

- Megcsaltalak? Őt csaltam meg teveled, Tamás, mert téged öleltelek, mikor minden idegslám csak őreá gondolt. De nem panaszkodom, hogy boldogtalan voltam, mert őt csókoltam, amíg te a dolgaidd után jártál... Mindennap boldog voltam egy félóráig, - és most nyugodtan halok meg, mert nem éltem hiába...

- És... a... gyermek? - dadogta a férj.

Az asszony elfordította szemét, melle kinosan zihált, majd forró könnyek peregtek végig lázban égő arcán.

- Édes kis babám, - susogta, - édes kis csöpségem, hát egyedül maradsz...

A kis leány most is a mesekönyvével játszott, a nagy, havas képekkel, melyeken pirosfőkötős farkasok, nagyszakállu hegyi manók, csillogó homloku tündérkisasszonyok társalognak egymással. A férj odanézett a lámpa alá és pillantásában undor és gyűlölet szikrázott...

- Kicsi kis angyalom, ki fog téged szeretni ezután? - rebegte párnái között a bűnös asszony.

De hirtelen elfordította a szemét és forró kezével megragadta a férje kezét.

- Hivassa el Soókyt, ha a jó Istent ismeri... Látni akarom, csak egyszer akarom még látni, hogy nyugodtan meghalhassak...

A csöndes ember ekkor fölkelte az ágy széléről és a ceruzájával ezt írta egy szelet papírosra: »A kedvese haldoklik és látni kívánja.« És a cédulát elküldte a mindenestől-leánynyal, aki odakünn a konyhában siráncozott...

* * *

- Eljött Soóky? - kérdezett valaki az elcsöndesült kompánia tagjai közül.

- Meghalt az asszony?

- És a kicsiny lány kire maradt, hogy az édes anyját eltemették?

Az ügyész sok ideig hallgatott, mintha egy havas vidéki városra gondolna vissza, melyet immár csillogó fehér mezők, otromba hegy-óriások, méltóságos folyamok választanak el a lármás Babilon háztengerétől... A korcsmában nem is felelt a kérdésekre, csak mikor hajnaltájt hazafelé mentek, fejezte be a szomorú elbeszélést.

- Az asszony a szeretője karjaiban halt meg, a kicsiny lány pedig kolostorba került és onnan is ment férjhez egy vidéki földbirtokoshoz. A férj pedig, mikor öt nap múlva hazajött a temetésről, egy ideig bezárkózott a házába, de később épp úgy eljárt a hivatalába és a kaszinóba, mint annak előtte, mikor még a sárgafényű lámpa alatt töltötte el a lefekvés előtti órákat... A holt asszony kedvesétől nem kért elégtételt, sőt nem is bántotta, mikor vasárnap délelőttökint a főutca korzóján összetalálkoztak... Ugy rémlett neki, hogy az egész mesét csak álmodta: a stikkelő asszonyt, a fehér estéket, a kályha tűzét, a sillabizáló kis leányt. Néha úgy tetszett neki, hogy az egész élet csak ködös regény, melyet valami súlyos betegágyon álmodott végig, s amiből egy-két édes szó, egy-két drága hang érthetetlenül odatapadt az agya velejéhez. »Szép meseasszony, susogta néha, mikor egy-egy téli éjszakán az álmából fölriadt, piros bőbitás, sillabizáló kicsiség, mért hogy szétfoszlottatok a semmiségbe?...« És a sötétben a másik oldalára fordulva, a deresszakállu ember gyermek módjára sirni kezdett...

A társaság ahhoz a kapuhoz ért, melyen belül a szükszavu ügyész lakott. A komor ember csöngetett és bucsuzás nélkül befordult a lépcsőházba...